

В.Я. Зусін, В.В. Ніколаєнко

*Чемпіонату Європи
Євро-2012
присвячується*

ФУТБОЛЬНА ЕТИКА ТА ЕТИКЕТ

Учебний посібник

Маріуполь
Видавництво «Рената»
2011

ББК 87.717.7
3-95

Автори: **Зусін Володимир Якович**, доктор технічних наук, професор, академік АДН України, Почесний громадянин міста Маріуполя
Ніколаєнко Валерій Вадимович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України

Рецензенти: **Базилевич О.П.** – професор, майстер спорту, заслужений тренер СРСР та УРСР.
Олешко В.Г. – кандидат педагогічних наук, професор.
Марченко В.А. – професор.
Кафедра соціології та соціальної роботи Приазовського державного технічного університету.

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як учбовий посібник для студентів вищих навчальних закладів
(лист від 08.11.11 р. № 1/11-10362).*

Зусін В.Я., Ніколаєнко В.В. Футбольна етика та етикет
3-95 [Текст]: учбовий посібник / Авт. Зусін В. Я., Ніколаєнко В. В. – Маріуполь: Видавництво «Рената», 2011. – 276 с.: іл. – ISBN 978-966-2001-32-7.

У книзі подана інформація про історію футболу, правила гри, затвержені ФІФА, етику футболістів, арбітрів і вболівальників.

Показано, як правильно знайомитися, вітатися один з одним, приймати гостей, як поводитися на стадіоні та за його межами – у театрі, музеї, ресторані, транспорті та інших громадських місцях. Отримані знання дозволять Вам не потрапляти у складні ситуації, коли Ви губитесь, не знаючи, як поводитися в суспільстві.

Для учнів загальноосвітніх і спортивних шкіл, тренерів, спортсменів, арбітрів та шанувальників футболу.

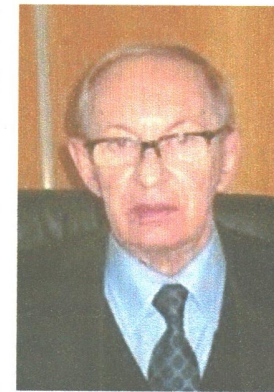
ББК 87.717.7

ISBN 978-966-2001-32-7

© Зусін В.Я., Ніколаєнко В.В., 2011
© Оформлення.
Видавництво «Рената», 2011

ПЕРЕДМОВА

Поняття «справедлива гра» включає два підходи – дотримання правил і поведінка в спортивному дусі. Справедлива гра демонструє стосунки й моделі поведінки у спорті, які пов'язані з переконанням, що спорт – етичне заняття. Воно виключає акти обману, застосування заборонених стимулюючих препаратів, проведення «договірних матчів», підкуп спортсменів і забезпечення безпристрасного арбітражу, а також будь-яких форм експлуатації й насилля при спробі перемогти.

Навчальний посібник, запропонований увазі спеціалістів, які працюють у сфері дитячого спорту, а також широкому колу любителів футболу, представляє спробу систематизувати знання про кодекс гарних манер і правил поведінки у футболі та суспільстві і просто замислитися, чи є прийняті норми етикетом або ж просто звичкою, яка вже прижилася.

Я впевнений, що цей посібник стане гарною підмогою в повсякденному житті тренерів, спортсменів, арбітрів, уболівальників – як початківців, так і досвідчених.

*Базилевич Олег Петрович,
професор, майстер спорту,
заслужений тренер СРСР та УРСР*

ЗМІСТ

1. З ІСТОРІЇ ЕТИКИ	6
2. З ІСТОРІЇ ЕТИКЕТУ	10
3. ЕТИКА Й ПРИНЦИПИ «ФЕЙР-ПЛЕЙ» У СПОРТІ	16
3.1. Принципи	16
3.2. Організація	17
3.3. Історія	18
3.4. Сучасне трактування	23
3.5. Приклади	25
3.6. Культурний вплив	25
4. КОДЕКС СПОРТИВНОЇ ЕТИКИ	26
5. З ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ ФУТБОЛУ	33
6. ФУТБОЛЬНИЙ ЕТИКЕТ	37
6.1. Поле для гри	37
6.2. М'яч	43
6.3. Кількість гравців	45
6.4. Екіпіровка гравців	48
6.5. Арбітр	50
6.6. Асистенти арбітра	54
6.7. Тривалість матчу	56
6.8. Початок і відновлення гри	58
6.9. М'яч у грі та м'яч поза грою	61
6.10. Метод визначення взяття воріт	62
6.11. Положення «поза грою»	66
6.12. Порушення й некоректна поведінка	76
6.13. Штрафний і вільний удари	103
6.14. Одинадцятиметровий удар	107
6.15. Вкидання м'яча	113
6.16. Удар від воріт	117
6.17. Куттовий удар	119

ЦИВІЛЬНИЙ ЕТИКЕТ	122
7.1. Знайомство, представлення, вітання	122
7.2. Імідж спортсменів і вболівальників	127
7.3. У театрі, на концерті	140
7.4. На виставці, у музеї, у бібліотеці	142
7.5. У ресторані, кафе	143
7.6. Подарунки	145
7.7. Квітковий етикет	148
7.8. Телефонне спілкування	154
8. ПРИЙОМИ	163
8.1. Основні види офіційних прийомів «Келих вина» чи «Келих шампанського». «Сніданок. Ланч. Обід. Обід-буфет. Коктейль. «А-ля фуршет». Вечеря. Чай. Кава.	163
8.2. Сервіровка столу	179
8.3. Правила поводження з різними стравами	190
9. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ ФУТБОЛІСТІВ	202
9.1. Етика спілкування «зверху-вниз» - тренер до футболіста	206
9.2. Етика спілкування «знизу-вверх» - футболіст до тренера	212
9.3. Етика спілкування «по горизонталі» - між футболістами	213
9.4. Етика спілкування футболістів з вболівальниками	225
10. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ АРБІТРІВ	231
11. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ ВБОЛІВАЛЬНИКІВ	243
11.1. Правила поведінки вболівальників на трибунах стадіону	243
11.2. Порушення й злочини вболівальників	245
11.3. Заходи для попередження порушень і злочинів, що скоюють футболісти вболівальники	258
ЛІТЕРАТУРА	274

1.3 ІСТОРІЯ ЕТИКИ

Поняття “етика” (у перекладі з грецької означає вдачу, моральність і таке інше) використовується для позначення науки про мораль.

Процес формування етики розпочався в середині першого тисячоліття до нашої ери в Стародавній Греції, Індії, Китаї. Сам термін “етика” ввів у науці Аристотель, який написав такі роботи: “Нікомахова етика”, “Велика етика” та інші. У них ідеться про те, як налагодити особисте щастя й загальне благо, про чесноти й пороки, про дружбу і справедливість, про мораль як про регулятор поведінки та спосіб духовного вдосконалення особистості, а також про багато інших корінних питань людського життя. Етикою нерідко називали науку про владу, практичну філософію, покликану навчати людину, як жити гідно й щасливо. Але не Аристотеля слід вважати “першим етиком”. Ще до Аристотеля займався Платон (428-348 рр. до н.е.), а також учитель самого Платона Сократ (469-399 рр. до н.е.). Отже, у V столітті до нашої ери етичні дослідження починають посідати провідне місце в духовній культурі.

Етичним нормам у діловому спілкуванні у стародавньому суспільстві відводилася першочергова роль. Не випадково Конфуцій (551-479 рр. до н.е.) саме обов’язок, справедливість, чесноту ставить на перше місце в стосунках між людьми, підпорядковуючи їм вигоду й користь, хоча і не протиставляє їх одну одній. Його ідеальна людина, благородний муж (цзюнь-цзи), “спочатку виконує обов’язок, потім набуває вигоди”. Із цим пов’язана і його відмінність від нешляхетної, “малої людини”, яка полягає в

тому, що “благородний муж спіткав справедливість, мала людина спіткала вигоду”.

У Стародавній Індії такі поняття, як справедливість, честь, гідність, свобода, відповідальність, мають життєво важливий для людського існування сенс і наповнені не абстрактним, а реальним життєвим змістом. За затвердження цих цінностей люди часто жертвували своїм життям.

У XVII столітті Рене Декарт писав, що етика є найдоконалішою наукою про мораль, “вона припускає повне знання інших наук та є останнім ступенем до вищої мудрості”. Нідерландський філософ Бенедикт Спіноза назвав свою філософську працю “Етика”. Родоначальник німецької класичної філософії кінця XVIII – першої половини XIX століття Еммануїл Кант уточнив сенс поняття “етики”. Паким чином, до середини XIX століття склалося уявлення про етику як вчення про мораль, про поведінку людини в суспільстві, про шляхи досягнення загального блага й особистого щастя.

Мораль, або моральність, – це один зі способів регулювання людських стосунків і поведінки за допомогою “неписаних” норм, які склалися історично, і правил, згідно з якими вчинки людей оцінюються як добрі або злі, справедливі або несправедливі, чесні або ганебні, гідні або негідні, моральні або аморальні. Ці норми й правила склалися століттями в процесі спільної діяльності та спільного мешкання багатьох поколінь різних народів та є одним із основних придбань культури.

На відміну від норм права, вони офіційно ніде не записані й довгий час усно передавалися від “батьків” – “дітям”, від старших – молодшим, від одного покоління – іншому.

На відміну від правового регулювання, де на варті законодавства стоять спеціальні державні органи, які карають за порушення тієї чи іншої статті закону, контроль за дотримання або недотримання моральних норм здійснюється тільки громадською думкою та людською совістю. Саме тому бути чи не бути моральною майже повністю залежить від власної доброї або злої волі людини.

Образно кажучи, людина вільна у виборі добра або зла. Зрозуміло, кожен вільний вибір обумовлений безліччю чинників, але, проте, насильно змусити людину бути порядною неможливо. І разом із тим скрізь, де існують людські стосунки, там є мораль, оскільки жити в суспільстві й бути повністю від нього вільним не можна. Поважаючи в собі особистість і власну гідність, розсудлива людина повинна розуміти, що кожен, із ким вона має справу, також розраховує на визнання його особистості та достоїнства.

Чому саме у Стародавній Греції виникла етика?

У стародавніх греків уперше з'являється поняття культури поведінки для цілеспрямованого формування особистості за певним зразком. Систему цінностей лицарської поведінки можна прочитати у Гомера в "Іліаді".

Вигляд чоловіка повинен випромінювати силу. Чоловік має бути високий на зріст і широкоплечий. Не кожен піднадцять ліктів у довжину. Лицар має бути майстерним атлетом і з честю виходити зі змагань.

Лицаря відрізняють красиве мовлення й чемність, мовлення, що відрізняє вищі прошарки суспільства від простолюда. Буде зайвим нагадувати, що мовлення впродовж століть служило ознакою культури й приналежності до певного класу. Чемна людина не прагне необхідно бути в центрі уваги, поводить себе стримано, як, наприклад, Одисей.

Чемність господарів виявляється в їх тактовній поведінці. Вони не розпитують настирливо гостей, а чекають, поки після пристойного прагощання прибулець сам розповість про себе стільки, скільки вважає за потрібне.

Невдячність заслужувала на засудження так само, як і залишення друга в біді.

Середньовічне суспільство всіляко прагнуло підтримувати лицарський ідеал у повсякденному житті, і, поза сумнівом, він зіграв важливу роль у розвитку європейської культури аж до нашого часу.

З урахуванням усього сказаного етику ділового спілкування можна визначити як сукупність етичних норм, правил і уявлень, що регулюють поведінку та стосунки людей у процесі спілкування. Вона є окремий розділ етики взагалі та містить у собі її основні характеристики.

2. З ІСТОРІЇ ЕТИКЕТУ

*Усі чесноти
мають своїм джерелом етикет.
Конфуцій*

Слово "етикет" походить від французького *étiquette* і означає "встановлений порядок поведінки будь-де". Поняття "етикет" охоплює форму, манеру поведінки, привабливість та відчуженість, прийнятні в тому суспільстві, в якому живе кожен.

Із найдавніших часів люди вимушені були дотримуватися певних правил і норм поведінки для того, щоб полегшити собі життя. Без цих правил не можна було вижити навіть у первіснообщинному суспільстві. Тому можна сказати, що етикет як звід певних правил поведінки з'явився одночасно з виникненням первісного людського суспільства як необхідна умова його існування.

Трохи пізніше, коли суспільство перейшло на новий етап свого розвитку, норми етикету виділилися в самостійні правила й почали фіксуватися письмово. Правила, це були не спеціальні зводи правил, а різні згадки про них у художніх творах.

Уже в стародавніх єгипетських, римських рукописах, гомерівській "Одіссей" йдеться про правила поведінки людей у різних життєвих ситуаціях. У цей час були чітко регламентовані взаємини між вищим і нижчим станом, панами і рабами, старшими й молодшими, чоловіками і жінками.

Порушення цих правил призводило до тяжких наслідків: здійснити вчинок, керуючись тільки власними

бажаннями, означало зрадити й тим самим виключити себе зі свого племені, свого суспільства.

У стародавніх шумерських літературних текстах були викладені перші правила поведінки, які, на думку шумерів, заповидалися людині богами, тому їх необхідно було неухильно виконувати.

У давньоскандинавській пам'ятці літератури "Едді" є не тільки докладний опис поведінки за столом, але й правила протоколення тостів. Про культуру поведінки за столом згадує у своєму творі "Мистецтво любити" давньоримський поет Овідій.

Основи світського етикету були закладені в Італії, оскільки саме в цій країні, ще з XIV століття, правила поведінки почали чітко регламентуватися. Багато в чому це було викликано початком доби Відродження й безпосередньо пов'язаним із ним повсюдним розквітом науки й мистецтва.

Законодавцем моди й етикету з другої половини XVI століття стала Франція, це було викликано не тільки політичною могутністю країни, але й розквітом науки, культури і моди. Вишукані манери й модний одяг стали своєрідним символом часу.

Із приходом до французького престолу короля Людовика XIV розвиток етикету у Франції досяг свого апогею. Людовик XIV піклувався про блиск і розкіш свого двору: був розроблений дуже чіткий докладний кодекс правил поведінки для придворних.

Під час численних і вишуканих прийомів у короля Людовика XIV гостям роздавали спеціальні картки, які називалися "етикетками". На них були написані правила поведінки. Із того часу етикет почали сприймати як певний ритуал.

Важливу роль у розвитку європейської культури аж до сьогодня зіграв кодекс лицарства. Середньовічне суспільство всіляко прагнуло підтримати лицарський ідеал у повсякденному житті.

Часто ми вживаємо вираз “лицарська поведінка”, “він – справжній лицар” і таке інше. Що це означає?

Лицарі середньовіччя були в чомусь схожими на героївських героїв: невпинне прагнення до переваги й слави, першенствувало значення хоробрості, необхідної для захисту своєї честі, яка вимірювалася кількістю переможених ворогів і подоланих небезпек, обов'язкова щедрість, постійне звернення до категорій сорому і честі.

Лицар повинен був зберігати безумовну вірність своїм зобов'язанням щодо рівних собі; даючи клятву, не порушувати її ні за яких обставин.

Пошана до супротивника й відчуття власної гідності примушували надавати супротивникові по можливості рівні шанси. Якщо супротивник упав із коня (а у зброї він не міг знову піднятися в сідло без сторонньої допомоги), той, хто вибив його з сідла, теж спішувався, щоб зрівняти шанси в бою. Убивство беззбройного ворога покривало лицаря ганьбою.

До обов'язків лицаря належало й поклоніння жінці. Зразкові взаємини між лицарем і його пані повинні були задовольняти певним вимогам:

- любов має бути взаємною, вірною, долати будь-які труднощі й тривалу розлуку;
- лицарі, що дали обітницю вірності пані серця, зобов'язані стійко чинити опір любовним домаганням інших пані;

- любов до пані серця повинна ушляхетнювати лицаря.

Спадкосмицями лицарських традицій вважали себе джентльмени і дворяни.

Джентльмен відрізнявся відвагою й щедрістю. Його одяг і зброя повинні були відповідати його положенню; від нього вимагалася також велика освіченість. Він повинен утримувати прислугу.

Одна зі значних ознак джентльмена – його мовлення. Ні в одній країні не можна з такою впевненістю визначити положення людини в суспільстві за манерою мовлення, як в Англії.

У школах для майбутніх джентльменів, яких, подібно до середньовічних лицарів, виховували не вдома, особливе значення надавалося хорошим манерам, альтруїстичним схильностям.

Джентльмена відрізняли небагатослівність і недовіра до занадто емоційних оцінок. Тактовність, неухильне виконання взятих на себе зобов'язань, готовність прийти на допомогу – ось характерні риси джентльмена. Усе, що приносить пошану, визнання, – добродійно.

Можна сказати, що джентльмен – це людина, яка твердо стоїть на своєму, вільна від непомірних пристрасей, чутлива, повна співчуття і доброзичливості. Що стосується її манер, то вона має бути скромною, але не прииженною, щирою, але без панібратства, тоговою допомогою, але не догдливою, незворушною і безжурною. Для зазначення угоди, заснованої на довірі, широко використовуються термін “джентльменська угода”. У наш час слово “джентльмен” позбавлене класового й морального змісту і стало лише ввічливою формою звернення або згадки про людину. Вимовляючи слова “леді й

джентльмени»: оратор зовсім не має на увазі класове положення – це тільки ввічливе звернення до аудиторії.

Коли в Росії Петро Перший ввів для дворян школу світських манер, найпопулярнішою стала книга «Юнацтва чесне зерцало, чи Показання до житейського обходження» – свого роду підручник етикету, що неодноразово передруковувався в XVIII столітті. У цій книзі вслід за азбукою й «цифир'ю» висловлювалися правила, як звертатися у світлі, сидіти за столом та поводитися з вилкою і ножем, на якій відстані знімати капелюх при зустрічі зі знайомими та яку позу приймати при уклоні.

Молодий дворянин мав бути, перш за все, чесним, із повагою ставитися до тих, хто його оточує, поважати батьків. «Серед перших найбільш за все повинні діти отця й матір у великій честі тримати».

Перші письмові правила поведінки були подані в «Повчаннях» Володимира Мономаха. Наведемо деякі уривки з цього твору: «куди не підете по своїй землі, ніде не дозволяйте ні своїм, ні чужим отрокам кривдити жителів ні в селищах, ні в полях... де не зупинитесь в дорозі, скрізь напоїть і нагодуйте всякого, хто просить... шануйте гостя, звідки б до вас не прийшов, – чи проста людина, чи знатна, чи посол, – пригостіть їжено або питвом... хворого відвідуйте, мертвого підіть проводити... не проййдіть повз людини, не вітаючись із нею, а скажіть усякій при зустрічі добре слово».

Останнім часом дотримання етикету стало необхідним для успішного існування людини в суспільстві.

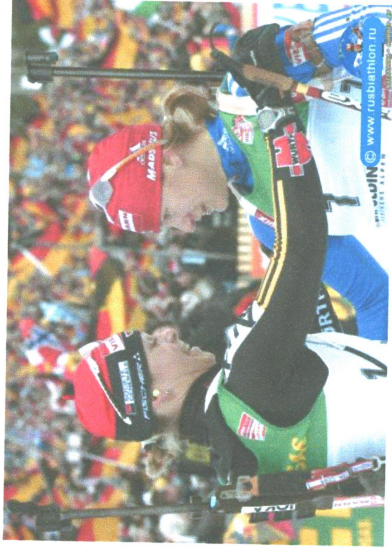
Вимоги сучасного етикету склалися впродовж кількох сторіч історії цивілізації, це результат досвіду багатьох поколінь. Правила, які виробило людство, є міжнародними і в цілому єдині в усіх країнах, хоча мають і

свої особливості залежно від національних та історичних традицій і законів сповіданої релігії. Загальноприйнятий етикет допомагає у спілкуванні людям різного рівня, що належать до різних соціальних груп. При цьому вони використовують готові форми комунікації.

Норми спілкування мають бути засвоєні з раннього дитинства, тому етикет входить до культури виховання молодих людей.

3. ЕТИКА І ПРИНЦИПИ «ФЕЙР ПЛЕЙ» У СПОРТІ

Для висловлення етичних принципів, на які повинні орієнтуватися спортсмени, тренери, уболівальники та інші особи, пов'язані зі спортом, використовується англійський вираз "Fair play" ("Фейр плей"), який наводиться як "чесна (чи справедлива) гра".

«Fair play - the winning way. Чесна гра – шлях до успіху»

3.1. ПРИНЦИПИ

Принципи фейр плей включають

- *Повагу до суперника.*
- *Повагу до правил і рішень суддів* – приймати всі рішення суддів і оскаржувати їх коректно в окремому порядку.

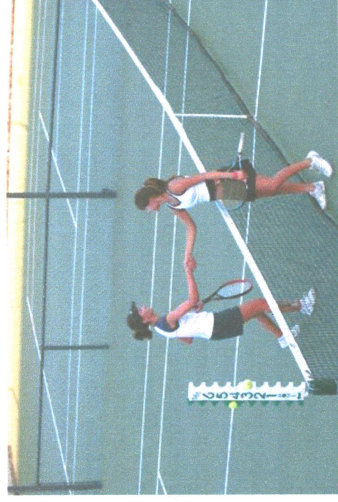
16

- *Допінг* і будь-яке штучне стимулювання не повинні впливати на результати.

- *Рівні шанси* – усі спортсмени на старті змагань можуть однаково розраховувати на перемогу.

- *Самоконтроль спортсмена* – стримуючи свої емоції, уміти адекватно сприймати будь-яке закінчення поєдинку.

Дані принципи констатують *спортивну поведінку* та заперечують перемогу будь-якою ціною.

Рукостискання – елементарний прояв фейр плей

3.2. ОРГАНІЗАЦІЯ

Рух фейр плей у світовому масштабі очолює СІПСС – Міжнародна рада зі спортивної науки та фізичного виховання (ICSSPE The International Council of Sport Science and Physical Education), заснована в 1958 році. Існує безліч різних організацій, які на всіх рівнях підтримують fair play.

17

При всіх найбільших національних олімпійських комітетах і найбільших світових федераціях з окремих видів спорту таких як FIFA (UEFA), IAAF, FIVB є спеціальні підрозділи, що пропагують і відстоюють ідеї фейр плей.

Основні завдання організації «фейр плей» на всіх рівнях:

- пропаганда ідей і принципів чесної гри, особливо серед дитячого та юнацького спорту;
- нагородження спортсменів і команд преміями.

3.3. ІСТОРІЯ

Походження поняття не пов'язано зі спортом, а скоріш з етичними середньовічними поняттями, що беруть свій початок із правил лицарських поєдинків. Уперше словосполучення fair play використовується у Шекспіра в «Житті та смерті короля Джона» («The Life and Death King John»).

Сучасне трактування поняття відноситься до становлення сучасного спорту як змагання в рамках визначених правил у вікторіанській Англії XIX століття. Тоді спорт був переважно захопленням середніх і вищих верств населення. Для них заняття спортом було швидше розвагою, яка не приносила прибутків. Тоді й склався певний кодекс джентельмена, для якого головне – процес, а не результати.

Подальший розвиток поняття належить до розвитку сучасного Олімпійського руху в кінці XIX століття. Гуманістичні ідеї, закладені бароном Кубертеном, додали сучасному спорту безкорисливого, чисто змагального початку, що сприяв розвитку спортсмена й людини як гармонійної особистості. Доречно навести **Оду спорту II'єра де Кубертена (1863 - 1937)**.

I. О СПОРТЕ! ТИ – НАСОЛОДА!

Ти вірний, незмінний супутник життя.
Нашому духу й тілу ти щедро даруєш радість буття.

Ти – безсмертний.

Ти процвітаєш і сьгодні, після руйнування
забулених у віках олімпіад.

Ти торжествуючий вісник весни
лодства. Весни, коли зароджувалося

захоплення від гармонії розуму й сили.

Ти, як естафету, передаєш нам цей спадок пращурів.
Минають віки. Життя торжествує. Ти
живеш, не підвладний часу, спорте!

II. О СПОРТЕ! ТИ – ЗОДЧИЙ!

Ти допомагаєш знаходити пропорції
найдоконалішого творіння природи –
людини, що торжествує в перемозі й
засмучується в невдачах.

Ти – майстер гармонії.

Ти робиш нас сильними, спритними,
статурними, виправляєш недоліки, з

якими ми народжуємося.

Ти особливий, незвичний зодчий. Твій
будівельний матеріал – людина в
русі.

Ти довів, що вічний рух – не мрія,
не утопія.

Він існує.

Вічний рух – це спорт.

III. О СПОРТЕ! ТИ – СПРАВЕДЛИВІСТЬ!

Ти вказуєш на прями, чесні шляхи,
які шукать люди для досягнення цілей,
поставлених у житті.

Ти – безпристрасний.

Ти вчиш, що правила у змаганні – закон.

Ти вимагаш: “Ні один спортсмен,

що виконує вправи перед глядачами й

суддями, не повинен порушувати цих правил”.

Ти визначаш межі між видами спорту.

Немає більш вимогливого й суворішого судді,
ніж ти сам.

Непохитна твоя вимога щодо справедливих
оцінок за істинні досягнення.

IV. О СПОРТЕ! ТИ – ВИКЛИК!

Ти вимагаш боротьби. Уся сила наших

м’язів зосереджена в одному на вибух

схожому слові – спорт.

Ти – трубадур.

Твій полум’яний, зворушливий заклик має
відлук у наших серцях.

Ти запитуєш у тих, хто вийшов на старт: навіщо
ж сила, досвід і спритність, якщо не мріяти про

переможний фініш?

Ти стверджуєш: треба мріяти. Треба зуміти.

Треба наслідуватися.

Ти переконуєш, вимагаш, наказуєш.

Ти кличеш людей помірятися силою.

Подолати себе.

V. О СПОРТЕ! ТИ – БЛАГОРОДСТВО!

Ти осяюєш лаврами лише того, хто боровся
за перемогу чесно, відкрито, безкорисливо.

Ти – безперечний.

Ти вимагаш високої моральності,
справедливості, моральної чистоти,
непідкупності.

Ти проголошуєш: якщо хто-небудь досягне мети,
завівши в оману своїх товаришів,

досягне слави за допомогою

низьких, безчесних прийомів, подавши в собі

почуття сорому, той заслуговує на ганебний

епітет, який стане нерозлучним з його

ім’ям.

Ти будуєш стадіони – театри без

завіс. Усі свідки вьозго. Ніякої

закуленої боротьби.

Ти накреслив на своїх скрижалях:

“Тричі солodka перемога,

здобута в благородній чесній боротьбі”.

VI. О СПОРТЕ! ТИ – РАДІСТЬ!

Ти влаштуєш свята для тих, хто
прагне боротьби, і для тих, хто прагне цією
боротьбою насолодитися.

Ти – триумфування.

Ти гарячиш кров. Примушуєш частіше

битися серце.

Як радісно, як приємно відлукнутися на

твій поклик.

Ти розсуваєш обрії. Освітлюєш далечіні.

Надихаєш тих, хто стартує, на ближній фініш.

Ти лікуєш душевні рани. Печаль чи жалоба одного відступає в ту мить, коли треба вибороти все перед різнококим поглядом багатьох.

Принось же радість, задоволення, щастя людям, спорте!

VII. О СПОРТЕ! ТИ – ПЛІДНІСТЬ!

Ти перемогою встаєш на шляху у глибоких недуг, що споконвічно загрожують людям.

Ти – посередник.

Ти рекомендуєш страдникам, немічним, хворим найкращу із лік. Себе.

Ти прикладом своїх сильних, здорових, статурних, м'язистих,

загартованих прибічників, що не піддаються хворобам, лікуєш тих, хто зневірився.

Зцілюєш від недугів. Ти – червоний рядок у "Кодексі здоров'я".

Ти стверджуєш: "У здоровому тілі – здоровий дух!"

VIII. О СПОРТЕ! ТИ – ПРОГРЕС!

Ти сприяєш досконалості людини – найпрекраснішого творіння природи.

Ти – прагнення.

Ти вимагаєш дотримуватися правил і вимог гітени.

Утримуєш від надлишків.

Ти вчиш людину добровільно, свідомо,

переконано робити так, щоб ніякі вищі досягнення, ніякий рекорд не були результатом перенапруження, не відбилися на його здоров'ї.

Ніяких стимуляторів, крім прагнення до перемоги й мудрого тренування, ти не визнаєш.

Ти переконуєш, що прогрес фізичний і прогрес моральний – два шляхи до однієї мети.

IX. О СПОРТЕ! ТИ – МИР!

Ти встановлюєш гарні, добрі, дружні відносини між народами.

Ти – згода.

Ти зближуєш людей, які прагнуть єдності.

Ти вчиш різномовну, різноплемінну молодь поважати одне одного.

Ти – джерело благородного, мирного, дружнього змагання.

Ти збираєш молодь – наше майбутнє, нашу надію – під свої мирні знамена.

О спорте!

Ти – мир!

Олімпізм, що поєднує спорт із культурою та освітою, прагне до створення образу життя, що ґрунтується на радості від зусиль, на виховній цінності гарного прикладу й на повазі до загальних основних етичних принципів.

3.4. СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ

Уже сам Куберген та засновники сучасного олімпійського руху були вимушені визнати численні випадки шах-

райства і неспортивної поведінки з боку атлетів. У тому числі та у зв'язку з цим у 1920 році на Олімпійських іграх в Антверпені вперше була введена Олімпійська клятва спортсменів.

Зі зростанням популярності спорту у світі все важче стало відповідати основному олімпійському принципу суворого любительського статусу спортсменів. Зі збільшенням ставок атлети почали повсюдно приховувати свій справжній професіональний статус або продовжувати кар'єру як професіонали. Інфраструктура спорту вищих досягнень, виховання атлета світового класу, висвітлення головних спортивних форумів у ЗМІ – усе це вимагає значних капіталовкладень і суперечить поняттю спортсмена-«любителя».

До середини ХХ століття виявилось діалектичне протистояння спорту й «чесної гри». З одного боку античне ідеалістичне уявлення про спортсмена, що удосконалює себе як особистість. З іншого – цинічний підхід до спорту: перемога за всяку ціну, використовуючи обман, допінг і упереджене суддівство. Сучасне постіндустріальне суспільство все рідше асоціює спорт із грою й розвагою. Навпаки, у громадській свідомості спорт асоціюється з бізнесом.

Спорт – це вираз ненависті одне до одного. Це остання можливість, яку наша цивілізація надає двом людям для фізичної агресії. «Спорт – найбільш близька до війни галузь людської діяльності», – *Рональд Рейган*.

Не дивлячись на глибокі суперечності ідеї фейр плей, більшість фахівців не бачать альтернативи їй. Без зводу етичних законів спорт втрачає свій сенс і привабливість. Фейр плей аксіологічно виправдовує спорт, переводячи його зі споживчої сфери на галузь вищих духовних цінностей людини.

3.5. ПРИКЛАДИ

Прикладом справжньої спортивної поведінки став вчинок капітана збірної СРСР з футболу Ігоря Нетто. У матчі групового турніру чемпіонату світу 1962 року збірна СРСР зустрічалася зі збірною Уругваю. Нетто звернув увагу судді на те, що забитий радянською командою м'яч влетів у ворота уругвайців через дірку в сітці, збоку від штанги, і не повинен бути зарахований. Суддя відминув узяття воріт (хоча команда СРСР все ж таки виграла цей матч).

Першим спортсменом, нагородженим за чесну гру, став італійський бобслеї Еудженіо Монті, який власними руками кілька разів допомагав вигравати олімпійське золото своїм суперникам.

3.6. КУЛЬТУРНИЙ ВПЛИВ

Fair Play - поштова марка Німеччини

4. КОДЕКС СПОРТИВНОЇ ЕТИКИ (CODE OF SPORTS ETHICS)

Fair Play (*Фейр плей* в англійській використовується поняття *sportsmanship* (англ.) – приблизний переклад «чесна гра») звід етичних і моральних законів, заснованих на внутрішньому переконанні індивідуума про благородство та справедливість у спорті. «Негласна добродетель у регламентованих конфліктах».

ВСТУП

1. Кодекс спортивної етики Ради Європи "Справедлива гра – шлях до перемоги" є заявою про наміри, прийняті міністрами Європи, відповідальними за спорт.

2. До основних принципів Кодексу покладені міркування етичного характеру, спрямовані на дотримання справедливої гри, які є його невід'ємною частиною, а не факультативними елементами усієї спортивної діяльності, спортивної політики, політики управління та застосовуються в усіх сферах як рекреаційної, так і спортивної діяльності.

3. Кодекс забезпечує міцну етичну основу для боротьби з негативними проявами в сучасному суспільстві, які підризують традиційне підґрунтя спорту, – підґрунтя, побудоване на справедливій грі, товаристві і добровільному русі.

МЕТА КОДЕКСУ

4. Основною турботою та метою Кодексу є Справедлива гра у спорті для дітей та юнацтва, беручи до уваги, що завтра вони стануть дорослими учасниками й спортивними зірками. Кодекс призначається для установ і дорослих осіб, які прямо й безпосередньо впливають на залучення молоді до участі у спорті.

5. Кодекс включає положення про ПРАВО дітей та юнацтва брати участь і насолоджуватися спортивною діяльністю, а також ОБОВ'ЯЗКИ установ і дорослих осіб поширювати правила Справедливої гри й забезпечувати повагу до цих прав.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "СПРАВЕДЛИВА ГРА"

6. До визначення поняття "Справедлива гра" входить більше, ніж просто дотримання правил у спортивній діяльності: воно включає поняття дружби, поваги й шанування атмосфери, в якій відбувається рекреаційна або спортивна діяльність. Справедлива гра – це образ мислення, а не тільки поведінки. Вона заперечує обман, застосування допінгу, насильство, образи (фізичні й словесні), експлуатацію, а також нерівні можливості, надмірну комерціалізацію й корупцію.

7. Справедлива гра – поняття позитивне. Кодекс визнає, що спорт є громадською та культурною діяльністю, яка, при дотриманні правил Справедливої гри, збагачує суспільство та зміцнює дружбу між народами. Спорт признається також як вид індивідуальної діяльності, що за її справедливого проведення, надає можливості до самовдосконалення, самовираження й реалізації особистих досягнень, придбання навичок і демонстрації майстерності; соціальної взаємодії, гарного проведення вільного часу, здоров'я й добробуту. Залучення до занять спортом накладає відповідальність на суспільство, що має у своєму розпорядженні широку мережу клубів, і на тих лідерів, які працюють добровільно. Крім цього, відповідаль-

ність за деякі види діяльності сприятиме виробленню правильного ставлення до навколишнього середовища.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОТРИМАННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ГРИ

8. Кодекс визнає, що залучення до занять спортом дітей та юнацтва охоплює широкі соціальні верства. Він також визнає, що потенційні вигоди для суспільства й окремих осіб набагато зростають при дотриманні Справедливої гри та набутті нею центрального місця, замість того, яке було раніше, периферійного. Кодекс визнає, що Справедлива гра повинна користуватися найвищим пріоритетом усіма, хто безпосередньо або опосередковано впливає на спортивну діяльність дітей та юнацтва. Ці пріоритети включають.

8.1. Уряди – на всіх рівнях, а також організації, що працюють з урядом. Освітні установи несуть особливу відповідальність.

8.2. Спортивні організації й ті, що до них належать, включаючи спортивні федерації та органи управління; асоціації фізвиховання, тренерські центри й інститути, особи медичної та фармакологічної професій та засоби масової інформації. Комерційний сектор, що включає виробників спортивних товарів, агентства з роздрібною торгівлі й маркетингу, також несуть відповідальність за те, що сприяють дотриманню Справедливої гри.

8.3. Окремі особи включаючи батьків, педагогів, тренерів, суддів, офіційних осіб, керівників спорту, адміністраторів, журналістів, лікарів і фармацевтів, а також тих зірок у спорті, які досягли слави й спортивної досконало-

сти.

Кодексу дотримуються незалежно від того, чи є дана діяльність на добровільній або професійній засаді. Глядачі на спортивних змаганнях також несуть відповідальність за дотримання Кодексу.

9. Кожна з указаних осіб та установ повинна виконувати свою роль і нести відповідальність. Даний Кодекс з етики адресується їм. Він стане ефективним тільки тоді, коли всі, залучені до спорту, будуть готові перейняти на себе відповідальність, закладену в Кодексі.

УРЯДИ

10. Уряди несуть відповідальність:

10.1. Заохочувати впровадження високих етичних норм у всі сфери суспільства, де здійснюється спортивна діяльність.

10.2. Заохочувати й підтримувати організації та окремих осіб, які суворо дотримуються етичних принципів у своїй роботі у спорті.

10.3. Сприяти, щоб у системі професійного навчання здійснювалася підтримка спортивної діяльності та правил Справедливої гри як однієї з центральних частин програми фізичного виховання.

10.4. Підтримувати ініціативи, направлені на впровадження Справедливої гри у спорті, і заохочувати організації, які розглядають Справедливу гру як пріоритетну у своїй роботі.

10.5. Заохочувати дослідницьку роботу на національному й міжнародному рівнях, спрямовану на поліпшення нашого розуміння комплексу питань, пов'язаних із залученням молоді до спорту, виявляючи випадки неправильної поведінки, а також можливості щодо впровадження Справедливої гри.

СПОРТИВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ТАКІ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО СПОРТУ

11. Спортивні організації, що належать до спорту, несуть відповідальність і повинні:

11.1. Публікувати чіткі установки, що вважати етичним або неетичним у поведінці, і забезпечувати, щоб на всіх рівнях спортивної діяльності або в процесі залучення до неї завжди використовувалися відповідні заохочення або покарання.

11.2. Забезпечувати, щоб усі рішення в даному виді спорту ухвалювалися відповідно до Кодексу етики, який відображає положення Європейського кодексу.

11.3. Підвищувати увагу до Справедливої гри в рамках своєї сфери впливу за допомогою проведення різних кампаній, церемоній нагородження, розповсюдження матеріалів виховного характеру й використання можливостей у процесі тренувань. Вони також повинні керувати цим процесом та оцінювати його результати.

11.4. Визначити такі системи, окрім успішних виступів у змаганнях, які б давали можливість нагороджувати за особисті досягнення в дотриманні Справедливої гри.

11.5. Забезпечувати допомогу й підтримку засобам масової інформації з тим, щоб вони сприяли пропаганді гарної поведінки.

РОБОТА З МОЛОДДЮ

11.6. Забезпечувати, щоб структура змагань відповідала особливим вимогам молодого та підліткового покоління та надавала можливість для участі в діяльності на різних рівнях – від рекреаційного до змагань високого класу.

11.7. Підтримувати зміни правил із тим, щоб вони відповідали особливостям дуже молодих і незрілих людей та акцентували увагу швидше на Справедливій грі, ніж на успішному виступі у змаганнях.

11.8. Забезпечити запобіжні засоби, щоб уникнути експлуатації дітей, особливо обдарованих.

11.9. Забезпечити, щоб усі люди, які входять в організацію, або її асоціативні члени, що несуть відповідальність за дітей і молодь, мали відповідну кваліфікацію для організації управління, тренувального процесу й навчання, особливо щодо розуміння біологічних і фізіологічних змін, які відбуваються в організмі дитини в період її дозрівання.

ОКРЕМІ ОСОБИ

12. Окремі особи несуть відповідальність:

Особиста поведінка

12.1. Подавати гарний приклад своєю поведінкою для того, щоб діти й молодь наслідували їх, а також ні в якому випадку не заохочувати й особисто не проявляти та не вбачати інших за несправедливу гру, приймаючи відповідне покарання при поганій поведінці.

12.2. Забезпечити, щоб їх власний рівень підготовки і кваліфікація відповідали особливостям дітей на різних стадіях їх спортивної діяльності.

Робота з молоддю

12.3. Вважати своїм щонайпершим завданням турботу про здоров'я, безпеку й добробут дитини або молодого спортсмена та забезпечити, щоб ці вимоги не превалювали над репутацією школи, клубу, тренера або батьків.

12.4. Сприяли тому, щоб набутий дітьми спортивний досвід залучив їх до занять фізичною діяльністю для зміцнення здоров'я протягом усього життя.

12.5. Виключити підхід до дітей просто як до маленьких дорослих, пам'ятати про фізіологічні й біологічні зміни в їх організмі в період дозрівання та про вплив цього на результати їх виступів.

12.6. Не покладати на дитину надій, вищих за її можливості.

12.7. Ставити в центр уваги задоволення від їх діяльності й ніколи не тиснути на дитину щодо її вибору брати участь або не брати участь у тій або іншій діяльності.

12.8. Ставитися однаково як до обдарованих, так і до менш обдарованих дітей, підкреслювати й заохочувати особисті досягнення та спортивні навички так само, як і успіхи у змаганнях.

12.9. Заохочувати дітей винаходити нові ігри з власними правилами, а також брати на себе роль керівника, тренера, судді, а не тільки учасника; самими дітьми визначати заходи для заохочення за Справедливу гру й особисто нести відповідальність за свої вчинки.

ВИСНОВКИ

13. Справедлива гра є невід'ємною важливою умовою успішного розвитку спорту та заохочення до спорту. Через Справедливу гру виграють усі – від окремих осіб до спортивних організацій і суспільства в цілому. На всіх нас лежить відповідальність за поширення та догримання Справедливої гри.

5. ІЗ ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ ФУТБОЛУ

Футбол (у перекладі з англійського «фут» – нога, «бол» – м'яч) є стародавньою грою в м'яч, історія якої нараховує тисячоліття. Майже 2700 років до нашої ери китайці грали в аналогічну гру «тзо-чю». Переможців нагороджували квітами, вином, подарунками, а тих, хто програвав, були бамбуковими палицями. Претензії китайців виглядали настільки переконливо, що ФІФА (Federation internationale de Football Association) офіційно визнала Китай історичною батьківщиною футболу. Півстоліття пізніше японці грали ногами з м'ячем, не даючи йому можливості опуститися на землю, і прагнули вигнати м'яч у ворота. Тривалість матчу визначалася за пісочним годинником.

Стародавні греки грали в «гаріанон» – гру, схожу на сучасний футбол. Кожна команда прагнула провести м'яч за поле супротивника й при цьому заборонялося грасти руками. Для римських легіонерів гра в «гаріастум» була одним із елементів військових занять. М'яч робили з волової шкіри й туго набивали соломкою.

Оскільки римляни воювали з багатьма країнами, то місцеве населення перейняли (запозичили) у легіонерів що захопливу гру. Наприклад, історичні літописи розповідають, що в 217 році в районі англійського міста Дербі місцеві жителі-кельти завдали поразки римлянам у грі з м'ячем.

Зважаючи на жорстокість поведінки гравців і уособлювальників під час футбольних матчів, що призводило до кровохроплиття й людських жертв, футбол в Англії був заборонений. Деякі королі карали футболістів штрафами і навіть тюремним ув'язненням, а король Ричард II у 1389 році посилив покарання аж до страти. Тільки через сторіччя в 1603 році в Англії футбол був офіційно дозволений.

До початку XIX століття кількість гравців в англійських командах не обмежувалася, і переслідувалася єдина мета – забити м'яч у певне місце, наприклад, на базарну площу супротивника.

Своїм удосконаленням футбол зобов'язаний англійським школам. Саме юні футболісти коледжів відстоювали гру в боротьбі з антифутбольними законами й доклали не мало зусиль, щоб створити єдині Правила гри. Перші спроби не увінчалися успіхом, оскільки виникли розбіжності між учнями коледжу міста Ітона. В Ітоні практикувалася гра, що дуже нагадує сучасний футбол. Команди складалися з 11 чоловік, дозволялося грати тільки ногами й навіть існувало правило, схоже на правило «поза грою». Не досягнувши згоди, прихильники гри ногами й руками організували лігу «Футбол-регбі», а прихильники гри тільки ногами розробили 13 Правил гри у футбол, які 8 грудня 1863 року були опубліковані в газеті і згодом набули загального визнання. Так створювалися перші Правила футбольного етикету. Ці правила не були єдиними та обов'язковими для всіх національних футбольних асоціацій, кожна трактувала їх на свій розсуд.

Ця обставина ускладнювала проведення міжнародних зустрічей та організацію міжнародних змагань. Тому в 1904 році з ініціативи Франції була організована міжнародна федерація футбольних асоціацій ФІФА (федерасьйон интернасьйонал де футбол асоасьйон). ФІФА створила міжнародну раду футбольних асоціацій, яка розробила правила гри, обов'язкові для всіх футбольних асоціацій. Футбольні асоціації – члени ФІФА зобов'язані проводити не тільки міжнародні зустрічі, але й матчі внутрішнього календаря за правилами, затвердженими Міжнародною радою. Це дозволяє юним футболістам і любителям футболу знатися на всіх тонкощах гри, що сприяє популярності футболу в

усьому світі. Якщо після Другої світової війни членами ФІФА були 70 країн, у 1954 році – 85, то зараз ФІФА об'єднує понад двісті країн світу.

У 1954 році був створений Європейський союз футболістських асоціацій УЄФА, під керівництвом якого розігруються Кубок європейських чемпіонів, Кубок УЄФА і чемпіонат Європи.

Сучасний футбол в Україні з'явився в 70-90 роках XIX сторіччя в Одеському британському атлетичному клубі та львівських гімнастичних товариствах «Сокил». Пізніше почали грати у футбол в Ужгороді, Миколаєві, Тернополі, Юзівці (Донецьку), Харкові, Краматорську, Маріуполі. Перша одеська футбольна команда, створена з місцевих жителів, була організована в 1899 році Сергієм Уточкіним, який із 1894 року грав за футбольну команду британського атлетичного клубу. У Києві перші шкільні футбольні команди були організовані в 1900 році. У 1907 році у Львові була створена футбольна команда «України» при першій академічній гімназії.

Поява в містах і селах України великої кількості футбольних клубів і команд вимагала створення місцевих організацій управління. Першою в Україні в 1911 році створилася Одеська футбольна ліга. Її основною метою була організація чемпіонатів, першості міста, розіграшу кубків та інших футбольних змагань. У цьому ж році була створена Київська футбольна ліга. Потім були створені футбольні ліги в інших містах України. У 1912 році футбольні команди Маріуполя, Бердянська, Керчі, Таганрога і Феодосії розіграли Кубок п'яти портівих міст. У 1913 році провели змагання на Кубок футбольної ліги Донецького басейну.

У 1914 році представники футбольних ліг міст України добилися оформлення Південноросійської футбольної спілки на правах відділення Всеросійської футбольної спілки.

Під час Першої світової війни на футбольних полях України почали проводитися добродійні матчі, прибуток від яких передавався пораненим. Одним із перших на початку війни таких добродійних матч був проведений у Маріуполі між маріупольською командою заводу «Нікополь» та Юзівським спортивним товариством. З рахунком 3:2 перемогли маріупольські футболісти, і зароблені гроші були передані пораненим солдатам.

Із проголошенням у 1991 році Незалежності України як держави український футбол почав проявляти самостійність. У 1992 році був проведений перший національний чемпіонат України з футболу. Першими чемпіонами України стали футболісти сімферопольської «Гаврії», які у фінальному матчі на львівському стадіоні «Україна» виграли з рахунком 1:0 у київського «Динамо».

У цьому ж році був проведений перший в Україні розіграш Кубка України з футболу. Його першим володарем став одеський «Чорноморець», який виграв фінальний матч у харківського «Металіста» в Києві на Республіканському стадіоні.

Створена національна збірна України провела свій перший міжнародний матч у 1992 році в Ужгороді з командою Угорщини.

Значних успіхів досягли збірні футбольні команди України. Національна збірна України під керівництвом Олега Блохіна досягла чвертьфінальної стадії послідовно на чемпіонаті світу з футболу, а молодіжна збірна команда під керівництвом Олексія Михайличенка стала срібним призером молодіжної першості Європи.

Великим досягненням в історії футболу України є завоювання футболістами команди «Шахтар» Кубка УЄФА. Причому вони стали останніми володарями цього чудового футбольного трофея.

6. ФУТБОЛЬНИЙ ЕТИКЕТ

Слово «етикет» походить від французького *etiquette* й означає «установлений порядок поведінки будь-де». Етикет поділяється на загальногромадський, дипломатичний, придворний й війсьський. Футбольний етикет визначається Правилами гри, затвердженими в останній редакції Міжнародною радою футбольних асоціацій у 2007 році.

Історія

Уперше правила були введені 7 грудня 1863 року Англійською футбольною асоціацією. Ґрунтувалися правила на придуманих у Кембриджському університеті положеннях гри.

На сьогодні правила встановлює Міжнародна Рада Футбольних Асоціацій (англ. IFAB – International Football Association Board), в якій по одному голосу мають представники англійської, шотландської, валлійської та швіцарландської футбольних асоціацій і 4 голови, – ФІФА. Правила, які діють сьогодні, у своїй основі були прийняті в 1997 році, із тих пір піддавалися лише незначним змінам.

6.1. ПОЛЕ ДЛЯ ГРИ

Історія

- 1863 – Перші вказівки в правилах про розмір футбольного поля.
- 1875 – Під тиском Шеффілдської футбольної асоціації, ФА Англії приймає правила, що вимагають обладнати ворота жорсткою перекладною і забороняють вживання стрічки. Встановлюється остаточний розмір воріт.
- 1881 – З'являється сітка на воротах.

- 1901 – 3' являється штрафний майданчик.
- 1912 – Воротар має право грати руками тільки у своєму штрафному майданчику. Раніше йому дозволялося грати по всьому полю.
- 1937 – Остання зміна в розміті – дуга штрафного майданчика у 10 ярдах від точки пенальті.

Розміри

Поле для гри у футбол має форму прямокутника. Грають на траві або штучному покритті. Властивості штучного газону з кожним роком (із кожним «поколінням») усе більше наближаються до властивостей натуральної трави.

Довжина: мінімум 90 м (100 ярдів), максимум 120 м (130 ярдів)
 Ширина: мінімум 45 м (50 ярдів), максимум 90 м (100 ярдів)

При проведенні міжнародних матчів довжина поля повинна бути 100-110 метрів (110-120 ярдів), а ширина – 64-75 метрів (70-80 ярдів).

Рекомендовані значення: довжина 105 метрів, ширина 68 метрів.

Розмітка

Розмітка поля робиться лініями шириною не більше за 12 см (5 дюймів), не менше за 10 см; ширина лінії входить до складу відповідної площі, яку вона обмежує.

Лінії вздовж довгих боків поля називаються боковими лініями; лінії вздовж коротких боків – лініями воріт.

Поле ділиться на дві рівні половини за допомогою середньої лінії. Посередині середньої лінії робиться відмітка центру поля, навколо якої проводиться коло радіу-

сом у 9,15 м (10 ярдів). М'яч ставиться на точку центру поля на початку таймів і після кожного забитого гола (за винятком серії пенальті). На момент введення м'яча у гру з центру поля всередині кола можуть знаходитися два гравці команди, які володіють м'ячем, і жодного – із команди суперника.

Майданчик воріт

На кожній половині поля розмічається майданчик воріт.

Із точок на відстані до 5,5 м (6 ярдів) від внутрішнього боку кожної стійки воріт, під прямим кутом до лінії воріт, углиб поля проводяться дві лінії. На відстані до 5,5 м (6 ярдів) ці лінії з'єднуються іншою лінією, паралельною до лінії воріт.

Воротаря не можна штовхати в межах його майданчика воріт.

У футболі майданчик воріт часто називають воротарським майданчиком, проте, офіційно цей термін ніде не вживається, тоді як в інших видах спорту, наприклад, у флорболі, поняття «майданчик воріт» і «воротарський майданчик» означають різні речі.

Штрафний майданчик

На кожній половині поля розмічається штрафний майданчик – зона, в якій воротар може грати руками, а команді, що допустила у своєму штрафному майданчику порушення, за які виноситься покарання в іншій частині поля штрафним ударом, призначається пенальті.

Із точок на відстані 16,5 м (18 ярдів) від внутрішнього боку кожної стійки воріт, під прямим кутом до лінії воріт, углиб поля проводиться дві лінії. На відстані 16,5 м (18 яр-

дів) ці лінії з'єднуються іншою, паралельною до лінії воріт. У межах штрафного майданчика, по центру лінії воріт і на відстані до 11 м (12 ярдів) від неї, наносять 11-метрову відмітку. За межами штрафного майданчика проводять дугу штрафного майданчика з радіусом 9,15 м (10 ярдів), центр якого збігається з 11-метровою відміткою. Ця лінія допомагає арбітрові правильно розташувати гравців під час пробиття пенальті (усі гравці, крім того, хто б'є, повинні знаходитися на відстані не ближче за 9,15 м від 11-метрової відмітки).

Прапорці

У кулах поля встановлюють прапорці, на флагпоках висотою не менше за 1,5 метра, що не має загострень. Там же розмічається чверть кола, радіусом у 1 метр – кутовий сектор, в якому має перебувати м'яч при подачі кутового.

Прапорці можна встановити на обох кінцях середньої лінії, на відстані не менше за 1 метр.

Ворота

Ворота повинні розміщуватися по центру кожної з ліній воріт.

Вони складаються з двох вертикальних стійок, що послідовно горизонтально перекладиною, і знаходяться на рівній відстані від кутів прапорців. Забороняється застосовувати, замість перекладини, мотузок.

Відстань між стійками – 7,32 м (8 ярдів), а відстань від нижнього контуру перекладини до верхньої землі – 2,44 м (8 футів).

Діаметр перетину обох стійок і перекладини має бути однаковим і не перевищувати 12 см (5 дюймів). Ширина

лінії воріт дорівнює діаметру стійки й перекладини. До воріт і ґрунту за воротами повинна прикріплюватися сітка, яка має бути надійно закріплена й розташована так, щоб не заважати воротареві.

Сітка і перекладина воріт мають бути білого кольору. Ворота повинні бути надійно закріплені на землі. Використання переносних воріт допустиме лише в разі їх відповідності з даною вимогою, використання незакріплених воріт може призвести до травми або навіть загибелі людей.

Додаткові зони

Технічні зона – відмічене місце за межами поля, безпосередньо близьке від нього, в якій під час матчу повинні розташовуватися тренери й запасні гравці команди.

Конструкція футбольного поля

Футбольне поле світового класу – складна багатоплорова споруда. Футбольне поле складається (зверху вниз) із таких частин:

- трав'яний газон;
- підкладка з піску й щебеню;
- труби обігріву;
- труби дренажу.

Трав'яне покриття

Трав'яне покриття слід поливати та удобрювати, а також засівати «лисинами». Трава не дозволяє проводити багате ігор: щоб вона не затоптувалася, кількість матчів на натуральній траві не повинна перевищувати дві на тиждень.

На сучасних змаганнях траву не вирощують, а привозять у вигляді рулонів дерну.

Синтетичне покриття

Синтетичним покриттям є «килим» із синтетичного матеріалу, із якого стирчать «травички». Кожна травичка – це не просто смужка пластмаси, а виріб складної форми з ребрами жорсткості. Для забезпечення пружності штучний газон засипають піском, а поверх – гумовою крихтою.

Синтетичному покриттю потрібно лише два типи догляду:

- після певної кількості ігор покриття замінюють новим;
- після кожного матчу спеціальною машиною, схожою на великий пілосос, пісок і гуму, знімають, розділяють та укладають знову.

Змішане покриття

Змішаним покриттям є дерен, в який спеціальною машиною вшиті синтетичні травички. Таке покриття дуже дороге, але практично не відрізняється від трав'яного і витримує значно більше матчів. Догляд також обмежується поливанням, удобрюванням і своєчасною заміною «лисин». Перший російський стадіон, на якому застосовано таке покриття, – «Локомотив» Москва.

Усі чемпіонати світу проводяться на трав'яному покритті (і на змішаному, оскільки воно прирівнюється до трав'яного).

6.2. М'ЯЧ

Історія

- 1862 – у правилах параметри м'яча не регламентовані.
- 1872 – установлені фіксовані розміри м'яча.
- 1937 – розміри м'яча змінені на ті, які існують до сьогодні.

Якість і параметри

- Має сферичну форму;
- виготовлений зі шкіри або іншого придатного для цих цілей матеріалу;
- має довжину кола не більше за 70 см (28 дюймів) і не менше за 68 см (27 дюймів). Стандартний розмір м'яча 5 (англ. Size 5);
- на момент початку матчу важить не більше за 450 г (16 унцій) і не менше за 410 г (14 унцій). Вага вказується для сухого м'яча;
- має тиск, який дорівнює 0,6 – 1,1 атмосфери (600 – 1100 г/кв. см) на рівні моря (від 8,5 фунта/кв. дюйм до 15,6 фунта/кв. дюйм).

Заміна пошкодженого м'яча

- Якщо м'яч лопнув або отримав пошкодження під час гри, гра зупиняється. Відновлюється вона запасним м'ячем із розграву «спірного м'яча» в тому місці, де той став непридатним.
- Якщо м'яч лопається або отримує пошкодження в момент, коли він не був у грі – при початковому ударі, ударі від воріт, кутовому, штрафному, вільному ударі,

ударі з 11-метрової відмітки або вкиданні, гра поновлюється запасним м'ячем як завжди.

М'яч може бути замінений під час гри тільки за вказівкою судді.

Конструкція

Більшість сучасних м'ячів складається з 32 водонепроникних шматочків шкіри або пластика. 12 із них – п'ятикутники, 20 – шестикутники. Перший такий м'яч був вироблений у Данії в 1950 році фірмою Select і набув у Європі широкого застосування. Усесвітньо почав уживатися після чемпіонату світу 1970 року, на якому були такі м'ячі, проведени фірмою Адідас. До цього вживався м'яч, що складався з 18 довгастих частин і шпнування, за своєю будовою схожий на сучасні волейбольні м'ячі. Ця конструкція достатньо поширена й до цих пір.

У 2006 році компанія Adidas запропонувала принципово новий м'яч +Teamgeist, складений із «пропелерів» і «турбін». У 2008 році Adidas випустив новий м'яч Europass, що відрізняється від +Teamgeist покриттям «тутсяча шкіра».

Забарвлення

Старі м'ячі були монохромними, коричневими, потім білими. Згодом, для зручності трансляцій на чорно-білих телевізорах, з'явився м'яч із чорними п'ятикутниками / білими шестикутниками. Це забарвлення стало стандартом для м'ячів і символіки в принципі. Існують також інші м'ячі, наприклад «Total 90 Aetow» від Nike, на який нанесені кільця, щоб воротареві було простіше визначати обертання м'яча. У матчах, що проходять на засніженому

полі або під час снігопаду, застосовуються м'ячі яскравого забарвлення, переважно оранжевого.

За рішенням ФІФА, на офіційних іграх будь-які емблеми або реклама на м'ячах заборонені, крім таких:

- змагання або організатор змагання;
- компанії – виготовлювачі м'яча,
- знаки допуску м'яча.

Виробництво м'ячів

80 % м'ячів виробляються в Пакистані та 75 % із них у місті Сіалкот. Раніше, на виробництві часто використовували дитячу працю, але після Євро-2004 у пресі з'явилися публікації з цього приводу й за завод узялися міжнародні організації із захисту дітей, зокрема ЮНІСЕФ. На чемпіонат світу в Німеччині м'ячі вироблялися в Тайланді. Уперше з 1970 року Адідас виробляв м'ячі не на заводі Сіалкот. Проте, там будуть вироблені всі 60 мільйонів м'ячів для продажу.

6.3. КІЛЬКІСТЬ ГРАВЦІВ

Кількість гравців

У футбольному матчі беруть участь дві команди, кожна з яких складається не більше за 11 гравців, один із яких – воротар. Мінімальна кількість гравців встановлюється Регламентом змагань, як правило, це 7 гравців. Матч не можна розпочинати, якщо в одній із команд буде менше ніж сім гравців.

Максимальна кількість замін

- У матчах, що проводяться ФІФА або національними конфедераціями, максимальна кількість замін дорівнює

трьом. Кількість запасних гравців визначається Регламентом змагання та перебуває в межах від 3 до 7.

- У матчах національних ліг максимальна кількість замін може бути збільшена до шести.
- У решті матчів за домовленістю може застосовуватися й більша кількість замін. У цьому випадку арбітр матчу має бути попереджений про дану домовленість. Якщо арбітр не попереджений або домовитися не вдалося, тоді максимальне число замін – три.

У будь-якому випадку кількість замін має бути визначена перед початком матчу. Гравцеві не дозволяється виходити на поле, якщо він не внесений до Рапорту арбітра.

Процедура заміни

- Арбітр має бути попереджений про заміну.
- Заміна дозволяється тільки в середній лінії поля та лише під час зупинки гри.
- Той, кого замінюють, виходить із поля. Запасний гравець за сигналом арбітра входить на поле. З цієї миті він вважається гравцем, а той, кого замінили, перестає ним бути.

Заміненому гравцеві забороняється знову виходити на поле. Усі гравці, зокрема запасні, зобов'язані підкорятися арбітрові.

Заміна воротаря

Будь-який гравець може помінятися місцями з воротарем. Про необхідну заміну необхідно повідомити арбітра. Зміна воротаря допускається тільки в момент зупинки гри.

Порушення

Якщо запасний гравець виходить на поле без дозволу, арбітр повинен зупинити гру (але не відразу, якщо даний гравець не заважає грі або є можливість використувати принцип переваги). Запасному гравцеві вносився попередження, і він залишає межі поля. Гра поновлюється відразу після ударом на користь команди суперника з місця, де знаходився м'яч у момент зупинки гри.

При несанкціонованій зміні воротаря гра продовжується. Коли м'яч у найближчий момент вийде з ігри, обом гравцям вносився попередження. За будь-яке порушення цього правила відповідному гравцеві вносився попередження, крім того йому показують жовту картку.

Якщо гравець був видалений до фактичного початку гри, то його можна замінити запасним гравцем, при цьому команда зберігає право на визначену Регламентом змагань кількість замін. Видалений гравець не може знаходитися біля футбольного поля, а має піти до роздягальні своєї команди.

Заміна запасних гравців у Рапорті арбітра заборонена до й після початкового удару.

Вказівки тренера

За рішенням IFAB, тренер у будь-який момент може віддавати гравцям тактичні вказівки (зрозуміло, не виходячи на поле), після цього він повинен одразу повернутися на своє місце. Тренер та інші офіційні особи мають залишатися в межах спеціально окресленого технічного майданчика та поводитися коректним чином.

6.4. ЕКІПРОВКА ГРАВЦІВ

Обов'язкові елементи екіпровки

• Сорочка або футболка, обов'язково з рукавами. Для польових гравців єдиного кольору рішення.

• Труси. Якщо використовуються підтрусники, вони мають бути того ж кольору, що й труси.

- Гетри.
- Щитки.
- Бутси.

Щитки мають бути повністю закриті гетрами. Вони повинні бути зроблені з відповідного матеріалу (пластмаса, гума) та мають забезпечувати достатній ступінь захисту.

За кольором футболки, гетри і труси гравців обох команд повинні відрізнятися.

Перед початком матчу арбітр має оглянути одяг і особливо взуття гравців. Не можна допускати до гри гравців, одяг і взуття яких не відповідають вимогам Правил.

В офіційних змаганнях усі гравці на футболках повинні мати наспинні номери відповідно до номерів у Рапорті арбітра. Це правило стосується й запасних гравців. Цифри повинні за кольором відрізнятися від кольору футболки і мають чітко виділятися.

У матчах чемпіонату України на футболках гравця ззаду над номером має бути написане його прізвище.

Екіпровка воротаря

У воротаря одяг за кольором повинен відрізнятися від одягу гравців обох команд і одягу арбітрів.

Додаткова екіпровка

Дозволяється додаткова екіпровка за умови, що вона безпечна для самого гравця або будь-якого іншого гравця: пов'язки, налокітники, наколінники. Воротарям дозволяється надягати спеціальні рукавички (хоча немає правил, які забороняють робити це польовим гравцям). З урахуванням нової технології, що розробила спортивні окуляри більш безпечними як для гравців, які ними користуються, так і для решти гравців, дозволено носити такі окуляри.

Заборонена екіпровка

Гравці не повинні носити на собі предмети, які при зіткненні можуть завдати пошкодження гравцям (включючи ювелірні вироби).

Ювелірні вироби й годинник, безумовно, заборонені. Заклеювання ювелірних виробів липкою стрічкою вважається за недостатній захід безпеки. Також заборонені шкіряні й гумові ремені і стрічки.

Заборонено показувати заховані під футболкою гасла або рекламу. За це гравець штрафується організатором змагання.

Покарання за порушення

Гру зупинити не обов'язково. Як тільки м'яч виявляється поза грою, гравець виходить із поля і виправляє екіпровку. А м'яч знову виявляється поза грою, то арбітр перевіряє екіпровку і дозволяє (або не дозволяє) увійти на поле. Якщо гравець виходить на поле без дозволу арбітра, зупиняється гра і йому виноситься попередження.

Після винесення попередження гра поновлюється вільним ударом на користь протилежної команди.

Запасні гравці

Перевірка правильності екіпіровки гравців, що виходять на заміну, належить до обов'язків четвертого арбітра. Запасні гравці, які не беруть участі в матчі, повинні бути в тренувальній формі, що за кольором відрізняється від кольору ігрової форми футболістів обох команд.

Бригада арбітрів

Арбітр, асистенти арбітра і четвертий арбітр наглядають екіпіровку, що відрізняється за кольором від форми гравців обох команд. Зазвичай, використовуються червоний або жовтий кольори.

6.5. АРБИТР

Повноваження арбітра

Арбітр зобов'язаний:

- контролювати дотримання правил гри;
- контролювати хід матчу, стежити за часом гри;
- забезпечити відповідність м'ячів, які використані, щодо вимог Правила 2;
- забезпечити відповідність екіпіровки гравців щодо вимог Правила 4;
- у разі кровотечі у гравця повинен вимагати, щоб той залишив поле. Гравець може повернутися на поле тільки за сигналом судді, який переконаний, що кровотеча зупинена;
- забезпечити відсутність на полі сторонніх осіб;
- надати відповідним органам Рапорту про матч, що включає інформацію про всі прийняті дисциплінарні заходи відносно гравців і/або офіційних осіб команд, а також про

всі інші інциденти, які відбулися до матчу, у час або після нього.

Права арбітра:

- радитися по ходу матчу з асистентами і, за потреби, із резервним арбитром;
- зупинити, тимчасово перервати або припинити матч при порушенні правил;
- зупинити, тимчасово перервати або припинити матч при сторонніх втручаннях;
- зупинити матч, якщо, на його думку, гравець отримав серйозну травму, і забезпечити його відхід/винесення за межі поля;
- продовжити гру, коли команда, проти якої було здійснено порушення, отримує вигоду від такої перерви (наприклад, залишається з м'ячем), і карає за первинне порушення, якщо передбаченого перевагою в той момент гравці не скористалися;
- вживати заходи дисциплінарного впливу щодо гравців, винних у порушеннях, які покарані попередженням або видаленням. Він не зобов'язаний вжити такі заходи негайно, але повинен зробити це, як тільки м'яч вийде зі гри;
- вживати заходи відносно офіційних осіб команд, які поведуться некоректно, і на свій розсуд видаляти їх із поля і прилеглих до поля зон.

Рішення арбітра

Рішення судді є остаточними й під час гри не переглядаються. Він сам може змінити рішення, якщо ще не відновив гру.

Для подачі прогесту на дії арбітрів існує Регламент змагання і спеціальні комітети, які розглядають дані питання.

Жести арбітра

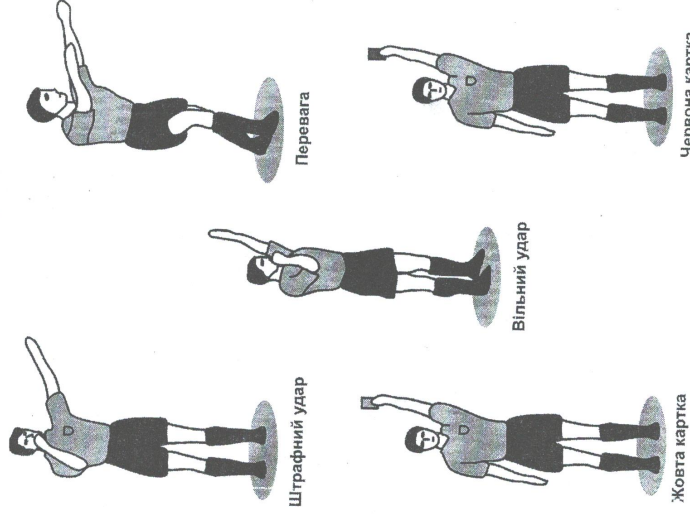

Рис. 1

Користування свистком

Губний свисток розробив у XIX столітті дехто Джо-зеф Хадсон з англійського Бірмінгема. Про народження губного свистка футбольний світ дізнався в 1878 році.

Вважається, що це відбулося 10 липня 1878 р. До цього арбітрові доводилося викрикувати свої зауваження, прагнучи перекричати голоси гравців і, найважче, голоси уболівальників!

І оворять, що арбітр, який втомився привертати увагу футболістів маханням хустки, вирішив використати свисток. Експеримент виявився більш ніж удалим.

Ефективність застосування свистків із кулькою в ре-зонанській камері нижча ніж без нього. Свисток із кулькою видає трелі, але ККД його істотно знижується. Він звучить тихіше.

Тому футбольні арбітри відмовилися від традиційних свистків, і сьогодні використовують гучніші моделі без кульок.

Свисток необхідний для того, щоб сигналізувати: про початок гри (1, 2 тайм), після взяття ворит;
про зупинку гри:

- з метою призначення штрафного, вільного удару або одинадцятиметрового удару;
- якщо матч припинений або завершений;
- коли завершився тайм унаслідок закінчення часу;

про відновлення гри:

- при виконанні штрафних, вільних ударів, коли стінка відсовується на необхідну відстань;
- при виконанні ударів з 11-метрової відмітки;

про відновлення гри після її зупинки з причини:

- пред'явлення жовтої або червоної картки за **недисципліновану поведінку**;
- травми;
- проведення заміни.

Свисток не потрібний

для зупинки гри з метою:

- виконання удару від воріт, кутового удару або вкидання м'яча з-за бокової лінії;
- фіксації взяття воріт;

для відновлення гри:

- при виконанні штрафного, вільного удару, удару від воріт, кутового удару, вкидання м'яча з-за бокової лінії

6.6. АСИСТЕНТИ АРБІТРА

На кожен матч призначаються два асистенти арбітра, які розташовуються на бокових лініях поля.

Обов'язки асистентів арбітра:

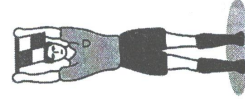
- фіксувати вихід м'яча за межі поля. Призначати вкидання, удар від воріт, кутовий удар;
- фіксувати положення поза грою;
- фіксувати порушення правил за межами поля зору арбітра;
- при пробитті пенальті визначати, чи почав воротар рухатися вперед раніше за удар;
- допомагати арбітрові в проведенні заміні;
- інспектувати поле для гри, перевіряти якість м'ячів і екіпіровку гравців.

Зазвичай, асистенти арбітра не виходять на поле. Проте, у виняткових ситуаціях (наприклад, для контролю

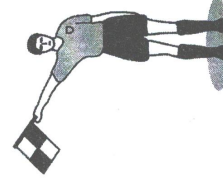
за дотриманням відстані 9,15 м при виконанні штрафного удару) вони можуть це робити.

При виконанні одинадцятиметрового удару, як в останній час матчу, так і після його закінчення, асистент арбітра займає місце на перетині лінії воріт і штрафного майданчика.

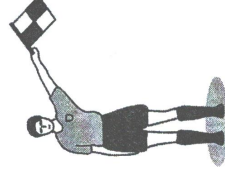
Жести (сигнали) асистента арбітра

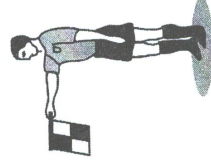
Заміна

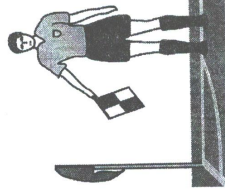
Вкидання на користь нападаючого

Вкидання на користь захисника

Удар від воріт

Кутовий удар

Рис. 2

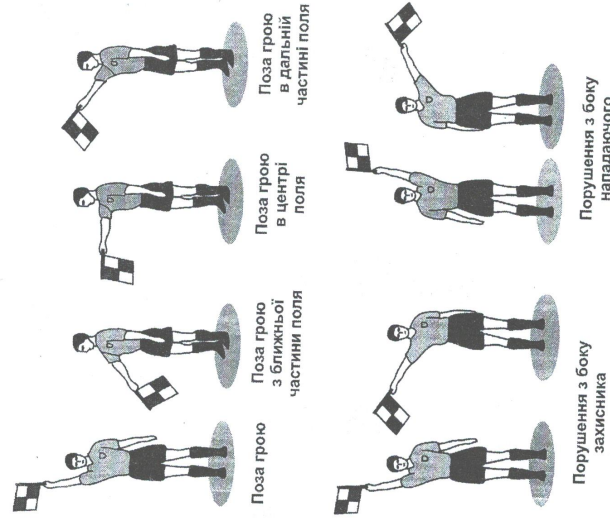

Рис. 3

6.7. ТРИВАЛІСТЬ МАТЧУ

Ігровий час

Матч триває два однакові тайми по 45 хвилин кожен. Гравці мають право на перерву між таймами. Перерва не повинна перевищувати 15 хвилин.

Тривалість гри може бути й менша ніж 90 хвилин (у залежності від виду змагання й вікових груп команд, що бе-

руть у ній участь). Проте в усіх випадках час гри має бути розділено на рівні половини.

До тривалості будь-якого з таймів слід додати час, витрачений з таких причин:

- заміна гравців;
- паузи в грі для оцінки серйозності травм у гравців;
- евакуація травмованого гравця з поля для надання йому медичної допомоги;
- умисне затягування часу гри футболістами;
- несправність устаткування поля або електричного освітлення;

- метеоумов, що змінилися;
- будь-яка інша причина.

Якщо був призначений 11-метровий удар, а час гри на його виконання вже закінчився, то в цьому випадку додається час тільки для виконання одного удару.

Кількість часу, що додається для компенсації зупинок у грі, визначається арбітром і повідомляється четвертому арбітрові, який за допомогою електронного табло, піднятого вгору на витягнутих руках, демонструє футболістам, тренерам, глядачам та інформаційним засобам кількість хвилин, які будуть додані.

Відлік часу гри починається з моменту правильно виконаного початкового удару (при початку першої або другої половини гри), а не з моменту подачі арбітром сигналу на початок гри. Закінчується відлік часу після встановленої тривалості гри в обох її половинах одночасно з подачею сигналу арбітром відповідно до показання його секундоміра.

Команда має право на перерву між половинами гри. Відлік часу тривалості перерви починається з моменту закінчення першої половини гри до подачі сигналу про

початок другої половини. Отже, у цей проміжок входить час безпосереднього відпочинку футболістів та арбітрів і час, який витрачено на вихід із поля і вихід на поле.

Доданий час

Час гри може бути продовжено і в тому випадку, коли за умов змагання необхідно визначити переможця, а гра в установленій час закінчилася нічию. У цьому випадку надаються додаткові 30 хвилин гри, що також має бути обговорено положенням про змагання. Перед грою в додатковий час робиться 5-хвилинна перерва на таких же умовах, як і між половинами основного часу гри. Після перерви знову здійснюється жеребкування для вибору сторони чи початкового удару. У додатковий час гра ведеться без перерви, але після перших 15 хвилин команди міняються сторонами.

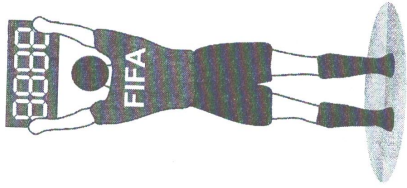

Рис. 4

6.8. ПОЧАТОК І ВІДНОВЛЕННЯ ГРИ

Жеребкування

Між капітанами обох команд перед початком матчу проводиться жеребкування на право вибору воріт, які команда буде захищати.

Команда, що виграла жеребкування, вибирає ворота, які вона буде захищати в першому таймі, протилежна команда отримує початковий удар. Відповідно, команда, що виграла

жеребкування перед початком матчу, виконує початковий удар у другому таймі матчу.

Початковий удар

На момент початкового удару гравці обох команд розташовуються на половині поля своєї команди. Гравці команди, яка не виконує початковий удар, не можуть знаходитися ближче за 9 м 15 см до м'яча, тобто розташовуються за півколом центрального круга на своїй половині поля. Арбітр повинен стежити за тим, щоб гравці не вбігли в центральний круг і не переходили середню лінію поля до початкового удару по м'ячу. Багато гравців це роблять відразу ж після свистка арбітра, чим порушують Правила, оскільки вважається, що гра розпочалася після удару по м'ячу, а не за сигналом арбітра. Тому й відлік часу матчу починається з моменту правильно виконаного початкового удару в кожній половині матчу. М'яч знаходиться в грі, коли по ньому завданий удар.

Якщо той, хто виконав початковий удар, торкнеться м'яча повторно після того, як м'яч увійде до гри, то гра зупиняється та в бік команди, що починала гру, признається вільний удар.

Не можна при початковому ударі направляти м'яч назад, тобто в бік своїх воріт. У таких випадках удар повторюється.

Спірний м'яч

«Спірний м'яч» є способом оновлення гри після тимчасової зупинки з причини, не передбаченої Правилами гри. Так може бути відновлена гра в таких випадках:

- після тимчасового припинення матчу внаслідок несприятливої погоди, що настала;

- після усунення пошкодження воріт або іншого устаткування поля;
- при отриманні гравцем серйозної травми, не пов'язаної з порушенням Правил гри;
- після стороннього втручання у гру (глядачів, офіційних осіб і тому подібне);
- при заміні м'яча, що став непридатним;
- через припущення арбітром або асистентами арбітра помилки для визначення порушення й тут же виправленої;
- при виході м'яча за межі поля від одночасного удару по ньому гравцями протилежних команд

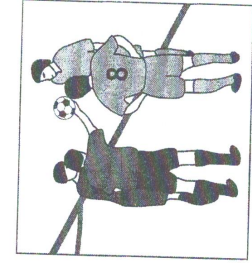

Рис.5. Спірний м'яч

землі, то такий гравець карасться попередженням або віддаленням із поля (залежно від серйозності здійсненого порушення). Гра ж поновлюється «спірним м'ячем», а не штрафним чи вільним ударом, оскільки на момент порушення м'яч не був у грі.

6.9. М'ЯЧ У ГРІ ТА М'ЯЧ ПОЗА ГРОЮ

М'яч вважають таким, що вийшов із гри, тільки тоді, коли він перетнув лінію воріт чи бокову лінію та опинився за межами поля (рис. 6), або гра зупинена сигналом арбітра. М'яч повинен перетнути лінію, що повністю обмежує поле, лінії, що входять у розмір тих майданчиків, які вони обмежують, отже, бокові лінії та лінії воріт входять у розміри.

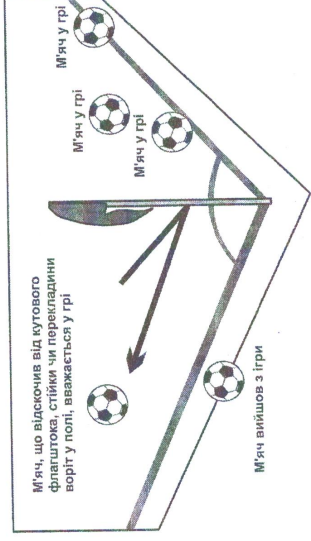

Рис.6. Схема виходу м'яча з ігри

Якщо проекція м'яча буде знаходитись якоюсь частиною на лінії, то м'яч вважається у грі. М'яч, що перетинає лінію воріт чи бокову лінію в повітрі або по землі і знову повертається в поле внаслідок вітру або так званого «різаного» удару, вважається таким, що вийшов з ігри. Асистент арбітра в цьому випадку негайно повинен подати сигнал прапором, а арбітр свистком зупинити гру.

У всіх інших випадках м'яч вважається у грі, у тому числі й тоді, коли потрапить в арбітра або асистента арбі-

тра, що перебувають на полі. Якщо ж, ударившись об них, м'яч відскочить за межі поля, то він вводиться у гру гравцем команди, протилежної тій, гравець якої останнім торкнувся м'яча. М'яч вважається у грі й тоді, коли він відскакує від стійки, перекладини або флагштока і залишається на полі.

Гравці повинні пам'ятати, що припиняти гру можна тільки за сигналом арбітра. Якщо асистент арбітра визначив яке-небудь порушення і сигналізував про це, піднявши прапор, а арбітр зробив висновок, що асистент арбітра помилився у визначенні порушення і не зупинив гру, то гравець, який припинив гру (будучи впевнений, що арбітр свистком зупинить гру), може поставити свою команду в важке положення. При цьому ніяка апеляція гравців до арбітра не береться до уваги, якщо арбітр переконаний у своїй правоті.

6.10. МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ВЗЯТТЯ ВОРІТ

Визначення взяття воріт

Суть гри у футбол полягає в тому, щоб забити м'яч у ворота суперника. При цьому м'яч вважається забитим у ворота, якщо він повністю перетинає лінію воріт у повітрі або по землі між стійками і під перекладиною і з боку гравців команди, що нападає, у цей момент не буде допущено ніяких порушень Правил гри.

Гол не буде зарахований, якщо проекція м'яча якоюсь своєю частиною лежить на лінії воріт (рис. 7).

Взяття воріт не зараховується, якщо:

1. Арбітр фіксує взяття воріт перш ніж м'яч повністю перетнув лінію воріт і вмить усвідомлює свого помилку, гра поновлюється «спірним м'ячем».

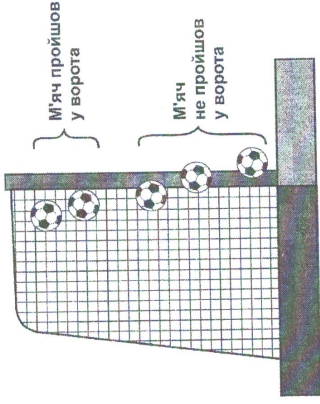

Рис. 7. Момент проходження м'яча у ворота

2. М'яч був направлений у ворота атакуючою стороною першим торканням при пробитті вільного удару.

3. М'яч був направлений у ворота безпосередньо із вкидання м'яча.

У випадках 2 і 3 признається удар від воріт, в які влетів м'яч.

4. Якщо м'яч був направлений у власні ворота першим торканням при пробитті штрафного, вільного, кутового удару або безпосередньо із вкидання м'яча (у цьому випадку признається кутовий удар у бік воріт команди, у ворота якої влетів м'яч).

Підрахунок очок

Команда, що забила під час матчу більшу кількість м'ячів, вважається переможцем. Якщо обидві команди забили рівну кількість м'ячів або не забили жодного м'яча, то матч вважається таким, що закінчився внічию.

Рівний рахунок

У змаганнях, які проводяться круговою системою, фіксується нічия, і матч закінчується. Але у змаганнях, що проводяться за олімпійською системою, нічия недопустима, оскільки одна з команд повинна вибути. Для вирішення нічий застосовуються по черзі такі правила:

- Якщо проводяться два матчі — спочатку на стадіоні однієї команди, потім на стадіоні суперника, — то м'яч, забитий на чужому полі, вважається удівчі. Наприклад, якщо команда виграла вдома з рахунком 1:0 і програла на виїзді з рахунком 1:2, то вона вважається такою, що перемогла, оскільки забила на чужому полі м'яч (тоді як її суперник — жодного).

- Додатковий тайм. За футбольними Правилами, проводяться два 15-хвилинні тайми. Перерва між основним і додатковим часом 5 хвилин, між таймами перерви немає. Якщо рахунок у кінці додаткового часу виявляється рівним, пробиваються післяматчеві одинадцятиметрові удари.

- Післяматчеві 11-метрові удари команди пробивають серію з п'яти ударів. Перемагає та команда, яка забила більшу кількість м'ячів. Якщо переможець визначається до закінчення серії (наприклад, після чотирьох ударів рахунок 3:1), вона закінчується. Якщо після закінчення серії нічия, то команди продовжують виконання ударів у тому ж порядку до тих пір, поки одна з команд при однаковій кількості пробитих ударів не заб'є на один м'яч більше за іншу.

Якщо арбітр не дав сигналу про порушення Правил гри гравцем команди, що захищається, і одночасно з цим м'яч влігає у ворота цієї команди, то арбітр зарахо-

вує гол. Наприклад, нападаючий гравець сильним ударом посилає м'яч у ворота повз воротаря, а захисник умисно відбиває м'яч рукою, і від його руки м'яч перетинає лінію воріт. Природно, якщо арбітр поспішив із фіксацією порушення Правил, то призначення 11-метрового удару було перевагою для команди, яка провинулася.

Згідно з Правилами, гол не буде зарахований, якщо гравець нападаючої команди умисно внесе, укине або проштотує м'яч рукою. Тут доречно зазначити, що внести або вкинути м'яч у ворота ненавмисно неможливо, бо для цього треба м'яч узяти в руки, а тоді такий гравець негайно має бути покараний за гру рукою. Але це не відноситься до воротаря, коли він, знаходячись у своєму штрафному майданчику, сильно кине м'яч рукою і той, пролетівши за вітром через усе поле, влетить у ворота. Правда, це можна вважати майже фантастикою, проте в практиці такі випадки були.

Не можна зараховувати гол, якщо будь-який сторонній предмет або втручання сторонньої особи перешкодило м'ячу перетнути лінію воріт. Наприклад, м'яч буде зупинений кинутим в нього бутсом або глядачем, що вибіг на полі й таке інше. Якщо це відбудеться у ході гри, а не при виконанні 11-метрового удару, то арбітр перерве гру та після вживання необхідних заходів, що попереджають повторення подібного, відновить гру «спірним м'ячем» у тому місці, де м'яч зіпнувся із стороннім предметом або особою.

Якщо спроба затримати м'яч, що йде у ворота, сторонньою особою виявиться безуспішною, тобто не торкнеться м'яча і м'яч пройде у ворота, то слід вважати, що ворота взято.

6.11. ПОЛОЖЕННЯ «ПОЗА ГРОЮ»

Визначення положення «поза грою» Історія

У футболі часто траплялися ситуації, коли один нападаючий завжди знаходився близько до воріт супротивника, щоб отримати передачу й забити м'яча. Передбачається, що ця проблема була розв'язана при затвердженні Кембриджських правил у 1848 році. Тоді гравець вважався в положенні «поза грою», коли він знаходився попереду м'яча. Приблизно в 1860-70 роках правило «поза грою» було змінено: гравець перебуває поза грою, якщо між ним і лінією воріт суперника знаходиться менше ніж три гравці команди, що обороняється.

У 1925 р. через збільшену кількість шпунтих положень поза грою третій гравець був замінений другим. За статистикою, після цього уточнення кількість забитих м'ячів збільшилася в півтора разу.

Уточнення 1990 року свідчить, що гравець має право знаходитися на одному рівні з передостаннім гравцем команди суперника.

Нарешті, уточнення 2003 року визначило критерії активної гри; якщо активної гри немає, положення поза грою не фіксується.

Гравець вважається в положенні «поза грою», якщо він у момент удару по м'ячу гравцем своєї команди знаходиться на чужій половині поля ближче до лінії воріт суперника, чим м'яч і передостанній гравець команди суперників.

При визначенні положення «поза грою» термін «ближче до лінії воріт суперника» позначає те, що будь-яка частина його голови, тулуба і ступні знаходяться ближче до лінії воріт суперника, чим м'яч і передостанній гравець суперника. Руки не належать до даного визначення.

Положення «поза грою» визначається не на момент, коли гравець приймає м'яч, а на момент удару по м'ячу одним із його партнерів. Тому, якщо гравець не перебував у положенні «поза грою», а на момент передачі йому м'яча одним із партнерів (тобто на момент удару по м'ячу) гравець переміститься вперед і прийматиме м'яч, маючи між собою та лінією воріт лише воротаря або одного гравця протилежної команди, «поза грою» не буде.

Порушення

За Правилами гри арбітр вирішує, чи було положення поза грою, чи ні. Для цього є три «критерії активної гри».

- Футболіст втручається у гру (огримує м'яч).
- Футболіст заважає грати суперникові (загороджує поле зору, заважає перехопити м'яч).
- Футболіст отримує перевагу завдяки своїй позиції (коли м'яч відскакує від воротаря або суперника).

Порушення немає

- Положення поза грою не фіксується, якщо:
- гравець знаходиться на своїй половині поля;
 - гравець знаходиться на одному рівні з передостаннім гравцем команди суперника;
 - гравець знаходиться на одному рівні з останнім і передостаннім гравцями команди суперника;
 - гравець отримує м'яч безпосередньо після удару від воріт, вкидання, кутового удару;
 - гравець команди, що обороняється, знаходиться за лінією своїх воріт, оскільки в цьому випадку він не вважається за такого, що вибув з гри.

Положення «поза грою» не буде, коли команда, що захищається, вибудовує «стінку» перед гравцем, який б'є, в очкуванні сильного удару по м'ячу, а нападаючий перекидає м'яч через «стінку» з такою силою, що його партнер встигає переміститися на момент польоту м'яча і прийняти м'яч вже за «стінкою», опинившись наодинці з воротарем.

Штучне положення «поза грою»

Правило «поза грою» нерідко вміло використовується і гравцями команди, яка захищається, що ретельно відпрацьовують цей тактичний варіант на тренуваннях. Захисники на момент атаки займають позицію в одну лінію (паралельно до лінії воріт), трохи глибше за гравців нападаючої команди. Перш ніж один із гравців атакуючої команди ударить по м'ячу з тим, щоб передати його своїм нападаючим, захисники спрямовуються вперед, залишаючи за своєю спиною нападаючих, які виявляються на момент удару в положенні «поза грою», оскільки, знаходячись на чужій половині поля, будуть попередити м'яча й передостаннього гравця суперника між собою та лінією воріт суперника. Але штучне створення положення «поза грою» вимагає чіткої узгодженості в діях захисників і ретельного відпрацювання цього варіанту гри. Адже, якщо захисники не встигнуть вийти вперед до удару по м'ячу гравцем протилежної команди, нападаючі суперники отримують таку фору, що, не порушуючи Правил, залишаються наодинці з воротарем, і команда, яка обороняється, буде покарана за помилку своїх захисників.

Футболіст може знаходитися ніби в пасивному положенні «поза грою». Припустимо, один із гравців атакуючої команди сильно пробив м'яч у напрямі воріт супротивника, тоді як його партнер знаходився на чужій половині поля і

«ближче до лінії воріт суперника», але, на думку арбітра, займав таку позицію, що не впливав на гру, тобто знаходився в пасивному положенні «зовні гри». Арбітр у цьому випадку ухвалив рішення не зупиняти гру на момент удару по м'ячу. Проте відразу ж після удару по м'ячу гравцем нападаючої команди його партнер направився до воріт і опинився в безпосередній близькості від воротаря, що приймає м'яч. Отже, цей гравець узяв активну участь у грі, оскільки, знаходячись у пасивному положенні «поза грою», використовував його для поліпшення своєї позиції на випадок, якщо воротар не вдало відіб'є м'яч при спробі взяти його в руки, тобто перешкодити воротареві оволодіти м'ячем. Таким чином, у результаті своїх дій нападаючий поставив себе в таке положення «поза грою», за яке арбітр повинен покарати його вільним ударом.

Знаходячись у пасивному положенні «поза грою», футболіст не повинен втручатися у гру до тих пір, поки хід її не введе його в правильне положення. Наприклад, якщо в описаній вище ситуації після удару по м'ячу гравці команди, яка захищається, відійшли назад так, що між гравцем, який знаходиться в пасивному положенні «поза грою», і лінією воріт супротивника виявиться не менше двох гравців протилежної команди, то такий гравець буде введений у гру самим ходом гри і може взяти після цього в ній участь.

Право визначати вплив на гру нападаючого, що знаходиться в пасивному положенні «поза грою», надане тільки арбітрові, і ніхто не може оскаржувати ухвалене ним рішення.

Нижче наведено ряд схем, які допоможуть розібратися в тому, коли гравець знаходиться «поза грою» і коли не знаходиться.

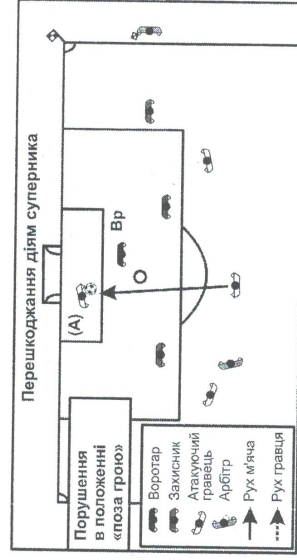

Рис. 8. Перешкоджання діям суперника

Атакуючий гравець, що знаходиться в положенні «поза грою» (А), не заважає діям суперника й торкається м'яча.

Асистент арбітра повинен підняти прапорець, коли гравець торкнеться м'яча.

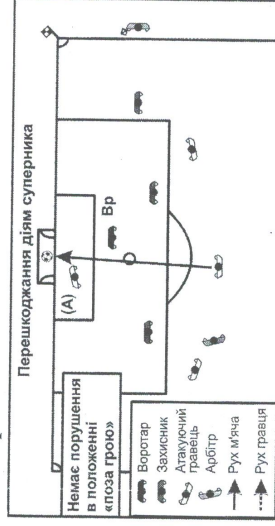

Рис. 9. Перешкоджання діям суперника

Атакуючий гравець, що знаходиться в положенні «поза грою» (А), не заважає діям суперника й не торкається м'яча.

Не можна карати команду гравця, оскільки він не торкався м'яча.

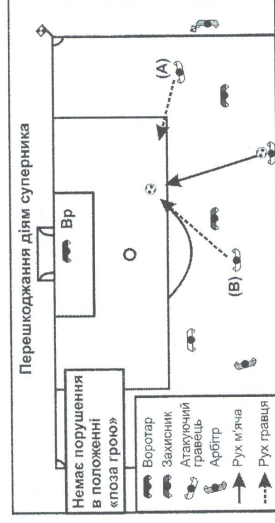

Рис. 10. Перешкоджання діям суперника

Атакуючий гравець знаходиться в положенні «поза грою» (А) і біжить до м'яча. За командою його партнер, що не знаходиться в положенні «поза грою» (В), теж біжить до м'яча й оволодіває ним.

Команда гравця (А) не карасться, оскільки він не торкався м'яча.

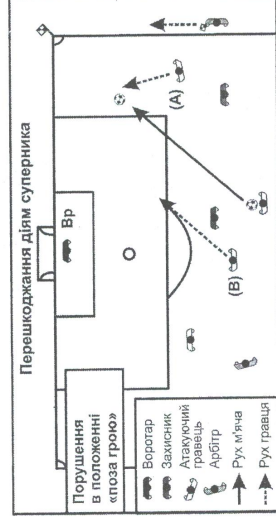

Рис. 11. Перешкоджання діям суперника

Гравець, що знаходиться в положенні «поза грою» (А), може бути покараний перш ніж оволодіє м'ячем чи торкнеться його, якщо, на думку арбітра, його партнер за командою не знаходиться в положенні «поза грою», не має можливості оволодіти м'ячем.

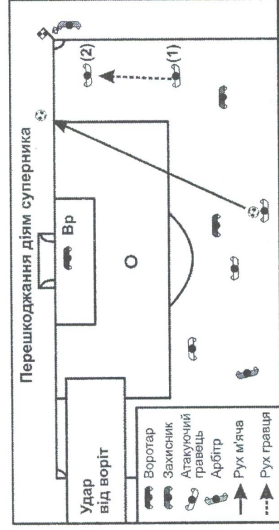

Рис.12. Перешкодження діям суперника

Атакуючий гравець, що знаходиться в положенні «поза грою» (1), біжить до м'яча, але не торкається його.

Асистент арбітра фіксує вихід м'яча за лінію воріт і повинен подати сигнал «удар від воріт».

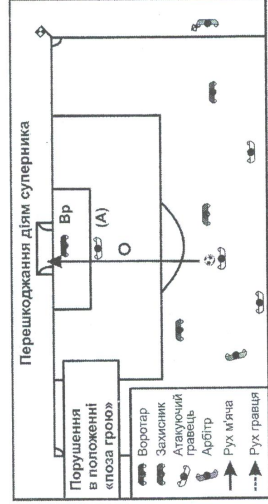

Рис.13. Перешкодження діям суперника

Атакуючий гравець (А), що знаходиться в положенні «поза грою», закриває воротарю поле огляду. Команда повинна бути покарана вільним ударом, оскільки гравець (А) заважає діям суперника оволодівати м'ячем.

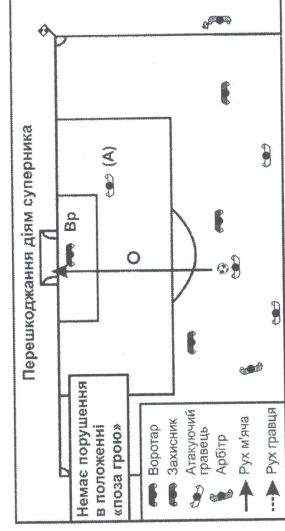

Рис.14. Перешкодження діям суперника

Атакуючий гравець, що знаходиться в положенні «поза грою» (А), не закриває воротарю поле огляду, не вводить його в оману та не відволікає своїми жести ми чи рухами.

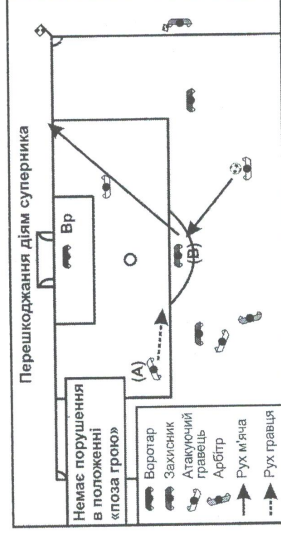

Рис.15. Перешкодження діям суперника

Атакуючий гравець, що знаходиться в положенні «поза грою» (А), біжить до м'яча, але не заважає діям суперника оволодіти м'ячем.

Гравець (А) не вводить в оману та не відволікає своїми жестами чи рухами гравця (В).

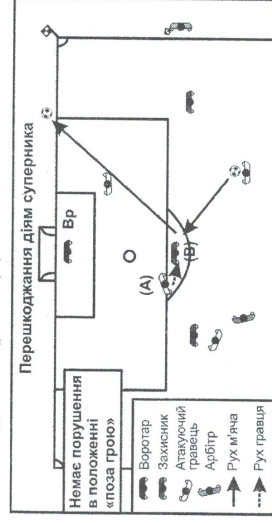

Рис. 16. Перешкодження діям суперника

Атакуючий гравець, що знаходиться в положенні «поза грою» (А), біжить до м'яча, заважаючи своїми діями супернику (В) оволодіти м'ячем.

Гравець (А) вводить в оману чи відволікає своїми жестами або рухами гравця (В).

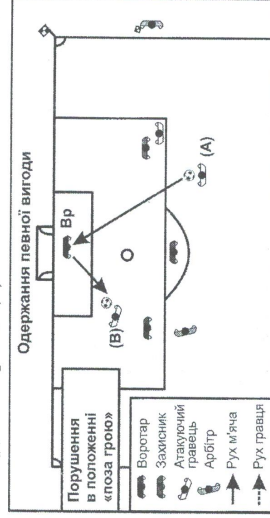

Рис. 17. Одержання певної вигоди

Після удару по воротах партнером по команді (А) м'яч відскакує від воротаря до гравця (В). Команда цього гравця карається вільним ударом за оволодіння м'ячем, оскільки раніше він не перебував у положенні «поза грою».

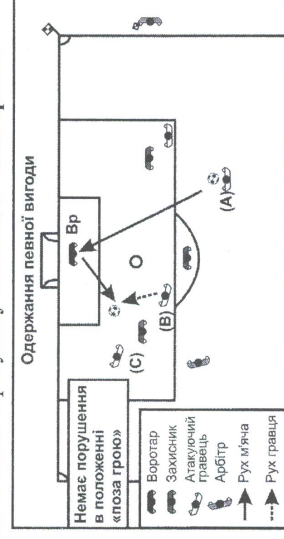

Рис. 18. Одержання певної вигоди

Після удару по воротах партнера по команді (А) м'яч відскакує від воротаря. Гравець (В), який не перебуває в положенні «поза грою», оволодіває м'ячем. Команда гравця (С), що знаходиться в положенні «поза грою», не отримує покарання, оскільки гравець (С) не одержував вигоди зі своєї позиції, бо не торкався м'яча.

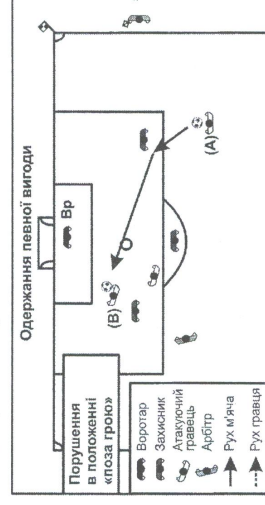

Рис. 19 Одержання певної вигоди

Після удару по воротах партнером по команді (А) м'яч відскакує від суперника до атакуючого гравця (В), команда якого отримує покарання за його **оволодіння м'ячем**, оскільки раніше гравець (В) перебував у **положенні «поза грою»**.

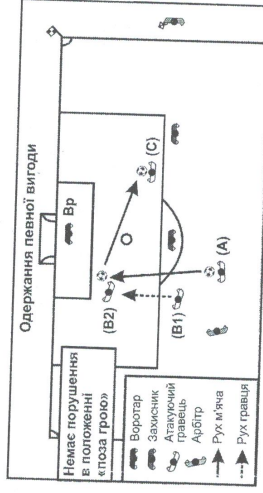

Рис.20. Одержання певної вигоди

Атакуючий гравець (С) **перебуває в положенні «поза грою»**, не заважаючи діям суперника. У цю мить партнер по команді (А) робить передачу гравцю (В1), який не перебуває в положенні «поза грою», біжить до воріт суперника й робить передачу м'яча (В2) партнеру по команді (С).

Гравця (С) не можна карати, оскільки в момент передачі йому м'яча він уже **не був у положенні «поза грою»**.

6.12. ПОРУШЕННЯ Й НЕКОРЕКТНА ПОВЕДІНКА

Футбол – гра атлетична, і в безпосередній боротьбі за м'яч у рамках сьогоднішніх Правил гравцям дозволяється застосовувати силові прийоми, але лише з тим, щоб оволодіти м'ячем. До таких прийомів відноситься напад на суперника, тобто штовхання суперника плечем у плече або, якщо він блокує підхід до м'яча, у дозволену ділянку спини.

Штрафний удар

Неправильні прийоми та недисциплінована поведінка гравців караються таким чином: штрафний удар признається на користь команди суперника у тому разі, якщо гравець зробиє один із десяти неправильних прийомів, виконаних, на думку арбітра, грубо й небезпечно для суперника або з надмірною силою:

- Зробить чи спробує зробити підніжку супернику (рис.21) або спробує звалити суперника, нахилившись перед ним або за ним (рис. 22).

Рис. 21. Підніжка

Рис. 22. Спроба звалити суперника, нахилившись перед ним або за ним

Рис. 23. Накладка

- Здійснить грубий або небезпечний напад на суперника (рис.23).

- Стрибне на суперника (рис.24).

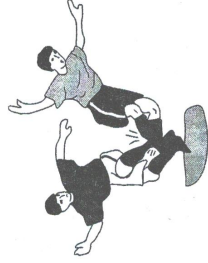

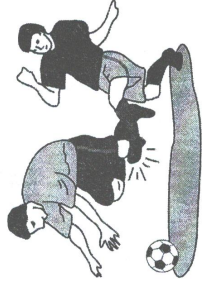
Рис. 24. Стрибок на суперника

Рис. 25. Удар чи спроба вдарити суперника

- Ударить чи спробує вдарити суперника рукою (рис.25).

- Ударить чи спробує вдарити суперника ногою (рис. 26).

- Грубо штовхне суперника (рис. 27, 28, 29, 30).

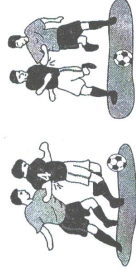

Рис.27. Грубе штовхання суперника ліктем

Рис.28. Штовхання суперника рукою

Рис.29. Штовхання суперника стегном

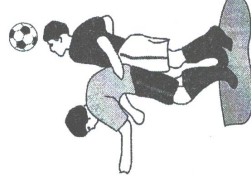

Рис. 30. Неправильне штовхання у боротьбі за верховий м'яч

- Затримає суперника руками, тулубом (рис. 31, 32).

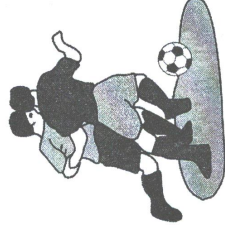

Рис.31. Затримання суперника рукою

Рис. 32. Затримка суперника плечем

Рис.33 Гра рукою

- Навмисно зіграє рукою (це не стосується воротаря в межах свого штрафного майданчика) (рис.33).

- При виконанні відбирання м'яча спочатку торкнеться суперника, а вже потім зіграє в м'яч.

- Здійснить чи спробує здійснити пльовок у суперника.

За всі перелічені порушення, здійснені умисно гравцем команди в межах свого штрафного майданчика, програвша команда отримує право на 11-метровий удар. Як штрафний, так і 11-метровий удари призначаються незалежно від того, де знаходився м'яч на момент порушення, аби він був у грі. Таким чином, якщо гра м'ячем ведеться не у штрафному майданчику, а захисник у межах свого штрафного майданчика ударяє суперника, то команда Гравця, що допустив таке порушення, карається 11-метровим ударом. Сам же гравець отримує попередження або видаляється з поля (залежно від серйозності провини).

Якщо гравець за здійснене ним одне з перелічених вище порушень у своєму штрафному майданчику видаляється з поля, то його команда не звільняється від покарання 11-метровим ударом.

Якщо будь-який із гравців допустить порушення одного з перелічених вище Правил або допустить недисципліновану поведінку на момент, коли гра була зупинена через вихід м'яча за межі поля або з іншої причини, то гра

має бути відновлена ударом, призначеним арбітром відповідно до причини її первинної зупинки, а винний гравець карається попередженням або видаляється з поля (залежно від допущеної провини). Повною мірою це відноситься й до запасних гравців, унесених до Рапорту арбітра.

Така провинна, як, наприклад, удар гравця ногою або рукою, нанесений на ділянці поля, де немає ніякої гри і боротьби за м'яч, розглядається як хуліганська, що не має нічого спільного зі грою, і гравці, що її допустили, повинні видалятися з поля негайно.

Розглянуті в Правилі 12 порушення можуть бути здійснені гравцем і внаслідок застосування ним недостатньо чітко виконаного технічного прийому, що не звільняє від покарання, хоча прямого наміру, наприклад, звалити суперника і не було. Тому гравці повинні ретельно вивчати Правила гри й відповідно до їх вимог удосконалювати технічні прийоми.

Одним із найбільш складних технічних прийомів є відбирання м'яча в пацінці, або, як його прийнято називати, «підкат» (рис.34), хоча цей термін і не зовсім точно відображає суті прийому. Вибити м'яч у суперника з-під ніг у пацінці підкатом дозволяється, якщо при цьому хоч би однією ногою гравець торкається землі, тобто ніби ковзає по землі перед безпосереднім відбиранням м'яча, природно, граючи при цьому в м'яч, а не в ногу суперника. Зазвичай, підкат застосовується гравцями захисних ліній при нападі на суперника збоку й трохи позаду. Захисник, наблизившись до гравця, що володіє м'ячем, у мить, коли останній відштовхує м'яч від себе на невелику відстань, у пацінці викидає ноги або одну ногу під м'яч, ковзаючи по землі, і вибиває його з-під ноги того, хто атакує.

Рис.34. Відбирання м'яча в підкаті

Бувають, і досить часто, випадки, коли гравець, абсолютно правильно виконуючи цей прийом, вибиває м'яч з-під ноги атакуючого, а останній, після того, як м'яч уже відбитий, сам зачіпає за ногу захисника, що лежить, і падає (рис. 34). Іноді при виконанні такого прийому гравець при відбиранні м'яча просто ставить ногу перед м'ячем (із метою затримати м'яч), який веде суперник, і останній, перечіпляючись фактично об затриманий м'яч, а не об ногу гравця, падає. Як у першому, так і в другому випадку порушень Правил не було, і, не дивлячись на те, що суперник упав, гру зупиняти не можна. У даних прикладах гравець правильним прийомом відібрав м'яч і не чіпав ногу суперника. Гравці завжди повинні пам'ятати, що при відбиранні м'яча треба грати «на м'яч», із тим щоб відібрати його в суперника, а не на ногу суперника з метою збити його. Проте, якщо гравець не грає м'ячем і суперникові фактично була зроблена «підніжка», то винний гравець має бути покараний штрафним або 11-метровим ударом (залежно від місця порушення).

Арбітр повинен дуже уважно стежити за правильністю виконуваних прийомів, щоб не покарати гравця, який без будь-яких порушень застосував технічно правильний прийом, хоча суперник і впаав, створюючи враження, ні-

бито щодо нього було допущено порушення. Арбітр повинен заохочувати виконання технічно здійснених прийомів.

При двобойі за м'яч гравці завжди повинні проявляти до певної міри обережність і жодною мірою не застосовувати небезпечні для суперника прийоми. На жаль, не всі дотримуються цього, а деякі недисципліновані гравці після удару по м'ячу ще й проносять умисно ногу далі, зустрічаючи нею суперника, що підбгає, або навіть намагаються вдирити його при цьому. Тому арбітр повинен дуже уважно стежити при безпосередній боротьбі гравців за м'яч і при тому, як гравець проводить удар по м'ячу. Гравець, який умисно наносить або намагається нанести суперникові пошкодження, видаляється з поля без поєднання.

Особливо суворо повинні каратися гравці, які підставляють ступню, зустрічаючи ногу суперника, що б'є по м'ячу («накладка»). Такий прийом, як правило, приводить до тяжких травм і надовго виводить гравців із ладу. Проте треба відрізнити накладку від ігрового прийому, коли гравець, стоячи однією ногою на землі, іншу ставить перед м'ячем, переторджує йому шлях або раніше за гравця, що б'є, встигає відбити м'яч (ніби зняти м'яч із ноги суперника), так що суперник сам іноді б'є вже по підшви бору м'яча. Із боку гравця в цьому випадку не було порушення Правил, він дійсно грав на м'яч і зумів зробити це раніше за суперника.

У футболі дозволяється грати м'ячем головою, і гравці спеціально тренують цей прийом. Проте в боротьбі за оволодіння м'ячем ударом голови, коли м'яч летить порівняно високо та його доводиться діставати в стрибку,

гравці досить часто порушують Правила. У більшості випадків порушення допускає гравець, який, знаходячись за спиною суперника, готового оволодіти м'ячем, що високо летить, намагається виплигнути вище за нього й зіграти головою. У такі моменти гравець може стрибнути на суперника, опертися на нього руками, штовхнути його в спину руками або навіть плечем у дозволену область, чого також не можна робити, якщо суперник не блокує гравця, що при боротьбі за верхній м'яч практично зробити не можливо.

Гравці повинні чітко виконувати прийом гри головою й не порушувати правил, а арбітр зобов'язаний виразно бачити цей епізод боротьби за м'яч та чітко представляти, з якою метою гравець зробив стрибок: виплигнути вище за суперника і дійсно оволодіти м'ячем або перш, ніж зіграти м'ячем, зіштовхнути суперника тулубом чи руками й тільки потім оволодіти м'ячем. У першому випадку гравець не буде покараний, а в другому – арбітр зупиняє гру й карає команду винного гравця штрафним ударом. Якщо ж суперник в очікуванні м'яча буде намагатися спиною відштовхнути гравця, який прагне дістати м'яч головою, то він має бути покараний арбітром штрафним ударом.

Намагаючись дістати м'яч, що високо летить, і зіграти ним головою, гравець не має права спиратися на плече гравця своєї команди, що стоїть поряд із ним. У таких випадках арбітр зупинить гру, зробить гравцеві попередження за неспортивну поведінку й призначить вільний удар у бік його воріт.

Найрешучіше караються дії воротаря, який при вкиданні м'яча рукою намагається одночасно вдарити нею суперника, що нападає на нього. Такі дії досить рідкісні й допускають їх, як правило, недисципліновані воротарі. Проте, якщо вони зустрічаються, арбітр негайно повинен

видалити воротаря з поля і призначити 11-метровий удар. Якщо воротар, вловивши м'яч, умисне штовхатиме або ударятиме ним суперника, який намагається на нього нападати, або умисне з силою кине в нього м'яч, то арбітр повинен призначити 11-метровий удар, оскільки це відбулося у штрафному майданчику.

Поштовхи й блокування

У футболі, як атлетичній грі, Правилами дозволяється при нападі на суперника правильним прийомом штовхати його, а також блокувати підхід до м'яча. Під правильним поштовхом розуміємо нетрубий поштовх гравця плечем у плече або в дозволену частину тулуба без допомоги руки (рис.35, А). На рис. 35, Б показана частина тулуба з боку спини, куди дозволяється штовхати плечем гравця, якщо він умисне блокує підхід до м'яча й не дає можливості зіграти суперникові. При цьому поштовхи не повинні носити грубий і небезпечний характер. Інакше гравець буде покараний за грубий або небезпечний напад на суперника згідно з Правилом 12.

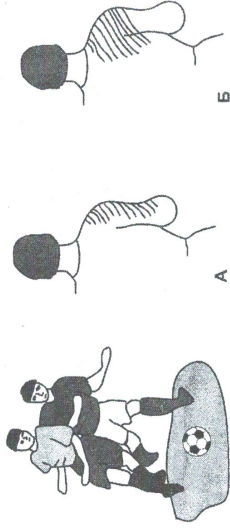

Рис.35. Правильний поштовх та умови для правильного поштовху суперника: А - частина тіла, якою дозволено здійснювати поштовхи; Б - частина тіла гравця, що блокує підхід до м'яча, в яку дозволено здійснювати поштовхи

Дозволяється поштовх такої сили, щоб можна було відвести суперника від м'яча, яким він володіє або збирався оволодіти. Від правильного поштовху суперник, утративши рівновагу, може впасти, але це не буде порушенням Правил. Таким чином, поштовхи й блокування гравців, що беруть участь у лобовій, дозволяються тільки тоді, коли гравці дійсно борються за оволодіння м'ячем на ігровій відстані від нього. Ігрова ж відстань визначається дистанцією, на якій практично можна оволодіти м'ячем, і становить приблизно відстань, яка дорівнює довжині витягнутих убік рук, тобто становить близько 2 м.

Забороняється штовхати суперника, що намагається оволодіти м'ячем, якщо це робиться не з метою безпосередньої боротьби за м'яч, а щоб допомогти зіграти м'ячем своєму партнерові. Також не дозволяється блокувати м'ячем перника, щоб дати можливість зіграти м'ячем своєму гравцеві (рис.36).

Рис. 36. Неправильний прийом: блокування суперника, щоб дати можливість зіграти м'ячем своєму партнеру

Таким чином, якщо гравець прикривас м'яч, не торкаючись та намагаючись не дати оволодіти м'ячем суперникові, вважається, що він блокує м'яч, не порушуючи Правила 12, оскільки такій гравець уже володіє м'ячем і

прикривас його з тактичних міркувань, знаходячись від нього на ігровій відстані. У цьому випадку на гравця, що володіє м'ячем, можна нападати і штовхати його плечем у дозволену ділянку спини (рис. 37).

Рис. 37. Правильний поштовх у спину

Іноді гравець, що володіє м'ячем і блокує суперника, сам штовхає спиною суперника, який на нього нападає, умисне здаючи назад (рис.38). Це недозволений прийом, і арбітр повинен покарати винного штрафним ударом за неправильний поштовх.

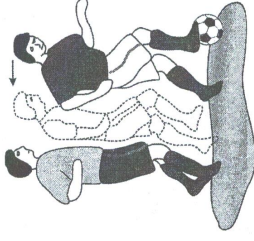

Рис. 38. Неправильний прийом: поштовх спиною

Не дозволяється гравцям блокувати суперника, що наближається, стаючи обличчям до нього (рис. 39).

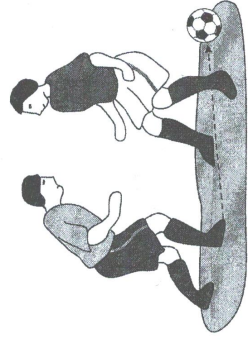

Рис. 39. Неправильний прийом блокування

Іноді гравець умисне розставляє руки, щоб перешкодити просуванню суперника, переміщуючись при цьому з боку в бік і розмахуючи руками, знаходячись до суперника обличчям або спиною, примушуючи його змінювати напрям, але торкаючись до нього. Такому гравцеві арбітр повинен зробити попередження за неспортивну поведінку й у бік його команди призначити вільний удар. Якщо ж у подібному випадку гравець затримуватиме суперника, торкаючись його розставленими руками, то це буде вважатися як затримка суперника рукою і вже карасться штрафним ударом.

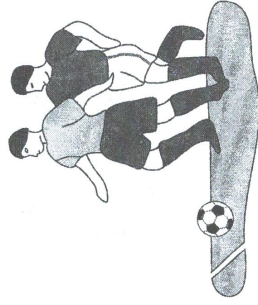

Рис. 40. Боротьба за м'яч поблизу бокової лінії

Якщо гравець, який намагається оволодіти м'ячем поблизу лінії, що обмежує поле, вимушений вступити в боротьбу з суперником і з дотриманням Правил блокує його на ігровій відстані від м'яча (рис. 40), то такого гравця не слід карати, якщо навіть у боротьбі він упустить м'яч за межі поля, так і не торкнувшись його. Адаже теоретично цей гравець мав можливість оволодіти м'ячем, борючись за нього дозволеним прийомом. Якщо ж гравець умисне блокує суперника не на ігровій відстані, щоб дати можливість м'ячу вийти за межі поля, фактично не борючись за нього (рис. 41), то це буде порушенням Правил, і арбітр призначить у бік того, хто провинився, вільний удар. Аналогічно поведяться з гравцем, який в описаній вище ситуації нападає на суперника і штовхає його лише з тим, щоб дати можливість м'ячу вийти за лінію, яка обмежує поле, не намагаючись їм оволодіти.

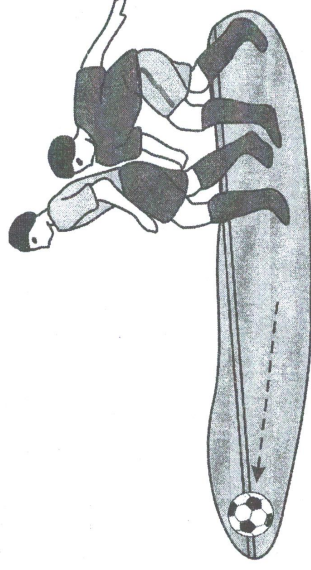

Рис. 41. Неправильний прийом: блокування не на ігровій відстані від м'яча з метою дати можливість м'ячу вийти за межі поля

Гра рукою

Єдиний гравець у команді, кому дозволяється грати м'ячем руками і то тільки в межах власного штрафного майданчика, - це воротар. За умисне торкання м'яча рукою будь-яким гравцем, у тому числі й воротарем, що вийшов за межі свого штрафного майданчика, призначається штрафний удар.

За гру рукою в межах свого штрафного майданчика призначається 11-метровий удар. Проте відповідно до вимог Правила гравця слід карати тільки в тому випадку, якщо він умисне торкається м'яча, ударяє, відкидає, зупиняє його рукою. Випадкове попадання м'яча в руку не є порушенням Правил, в якій би точці поля це не відбулося.

Право визначати, умисне зіграв гравець рукою чи ні, має тільки арбітр, і воно ніким не може оскаржуватися. Тому арбітри повинні бути дуже уважні й абсолютно об'єктивні при визначенні цього порушення. Іноді м'яч потрапляє в руку, відскочивши від землі, особливо при нерівному полі, або ударяється в руку гравця, що стоїть спиною до суленика, який проводить удар. У тих випадках, коли це відбувається без наміру гравця загримати м'яч або зіграти ним рукою (рис. 42), карати гравця штрафним ударом не слід. Крім того, не потрібно карати гравця, коли він закриває обличчя руками, щоб захистити його від м'яча, пробитого зблизька. Це, проте, не відноситься до випадків, коли гравець відбиває руками м'яч, що летить йому в обличчя. Можна загородити обличчя руками від м'яча, але не можна відбивати м'яч руками на зразок гри у волейбол.

Рис. 42. Неправильне торкання м'яча рукою

Атака воротаря

Згідно з Правилами, дозволяється атакувати воротаря і штовхати його дозволеним прийомом - плечем у певну область тулуба, як і будь-якого гравця, але при певних обмеженнях. Так, у майданчику воріт дозволяється штовхати воротаря тільки в тому випадку, якщо він, стоячи на землі (рис. 43), тримає м'яч у руках або заважає грати суленикові, що намагається оволодіти м'ячем (рис. 44).

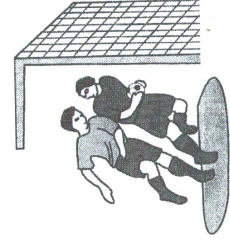

Рис. 43. Правильна атака воротаря

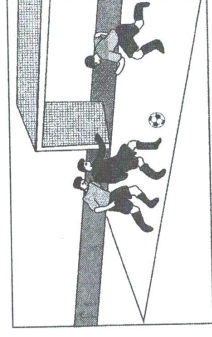

Рис. 44. Блокування воротарем підходу до м'яча

Коли воротар залишає майданчик воріт, він прирівнюється до гравців у полі і його можна атакувати в безпосередній боротьбі за м'яч як будь-якого гравця. Але арбітр повинен суворо стежити за дотриманням Правил при на-

паді на воротаря й має присікти порушення, що ускладнює гру воротаря (рис. 45-48). Тому при зіткненні гравця, який нападає, у межах майданчика воріт з воротарем, що не володіє м'ячем, коли нападаючий позбавляє воротаря можливості оволодіти м'ячем, приносячи тим самим перевагу своїй команді, арбітр, якому тільки й надано право вирішувати, умисними чи неумисними були дії цього гравця, повинен зупинити гру. Поновлюється гра, якщо не було допущено будь-якого іншого порушення, вільним ударом у бік атакуючої команди.

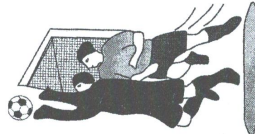

Рис. 45. Неправильна атака воротаря

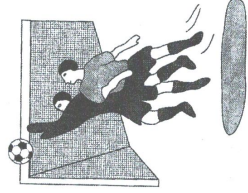

Рис. 46. Неправильний прийом боротьби з воротарем за верхній м'яч

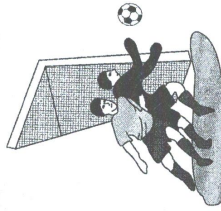

Рис. 47. Неправильна атака воротаря

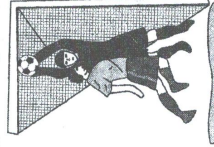

Рис. 48. Неправильна атака воротаря

Більш за те, якщо суперник стає перед воротарем, наприклад, при кутових ударах, не намаганься при цьому грати м'ячем, із явним наміром перешкодити грі воротаря, то такий гравець карається вільним ударом. Якщо суперник, імітуючи боротьбу за м'яч, наскакує або стрибає на воротаря, то він має бути покараний штрафним ударом. Проте з цього зовсім не витікає, що воротаря слід захищати від усіх зіткнень із гравцями, якщо вони виконуються в межах Правил.

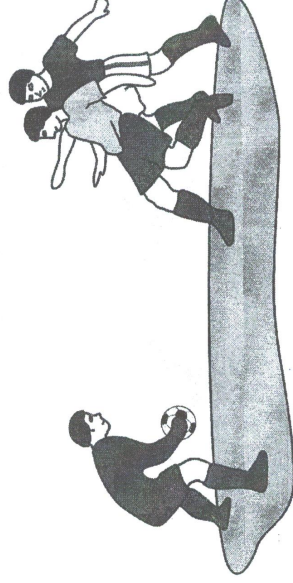

Рис. 49. Неправильний прийом: затримка ступною суперника, щоб захистити воротаря від нападу на нього

Так, коли воротаря з м'ячем у руках правильним поштовхом уштовхнуть у ворота і м'яч перетне лінію воріт, арбітр зарахує гол, якщо нападаючий не допустив будь-якого порушення. Штовхати, затримувати або блокувати гравців, що намагаються напасти на воротаря, який володіє м'ячем, із метою захистити його від цього нападу, забороняється (рис. 49). За це признається штрафний,

вільний або 11-метровий удари залежно від характеру порушення.

Проте забороняється й гравцеві протилежної команди умисно блокувати воротаря, намагаючись перешкодити йому ввести м'яч у гру відповідно до Правил 12. У такому разі арбітр повинен зупинити гру й покарати команду гравця, що провинився, вільним ударом. Якщо до того ж такий гравець буде умисно розставляти перед воротарем руки або розмахувати перед ним руками (рис. 50), то арбітр, окрім призначення вільного удару, повинен зробити попередження.

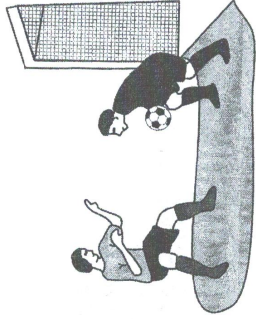

Рис. 50. Розмахування руками перед воротарем, щоб перешкодити йому ввести м'яч у гру

Воротар, користуючись правом брати м'яч руками в межах свого штрафного майданчика, нерідко у складній ігровій обстановці ставить себе в небезпечне положення, кидаючись у ноги супернику, що б'є по м'ячу. Проте, така гра воротаря не може служити приводом для зупинки гри внаслідок нібито небезпечної гри. Але після того, як воротар візьме в руки м'яч, супернику не дозволяється вибивати або навіть намагатися вибити м'яч ногою з рук воротаря (рис. 51). Не можна також намагатися вибити

м'яч із рук воротаря, який лежить на землі. Така спроба може призвести до нанесення воротареві тяжкої травми. Арбітр завжди зобов'язаний охороняти воротаря і чітко карати винних гравців, бо посягати на це випадковістю не можливо, оскільки взагалі забороняється вибивати м'яч із рук воротаря.

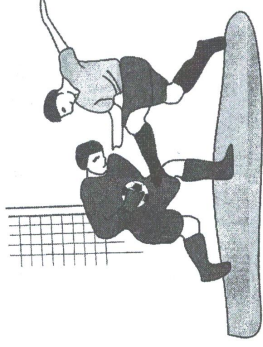

Рис. 51. Небезпечна гра: вибивання м'яча з рук воротаря

Правилами обмежуються разом із тим права воротаря й прийом, якими він може користуватися. Наприклад, у момент прийому м'яча воротареві забороняється виставляти ногу назустріч нападаючому на нього гравцеві протилежної команди (рис. 52). Це вважається за небезпечну гру, і воротар карається вільним ударом. Якщо ж воротар при цьому допустить ще який-небудь недозволений прийом, наприклад, ударить суперника виставленою вперед ногою, то арбітр повинен призначити 11-метровий удар та ще й накласти персональне покарання у вигляді попередження або відселення з поля. Але й гравцеві забороняється виставляти ногу назустріч воротареві, що вибиває м'яч із рук. Це вважається за небезпечну гру, покарання за яку – вільний удар.

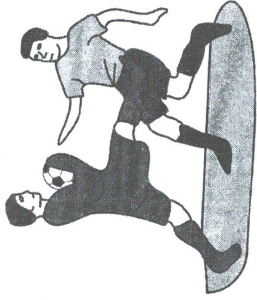

Рис. 52. *Небезпечна гра воротаря*

Іноді воротар, узявши в руки м'яч або накривши його собою, не піднімається з землі та не намагається грати м'ячем, оскільки побоюється нападу суперника або прос- то затягує час гри. Зазвичай, у таких випадках арбітр на- гадує воротареві про необхідність швидше вводити м'яч у гру. Якщо ж воротар умисне, лежачи на землі, на думку арбітра, дуже довго затримує м'яч (понад 6 сек.), то ар- бітр признає вільний удар у бік його воріт із місця по- рушення.

Права воротаря у грі м'ячем руками також обмежені Правилами. Вільний удар на користь команди суперника признається у випадку, якщо воротар, знаходячись у межах власного штрафного майданчика, допустить одне з таких порулень:

- контролює м'яч руками понад шість секунд, перш ніж звільнитися від нього;
- звільнившись від м'яча, знову торкається його ру- кою, до того, як ніхто з інших гравців ще не встиг дотор- кнутися до м'яча;
- торкнеться м'яча рукою після того, як той умисне був направлений йому ногою партнером по команді;

- торкнеться м'яча рукою після того, як м'яч був на- правлений йому безпосередньо після вкидання із-за бо- кової лінії партнером по команді.

Нерідко, щоб ввести у гру м'яч, воротарі підходять до самої лінії штрафного майданчика та рукою кидують із м'ячем не перетинала лінію штрафного майданчика, бо інакше воротар карається за гру рукою зовні в межах штрафного майданчика штрафним ударом. Але іноді во- ротар, підійшовши до самої лінії штрафного майданчика, випускає м'яч із рук, підкидаючи його для удару ногою, і після удару переступає через лінію або навіть б'є по м'я- чу, який уже перетнув лінію. Це не є порушенням, оскі- льки м'яч був випущений із рук у межах штрафного май- данчика.

Якщо воротар, знаходячись у штрафному майданчи- ку, дістає руками м'яч, що вийшов за його межі, то він карається за гру руками, як і будь-який інший гравець, штрафним ударом із того місця, де торкнувся м'яча. Як- що ж воротар, вийшовши зі штрафного майданчика, бере руками м'яч, що знаходиться в ньому, арбітр не зупиняє гру, оскільки воротар використав своє право грати рука- ми й не порушив Правил.

Небезпечна гра

Небезпечна гра й небезпечний напад – різні поняття, їх не можна змішувати.

Небезпечний напад – це напад на гравця грубим і не- безпечним прийомом, який може призвести або призвів до травми, за що команда гравця, який допустив таке по- рушення, карається штрафним ударом, а гравець може

бути підданий персональному покаранню – попередженню або віддаленню з поля.

Небезпечна гра – це така гра з м'ячем у безпосередній близькості гравців, що беруть участь у єдиноборстві, у результаті якої створюється небезпека завдати суперникові травму. Таким чином, небезпечна гра може бути кваліфікована як застосування одного із прийомів при грі м'ячем, який може представляти небезпеку для тих, що борються за м'яч і призвести до травми одного з них. За небезпечну гру гравець карається вільним ударом. Так, наприклад, гравець намагається дістати ногою м'яч, що знаходиться на рівні голови суперника, коли останній прагне зіграти головою (рис. 53-54). Це вважається за небезпечну гру і призначається вільний удар. Однак бувають випадки, коли нападочий ногою б'є по м'ячу, що низько летить, а захисник, побачивши небезпеку для своїх воріт, кидається під удар головою вперед, бажаючи відбити м'яч, і, таким чином, свідомо піддає себе небезпеці. Це не може служити приводом для покарання нападочого, і забитий у такій ситуації м'яч зараховується. Нападаючий у даному випадку грав м'ячем раніше за захисника в умовах, що не вимагали особливої обережності, а захисник сам себе піддав небезпеці.

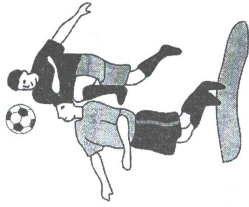

Рис. 53. Небезпечна гра

Рис. 54. Небезпечна гра

98

Рис. 55. Небезпечна гра з боку гравця, який намагається відбити м'яч головою

За небезпечний прийом вважається гра так званими «ножицями» у безпосередній близькості від гравців, які борються за м'яч. Цей прийом полягає в тому, що гравець у боротьбі за м'яч, який високо летить, у безпосередній близькості від суперників у високому стрибку викидає обидві ноги й потім однією з них б'є по м'ячу. Небезпека полягає в тому, що, здійснюючи в повітрі небезпечні рухи ногами, гравець не керує собою й може завдати пошкодження суперникові, який намагається грати м'ячем.

Іноді гравці у спробі затримати м'яч виставляють перед ним ногу назустріч суперникові, що б'є, і це також не буде порушенням Правил. Проте забороняється виконувати такий прийом у стрибку. Потрібно пам'ятати, що стрибок у бік суперника, який володіє м'ячем, хоч би й на м'яч, особливо двома ногами вперед (рис. 56), вельми небезпечний, бо в повітрі гравець своїм тілом не може керувати, а це може призвести до травми суперника. За такий прийом гравець карається штрафним ударом.

99

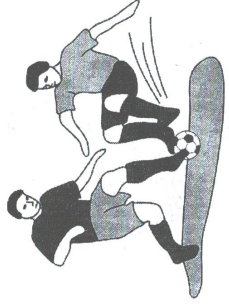

Рис. 56. Небезпечний напад

Іноді гравець, лекачи, тримає обома ногами м'яч, намагаючись не дати супротивникові можливості оволодіти ним. Такий прийом відноситься до небезпечної гри, яку створює для себе цей гравець при спробі супротивника вибити в нього м'яч. У подібних випадках гравець, що утримує ногами м'яч, карається вільним ударом.

Неспортивна й недисциплінована поведінка

Футболіст завжди повинен пам'ятати, що, проявляючи на полі мужність і агресивність, він повинен поважати своїх суперників і вести гру в дусі чесної спортивної боротьби. Будь-яка невдача у грі не повинна руйнувати цього принципу.

До недисциплінованої поведінки гравців може належати:

- симуляція травм;
- перешкода виконанню вільного, штрафного та інших ударів, що вводять м'яч у гру;
- умисне затягування часу гри;
- виказування словами або жестом незадоволеності будь-яким рішенням арбітра;

100

- окрики суперника з тим, щоб ввести його в оману і самому оволодіти м'ячем;
- апеляція до глядачів;

- несприятливі й образливі вирази та дії в адрес гравців, арбітрів або будь-яких інших осіб тощо.

Якщо арбітр визначив вільний або штрафний удар за будь-яке порушення Правил і в цей час гравець уласться до грубих і образливих слів або протестує проти рішення арбітра, за що останній видаляє його з поля, то гра повинна відновитися тим або іншим ударом лише після того, як гравець залишить поле.

Якщо гравець за недисципліновану поведінку попередується або видаляється з поля і саме з цієї причини зупиняється гра, то вона поновлюється вільним ударом у бік команди гравця, що провинився, із того місця, де цей гравець допустив провину.

Гравець, що залишив поле через явну травму, може з дозволу арбітра увійти до поля й приєднатися до своєї команди в момент, коли м'яч знаходиться у грі, причому з будь-якої точки бокової лінії. Проте, тільки арбітр вирішує, в який момент дати дозвіл гравцю увійти на поле. Тому гравець, який хоче повернутися і вступити у гру, повинен вибратися за межами поля найбільш зручну позицію, щоб, знаходячись у полі зору арбітра, привернути його увагу проханням дозволити вступити у гру. Не рекомендується звертатися до арбітра тоді, коли його увага зосереджена на будь-якому напруженому ігровому моменті.

Правила передбачають видалення гравця з поля, якщо він:

- 1) допускає виключно грубу гру;
- 2) поводиться несприятливо;
- 3) здійснює штовхок у суперника або іншу людину;

101

- 4) шляхом умисної гри руками в м'яч позбавляє суперника можливості забити його у ворога;
- 5) шляхом порушення, яке карається штрафним, вільним або 11-метровим ударом, позбавляє того суперника, що виходить на голеву позицію, можливості забити м'яч;
- 6) вживає непристойні, образливі або нецензурні вирази чи жести;
- 7) отримує друге попередження в одному й тому ж матчі.

Видалений із поля гравець повинен залишити простір навколо поля й межі технічного майданчика.

Право визначати ступінь серйозності порушення Правилом належить тільки арбітрові. Заперечування прийнятого арбітром рішення лише посилює провину гравця. Умисний удар суперника по ногах, умисний удар суперника рукою, грубий і небезпечний напад на нього караються не тільки штрафним ударом, але й спричиняють за собою, як правило, персональне покарання. І, як того вимагають Правила, якщо, на думку арбітра, ці порушення дуже серйозні й грубі, то винного гравця без жодного попередження треба видалити з поля. При цьому, окрім видалення гравця з поля, його команда карається штрафним або 11-метровим ударом (залежно від місця порушення), якщо м'яч у момент порушення був у грі.

Гравець видаляється з поля, якщо він допускає непристойні й образливі вирази та дії, при цьому незалежно від того, у чий адрес вони направлені, чи знаходиться гравець на полі або поза ним і чи був м'яч у грі або гра була зупинена.

Будь-який нецензурний або непристойний вираз, об'єданий у вигляді плювка і т.п., допущений гравцем відносно суперника, представника команди, арбітрів або інших осіб, у тому числі й глядачів, розглядаються як груба по-

ведінка, за яку гравець, що провинився, карається відповідно до Правил 12 видаленням із поля. Якщо при цьому не було допущено іншого будь-якого порушення Правил і арбітр вимушений був зупинити гру лише для видалення гравця, то вона поновлюється вільним ударом із місця порушення. Більш за те, якщо відбувається грубе або недисципліноване зіткнення гравців однієї й тієї ж команди, які стануть винними в порушенні Правил 12, арбітр також робить їм попередження або видаляє з поля. Якщо в цьому випадку гра була зупинена, то вона поновлюється вільним ударом у бік їх команди з місця порушення.

6.13. ШТРАФНИЙ І ВІЛЬНИЙ УДАР

Правило 13 регламентує проведення штрафних і вільних ударів за стандартними положеннями.

Стандартне положення

Стандартне положення – футбольний термін, що описує ситуацію, коли м'яч повертається у гру гравцем атакуючою командою після зупинки гри. Найчастіше цей термін відноситься до куткових, штрафних, вільних ударів і вкидання м'яча. Після розіграшу м'яча з таких положень забивається значна їх частина. Таким чином, відпрацювання стандартних положень є дуже важливим елементом тренування як для гравців команди, що захищаються, так і для тих, хто атакує.

Штрафний удар призначається тільки за тих десять умисне здійснених гравцем порушень поза межами свого штрафного майданчика, які вказані в Правилі 12. За інші порушення Правил гравцями, за що вони можуть бути попереджені або навіть видалені з поля, призначається вільний удар. Причому вільний удар може бути призначений у бік команди, що захищається, за деякі порушення, здійснені

у своєму штрафному майданчику. При призначенні вільного удару арбітр сигналізує про своє рішення підняттям руки вгору. Цей жест передає сигнал про дозвіл провести вільний удар, арбітр не повинен опускати руку, поки не буде проведений удар і не завершиться дія вільного удару. М'яч, забитий безпосередньо з вільного удару, не зараховується. А ось м'яч, забитий безпосередньо зі штрафного удару, зараховується, якщо він пройшов у ворота суперника, тобто у ворота тієї команди, у бік якої був призначений. Якщо ж пройде безпосередньо у свої ворота, то він не зараховується, і арбітр призначає кутувий удар. На практиці це може відбутися так. захисник, що отримав право на штрафний удар поза межами свого штрафного майданчика, сильним ударом посилає м'яч у бік своїх воріт, щоб зіграти з воротарем. Але воротар, вийшовши з воріт, не встигає прийняти сильно направлений м'яч, і останній, нікого не торкнувшись, проходить у ворота. Якщо аналогічний випадок відбувається під час виконання вільного удару, то також призначається кутувий удар.

Проте, якщо при виконанні штрафного або вільного удару, призначеного поза межами свого штрафного майданчика, м'яч пройде у свої ворота, торкнувшись будь-якого іншого гравця або навіть воротаря, що намагався зіграти посланим м'ячем, то арбітр зобов'язаний вважати м'яч забитим у ворота. Якщо м'яч із вільного удару незалежно від місця його призначення безпосередньо проходить у ворота протилежної команди, він не зараховується, та арбітр призначає удар від воріт. Якщо ж м'яч після удару торкнеться будь-якого іншого гравця, то ворота вважаються взятими.

Гравці повинні виконувати удар із місця порушення по нерухомому м'ячу, і ніхто з команди суперника не має права цього заважати.

При виконанні штрафного й вільного ударів гравці протилежної команди мають бути віддалені від м'яча не менше ніж на 9,15 м до того моменту, поки м'яч не вийде у гру. Гравці команди, якій надано право на такий удар, можуть розташовуватися на будь-якій відстані від м'яча. М'яч вважається у грі тоді, коли він почав рух після удару по м'ячу.

Вільний удар може бути призначений арбітром у бік команди, яка захищається, і в межах її штрафного майданчика. Це може бути тоді, коли гравець у своєму штрафному майданчику:

- граючи воротарем, умисне застосовуватиме тактику гри, єдина мета якої, на думку арбітра, затримати гру і затягнути час (понад 6 сек.);
- допускає небезпечну гру;
- штовхає суперника плечем у плече або блокує його в боротьбі за м'яч на негровій відстані від м'яча;
- недисципліновано поводить у той час, коли м'яч знаходиться у грі (допускає образливі й неприємні виступи, сперечається з арбітром, симулює пошкодження, апелює до глядачів і т. п.), не здійснюючи при цьому якогось-небудь іншого порушення, за яке він має бути покараний 11-метровим ударом.

Вільний удар у бік команди, що захищається, у межах її штрафного майданчика може бути призначений і при порушенні гравцем Правил виходу й повернення на поле, а також при заміні гравця записним без дозволу арбітра.

Якщо вільний удар був призначений поблизу воріт команди, яка захищається, то її гравцям дозволяється стояти на лінії воріт між стійками навіть у тому випадку, коли відстань до м'яча буде менша за 9 м. Якщо ж гравці

не встать у ворота, то вони повинні розташовуватися в полі на відстані не менше за 9,15 м від м'яча.

Таким чином, вільний удар у бік однієї з команд може бути призначений у будь-якій точці поля, у тому числі й на тих лініях, що обмежують поле. Вільний удар, призначений на користь атакуючої команди за порушення, що відбулося в майданчику воріт суперників, здійснюється з тієї лінії воріт, що обмежує майданчик, паралельно лінії воріт, у точці, що найближче розташованій до місця порушення. Штрафний або вільний удар, призначений на користь команди, яка захищається, за порушення, здійснене в межах її майданчика воріт, проводиться з будь-якого місця цього майданчика воріт.

Гравцям, які умисно порушують Правило 9,15 м при виконанні штрафних і вільних ударів, робиться попередження. За повторне порушення цього Правила гравці видаляються з поля.

Арбітр зобов'язаний давати сигнал на виконання штрафного або вільного удару без зволікання, якщо м'яч встановлений на місці порушення та дотримуються інші Правила. Цим самим не знижується темп гри, і команда-порушниця не встигає перегрупувати своїх гравців, особливо, якщо призначений удар безпосередньо загрожує воротам. При цьому сигнал не обов'язково давати свистком, а дозволі провести удар, при дотриманні всіх Правил командою, що виконує удар, можна подати жестом руки.

При штрафному або вільному ударі, що виконується командою, яка захищається, зі свого штрафного майданчика, м'яч вважається таким, що ввійшов у гру тільки тоді, коли перерізе лінію штрафного майданчика.

До виходу м'яча за межі штрафного майданчика ніхто з гравців не має права ним грати. У цьому випадку заборо-

няється також передавати м'яч воротареві, щоб той вибив його з рук у поле.

Коли м'яч при штрафному або вільному ударі вийде за межі штрафного майданчика у поле, а потім перейде за бокову лінію або лінію воріт, то він вважається таким, що увійшов до гри, та арбітр повинен призначити вкидання м'яча або кутовий удар.

При виконанні вільного або штрафного удару деякі гравці обох команд стрибать, розмахують руками, жестикулюють, прагнуть відвернути увагу суперника. Партнери гравця, що здійснює удар, роблять це, звичайно, перед суперником, який зайняв позицію для перехоплення м'яча або встав у «стінку», а футболісти протилежної команди часто вдаються до подібних прийомів перед гравцем, що б'є. Це вважається неспортивною поведінкою. У цьому випадку арбітр, затримавши виконання удару, повинен зробити гравцям попередження і лише потім дозволити здійснити удар.

Арбітр зобов'язаний стежити за тим, щоб штрафний і вільний удари проводилися з того місця, де відбулося порушення.

Гравці повинні знати, що арбітр може зупинити гру і не призначити штрафного або вільного удару, якщо, на його думку, ця зупинка буде вигідна команді, яка провинулася.

6.14. ОДИНАДЦЯТИМЕТРОВИЙ УДАР

Історія

Одинадцятиметровий удар (англ. penalty kick, штрафний удар) – у футболі спеціально призначений удар по воротах, що захищаються тільки воротарем із відмітки

10,97 метрів (у початкових британських правилах – 12 ярдів) від лінії воріт.

Пенальті введений у британському футболі з сезону 1891/1892. Парадоксальним чином 11-метровий удар, який вважається жахом для воротарів, придумав у 1890 році воротар Вільям Маккрам з Мідлфорда, Північна Ірландія. Спочатку 11-метровий удар пробивався з будь-якої точки на лінії, розташованій у 12 ярдах від лінії воріт.

До 50-х років правила футболу не забороняли воротареві після свистка арбітра, що дозволяє пробивати 11-метровий удар, рухатися не тільки вздовж лінії воріт, але й в інших напрямках, зокрема назустріч тому, хто б'є.

До речі, свій 1000-й гол Пеле забив із 11-метрового удару.

Застосування

11-метровий удар призначається за порушення, здійснені навмисно гравцем команди, що захищається, у межах свого штрафного майданчика (Правило 12). При цьому 11-метровий удар призначається незалежно від місцезнаходження м'яча, аби він був у грі.

Наприклад, як про це вже згадувалося, якщо захисник у своєму штрафному майданчику вдарив ногою або рукою суперника, тоді як м'ячем володів інший гравець, що знаходився поза межами цього штрафного майданчика, арбітр повинен призначити 11-метровий удар. Крім того, арбітр може накласти на захисника персональне стягнення – попередити або відалити з поля, залежно від серйозності порушення.

Оскільки лінії штрафного майданчика входять у розмір останнього, то порушення, здійснені гравцем на лінії, вважаються такими, що відбулися у штрафному майданчику. Якщо гравець схопив суперника за труси, сорочку або руку

до лінії штрафного майданчика, а той, намагаючись вирватися, утягує буквально на собі гравця у штрафний майданчик і лише там від нього звільняється, фактично вже втрапивши м'яч, арбітр повинен зупинити гру і призначити 11-метровий удар.

Процедура

При виконанні 11-метрового удару арбітр повинен стежити за тим, щоб:

- м'яч був установлений на 11-метровій відмітці;
- воротар стояв на лінії воріт і не виходив уперед із моменту подачі арбітром сигналу на виконання удару до моменту удару (воротареві дозволяється рухатися вільно, упрavo по лінії воріт);
- усі гравці обох команд, за винятком того, хто проводить удар, і воротаря, знаходилися за межами штрафного майданчика всередині поля і не ближче за 9,15 м до м'яча, тобто за сектором і позаду 11-метрової відмітки;
- жоден гравець не увійшов до удару в межі штрафного майданчика або 9-метрового сектора;
- удар був направлений у бік воріт команди, яка провинулася;
- жодна стороння людина або будь-яка офіційна особа не перебували в безпосередній близькості від воріт і не входили в межі поля.

Арбітр подає сигнал на пробиття 11-метрового удару лише тоді, коли всі вимоги Правил розстановки гравців і установки м'яча дотримані.

За свистком арбітра гравець виконує удар по м'ячу вперед. Як тільки м'яч почав рухатися вперед, він вважається таким, що увійшов у гру. М'яч, забитий з 11-метрового удару, зараховується на тих же підставах, що й будь-який м'яч.

Як такий, що пробивас 11-метровий удар, можна виставити будь-якого гравця атакуючої команди, яка знаходиться на полі. Зазвичай, у команді є штатний пенальтіст, що вмiє пробивати 11-метрові удари краще за всіх інших. Іноді є декілька гравців, які добре виконують 11-метровий удар, і тоді до точки підходить той із них, хто, наприклад, сам же й заробив удар або забив уже два м'ячі та хоче зробити хет-трик і т.п. Порівняно рідкісний і виводящий випадок, коли штатним пенальтістом виступає воротар (Хосе Луїс Чілаверт, Рожеріо Сені й ін.). Це досить ризиковано, оскільки в разі неточного удару протилежна команда може організувати атаку на порожні ворота. Воротар при виконанні 11-метрового удару захищаються тільки воротарем; якщо воротар отримав травму або віддалений, то удар у порожні ворота не допускається, а проводиться заміна воротаря або, якщо заміни вичерпані, воротарем стає один із польових гравців.

М'ячі з 11-метрового удару, зазвичай, спеціальним чином зазначаються у звітах про гру із тим, щоб відрізнити їх від інших забитих м'ячів. При підрахунку м'ячів у суперечці кращих бомбардирів змагання або сезону м'ячі із 11-метрового цінуються менше, ніж м'ячі із гри. Звичайна кількість м'ячів, забитих із 11-метрового, указується в дужках і відіграє роль додаткового показника: при рівності забитих м'ячів кращим вважається той гравець, який забив менше м'ячів із 11-метрової відмітки.

Порушення

Якщо гравець атакуючої команди порушує правила при здійсненні удару, арбітр чекає на завершення його виконання. Якщо м'яч потрапляє до воріт, 11-метровий слід повторити. Якщо ж ні – призначається вільний удар

на користь команди, яка захищається, із того місця, де було здійснено порушення.

Якщо гравець команди, що обороняється, порушує правила, арбітр дозволяє завдати удару. Якщо м'яч потрапляє до воріт, зараховується гол. Якщо ні – 11-метровий удар повторюється.

Якщо партнер гравця, що проводить 11-метровий удар, після сигналу арбітра на його виконання, але до того, як м'яч увійде у гру, входить у штрафний майданчик або сектор, обмежений радіусом до 9,15 м із 11-метрової відмітки. Якщо м'яч пройде у ворота, то 11-метровий удар слід повторити.

Якщо при вказаному порушенні м'яч відскочить у поле гри від воротаря, перекладени або стійки воріт, то арбітр повинен зупинити гру й призначити вільний удар, який виконує команда суперника з того місця, де відбулося порушення.

Якщо правила порушують гравці обох команд, 11-метровий удар перебивається при будь-якому його результаті.

Таблиця 1

Результат удару	
Порушення через вхід у границі штрафного майданчика або в майданчик, обмежений дугою 11-метрової відмітки	М'яч проходить до воріт
Атакуючий гравець	М'яч не проходить до воріт
Захисник	Удар перебивається
Обидва	Гол
	Удар перебивається
	Вільний удар
	Удар перебивається
	Удар перебивається

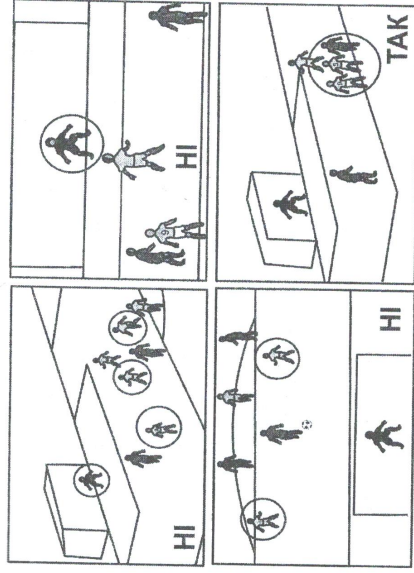

Рис. 57. Співний м'яч

Гравець, що виконує 11-метровий удар, після того, як м'яч увійде у гру, повторно торкнеться м'яча раніше за інших гравців, у тому числі й після того, як м'яч відскочив від стійки або перекладини воріт. Арбітр повинен зупинити гру і призначити вільний удар, який виконується гравцем команди, що захищається, із місця порушення.

Якщо після виконання 11-метрового удару м'яч торкнеться сторонньої особи або предмета, удар повторюється. Якщо ж це відбудеться після того, як м'яч, потрапивши в стійку, перекладину або будучи відбитим воротарем, відскакує в поле, арбітр зупиняє гру й розігрує «спірний» м'яч.

Правилом передбачено, що, якщо призначено 11-метровий удар, а час першої половини або всієї гри закінчив-

ся, то арбітр повинен додати час, але тільки для виконання 11-метрового удару. Ніякого іншого удару по м'ячу, що відскочив у поле, не допускається.

Якщо при 11-метровому ударі, який виконується в додатковий час, м'яч, потрапивши в стійку або перекладину, лопне, то гра має бути припинена. Повторення 11-метрового удару новим м'ячем на допускається. Якщо аналогічний випадок відбудеться в основний час гри, то арбітр повинен вимагати новий м'яч і відновити гру «спірним м'ячем».

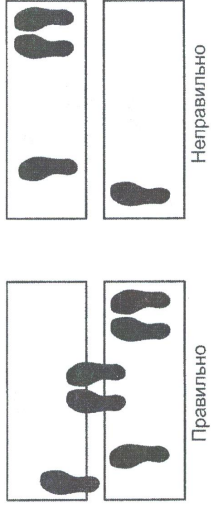
6.15. ВКИДАННЯ М'ЯЧА

Призначення

Вкидання м'яча з-за бокової лінії є одним зі способів відновлення гри. Вкидання м'яча проводиться:

- коли м'яч повністю перетнув бокову лінію по землі або повітря;
- у тому місці, де м'яч перетнув бокову лінію;
- одним із суперників.

Вкидати м'яч треба з того місця, де він перетнув бокову лінію, вийшовши за межі поля. Асистент арбітра вказує, якій команді належить право вкидання і з якого місця.

Правильно

Неправильно

Рис. 58. Розташування ступень ніг при вкиданні м'яча щодо бокової

Процедура

При вкиданні м'яча необхідно виконувати такі вимоги:

- гравець, що вкидає м'яч, повинен стояти обличчям до поля;
- розташовувати ступні обох ніг або на боковій лінії, або за боковою лінією поля. На рис. 58 показані ті, що дозволені та недозволені розташування ступень ніг при вкиданні м'яча. (Правила не обмежують розташування гравця чіткої відстанню від бокової лінії: укидати м'яч можна не тільки стоячи безпосередньо в боковій лінії, але й відступивши від неї за межі поля на відстань не більше за 1 метр);
- випускати м'яч із-за голови;
- гравець, що вкидає м'яч, зобов'язаний стояти на землі, не використовуючи для цієї мети будь-які предмети;
- вкидати м'яч необхідно обома руками. Для цього треба взяти його, як показано на рис.59, А, не використовуючи одну з рук як таку, що підтримує (рис. 59, Б), оскільки в останньому випадку кидок буде зроблений однією рукою, що вважається порушенням Правил. Кидок обов'язково треба починати замахом рук із м'ячем із-за голови.

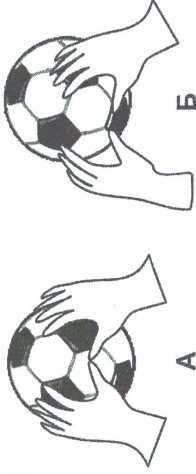

Рис. 59. Правильне (А) й неправильне (Б) тримання м'яча при вкиданні.

Не дозволяється випускати м'яч із рук, щоб він просто впав на землю. Не можна також вкидати м'яч збоку від то-
лови.

Іноді гравець із тактичних міркувань робить сильний замах м'ячем, ніби для далекого кидка, а потім у мить, коли м'яч повинен відділитися від рук, затримує його, щоб кинути гравцеві, який стоїть поблизу.

Фактично такий гравець не кинув м'яча, а випустив його з рук перед собою, що забороняється Правилами. При вкиданні обидві ступні повинні торкатися землі. Під час кидка одну ногу дозволяється переміщати, але так, щоб вона все ж таки торкалася землі. Можна проводити кидок і з розго-
ну, якщо тільки в останню мить, безпосередньо перед вкиданням, гравець займе положення, встановлене Правилом. Вкидати м'яч на ходу або на бігу заборонено. Не дозволяється при кидку відривати від землі хоч би одну ногу або підстрибувати.

Порушення

При порушенні Правил гравцем, що вкидає м'яч, право вкидання надається протилежній команді.

Гравець, що кинув м'яч, не може торкатися його першим; в іншому випадку він карасться вільним ударом. Якщо ж при цьому даний гравець зіграє рукою або зробить будь-яке інше порушення, то слід, відповідно до Правил гри, призначити покарання за серйозну провину.

Гравці команди суперника повинні перебувати не менше ніж на 2 м від місця вкидання.

Кидати м'яч у суперника виключно з тактичною метою, щоб потім зіграти м'ячем, дозволяється, якщо це не носить на думку арбітра, неспортивного характеру.

Забороняється кидати м'яч у суперника з силою, особливо в голову, проявляючи цим самим грубість щодо нього.

Гравець, який допустив таке порушення, карається вида-ленням і штрафним ударом із місця контакту м'яча з пост-ражданим.

Іноді гравець, не задоволений рішенням арбітра про на-дання права вкидання м'яча із-за бокової лінії суперникови, із силою кидає м'яч в останнього. За що провинну гравець мас бути видалений, а гра поновлюється вкиданням м'яча із-за бокової лінії.

Якщо м'яч укинугий із-за бокової лінії безпосередньо в ворота суперника, то арбітр зобов'язаний призначити удар від воріт, а якщо у свої ворота, - кутувий удар.

Іноді гравець здійснює недисциплінований вчинок до того, як м'яч уведено у гру після виходу за бокову лінію. У цьому випадку гру слід відновити вкиданням м'яча, а тому, хто провинився, зробити попередження або видалити з по-ля залежно від провини.

М'яч вкидають без сигналу арбітра.

Гравець, що отримав м'яч безпосередньо після вкидан-ня, у положенні «поза грою» бути не може.

М'яч, що вийшов за межі поля від одночасного удару по ньому гравцями протилежних команд, вводиться в гру «спірним м'ячем».

Якщо після вкидання м'яча із-за бокової лінії партнером по команді воротар умисно торкнеться м'яча рукою до того, як до нього доторкнеться хто-небудь із інших гравців, то:

- слід призначити штрафний удар на користь команди суперника з місця порушення, що відбулося за межами йо-го штрафного майданчика;
- слід призначити вільний удар на користь команди суперника з місця порушення, що відбулося в його штраф-ному майданчику.

Проте, якщо на шляху м'яча опиниться який-небудь гравець, що зачепить його в рамках Правил, узяття воріт

буде легальним. Так само був забитий м'яч у фіналі Чем-піонагу світу серед дівчат до 17 років у Новій Зеландії в 2008 році, коли після вкидання м'яча із-за бокової лінії гравцем збірної США корейський голкіпер торкнувся м'яча, і він влетів у ворота, перетворившись тим самим на автогол.

6.16. УДАР ВІД ВОРІТ

Призначення

Удар від воріт є одним із способів відновлення гри. Він призначається в таких випадках: м'яч повністю перетнув лінію воріт по землі або в повітрі після того, як останнім м'яча торкнувся гравець атакуючої команди, і при цьому за умови Правила 10 не був забитий у ворота.

Процедура

Удар від воріт проводиться з майданчика воріт. Не мо-жна дозволяти встановлювати м'яч для даного удару за ме-жами майданчика воріт. Це не означає, що м'яч потрібно встановлювати обов'язково на лінію. Його можна вводити у гру з будь-якої точки всередині майданчика воріт.

Арбітр і асистенти арбітра зобов'язані стежити за пра-вильною установкою м'яча і в разі помилки вказати на неї гравцеві ще до удару. М'яч забитий безпосередньо після удару від воріт, зараховується, але тільки у ворота команди суперника.

Правилом передбачається, що при ударі від воріт усі гравці протилежної команди повинні знаходитися за межа-ми штрафного майданчика команди, гравець якої вводить м'яч у гру, і не мають права входити в неї, поки м'яч не увійде у гру. М'яч же при ударі від воріт вважається у грі, як тільки він перетне лінію штрафного майданчика. Тільки

після цього ним можуть грати гравці обох команд, а гравці протилежної команди до того ж увійти до штрафного майданчика сулєрника (рис. 60).

Порушення

Якщо м'яч не вийшов у поле за межі штрафного майданчика або в ньому його торкнувся інший гравець (навіть рукою), удар слід повторити. Якщо ж м'яч, не вийшовши за межі штрафного майданчика, перетне лінію воріт, у тому числі й між стійками і під перекладиною, то арбітр зобов'язаний знову призначити удар від воріт.

Якщо м'яч вийде за межі штрафного майданчика і гравець, що здійснив удар, від воріт доторкнеться до м'яча ще раз, але до того, як його торкнеться який-небудь інший гравець, то арбітр признає вільний удар, а якщо гравець умисне зіграє рукою, — штрафний удар із місця порушення вважається серйозним порушенням. Коли м'яч потрапляє в арбітра, що знаходиться всередині штрафного майданчика, удар від воріт не слід повторювати; якщо м'яч увійшов до гри, але якщо ж арбітр був поза штрафним майданчиком і м'яч, відскочивши від нього, вийшов за лінію воріт у будь-якому його місці, потрібно призначити кутовий удар.

Можливий випадок, коли м'яч, вибитий захисником ударом від воріт за межі штрафного майданчика, із-за сильного зустрічного вітру повертається у штрафний майданчик (при цьому м'яч не торкнувся ще жоден із гравців), і захисник умисне торкається його рукою. Арбітр повинен призначити 11-метровий удар, як за більш серйозне порушення, ніж вторинне торкання.

Буває й так, що після удару від воріт, виконаного воротарем, м'яч, вийшовши зі штрафного майданчика, під впливом сильного вітру повернується у штрафний майдан-

чик, і його ще не торкнеться жоден із гравців. Якщо в цьому випадку воротар спробує взяти м'яч руками або торкнеться його руками, і м'яч все ж таки пройде у ворота, то арбітр не зараховує гол і признає вільний удар у бік його воріт за вторинне торкання.

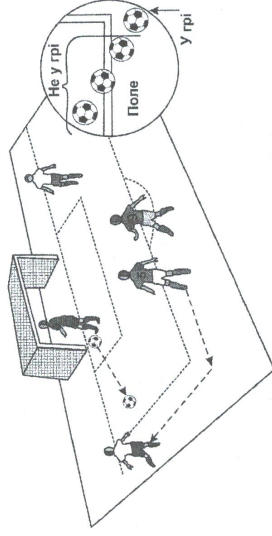

Рис. 60. Введення м'яча у гру при ударі від воріт

6.17. КУТОВИЙ УДАР

Призначення

Кутовий удар є одним із способів відновлення гри. Кутовий удар признається в тому випадку, коли: м'яч повністю перетнув лінію воріт по землі або в повітрі після того, як останнім м'яча торкнувся гравець команди, що захищається, і при цьому за умови Правил 10 м'яч не був забитий у ворота. М'яч, безпосередньо забитий із кутового удару, зараховується, але тільки у ворота команди суперника.

Процедура

При виконанні кутового удару м'яч ставиться в кутовий сектор у будь-якому його місці, але так, щоб його проекція торкалася лінії, що обмежує сектор (рис.61).

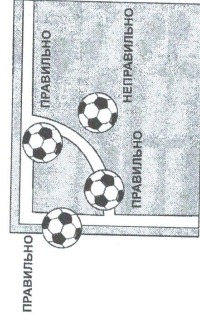

Рис. 61. Установка м'яча в секторі при кутовому ударі

Знімати флагажок або відгортати його не дозволяється, і арбітр повинен у разі потреби вказати на це гравцеві, проте при цьому команда не втрачає права на удар.

М'яч вважається у грі, як тільки рушить із місця після удару по ньому ногою гравцем, що проводить удар.

Гравці протилежної команди в момент виконання кутового удару не мають права знаходитися до м'яча ближче ніж на 9,15 м. Гравець, що виконав удар, не може повторно торкатися м'яча, перш ніж його торкнеться інший футболіст. Наприклад, якщо при кутовому ударі м'яч потрапляє у стійку воріт і знову відскакує до гравця, що провів удар, то останній не має права його торкатися.

Порушення

Якщо гравці команди суперника наблизилися до м'яча ближче ніж на 9,15 м після сигналу арбітра, але до моменту входу м'яча у грі, арбітр повинен призначити повторний кутовий удар (якщо він визначив, що суперники виступували що перевагу для своєї команди або перешкодили правильно виконати удар). Проте арбітрові не слід поспішати з винесенням своєї ухвали, оскільки при кутовому ударі м'яч може бути безпосередньо забитий у ворота команди суперника та іноді передчасна зупинка гри буде вигідна команді, що провинилася.

Буває, що гравець, який проводить кутовий удар, розігрує м'яч зі своїм партнером, а супротивник прагне перехопити м'яч, порушуючи встановлену відстань від м'яча в 9,15 м. За умисне порушення розташування гравців і перешкоджання виконанню кутового удару такі гравці повинні чітко каратися, як і при перешкоді виконанню штрафних і вільних ударів.

Звичайна більшість гравців при виконанні кутового удару розташовується в безпосередній близькості від воріт, а деякі встають поряд із воротарем або перед ним, щоб ризикувати за воротаря прийняти м'яч, поданий із кутового удару. Проте гравцям не дозволяється ні штовхати, ні блокувати воротаря, поки він, стоячи на землі, не тримає м'яча в руках; тим більше не можна робити цього до удару. Більше за те, не дозволяється вставати перед воротарем, намагаючись при цьому перешкодити й не дати йому можливості грати. За порушення цього Правила призначається вільний удар.

Стратегія

Кутовий удар є одним із найбільш небезпечних стандартних положень. Багато команд відпрацьовують тактику гри в захисті та нападі при виконанні кутових ударів. Оскільки всі відстані заздалегідь відомі, то грамотно проведений кутовий удар стає прекрасним шансом забити м'яч.

Найчастіше м'яч із кутового навішують у штрафний майданчик, де високорослі футболісти або відразу прагнуть пробити по воротах, або скинути м'яч під удар партнераві. Рідше подано м'яч низом, але через велике скучення гравців при кутових ударах оволодіти м'ячем буде складніше.

«С-гінка» з гравців при кутових ударах, зазвичай, не ставиться, оскільки відстань до воріт дозволяє виконати його без особливих зусиль.

7. ЦИВІЛЬНИЙ ЕТИКЕТ

7.1. ЗНАЙОМСТВО, ПРЕДСТАВЛЕННЯ, ПРИВІТАННЯ

*Ввічливість породжує
та викликає ввічливість.
Еразм Роттердамський*

Звід правил, що регламентує знайомство та представлення, достатньо великий, але в цілому ці загальноприйняті правила однакові та обов'язкові для всіх.

Ділове спілкування починається зі знайомства. А щоб познайомити людей, їх треба представити одне одному. При цьому необхідно дотримуватися таких правил:

- молодшого за віком представляють старшому;
 - особу, що має невисоке положення, – більш високопоставленому;
 - того, хто тільки прибув, – присутнім;
 - чоловіка завжди представляють жінці (окрім тих випадків, коли чоловік є офіційною главою держави, членом королівської сім'ї або церковним ієрархом);
 - неодруженого чоловіка представляють одруженому.
- У суто ділових відносинах вік і стать відіграють меншу роль: головне – посада тих, хто знайомиться.
- При звичайному офіційному знайомстві говорять: «*Лані Петрова, дозвольте представити Вам пана Іваненка*».

При офіційному представленні, називаючи повне ім'я та прізвище, не слід забувати і звання, якщо таке є, наприклад: «*професор Джон Сміт*», «*полковник Бойцов*», «*доктор Уільям Джонсон*».

Якщо вам необхідно офіційно відрекомендувати незнайомого чоловіка вашій дружині, то слід сказати: «*Пане Іванов, я хотів би представити Вас моїй дружині*», або: «*Пане Іванов, дозвольте представити Вас моїй дружині*».

Під час першої зустрічі двох делегацій першим повинен представитися глава сторони, яка приймає гостей. Він же представляє свою дружину, що приїхала зустріти дружину гостя. Потім представляється і представляє свою дружину глава делегації, що прибула, гість. Після цього глава делегації, яка приймає гостей, повинен представити решту членів своєї делегації відповідно до їх рангів у порядку убубання. Тобто спочатку мають бути представлені жінки, які обіймають більш важливі посади, а тоді – нижчого рангу; потім чоловіки – у такому ж порядку. Після цього так само представляє своїх співробітників голова делегації, що зустрічається.

Іноземному послу чоловіка представляють таким чином: «*Ваша ясновельможносте, дозвольте мені представити Вам пана Петрова*». Жінці, незалежно від посади, який вона займає, представляють посла: «*Ваша ясновельможносте, дозвольте мені представити Вас пані Івановій*».

Представляючи чоловіка або жінку глави держави, слід сказати: «*Пане Президенте, я маю честь представити Вам пана (пані) Іваненка*». Після цього робляться додаткові пояснення. І чоловік, і жінка, представлені президентові, повинні вклонитися.

Фраза, яка промовляється при представленні монархові, набагато простіша: «*Пан (пані) Іваненко*». Представлена жінка робить реверанс – традиційний елемент паляцового етикету. Якщо вона не хоче або не може вико-

нати це, вона не повинна просити про те, щоб бути представленою монархові.

Етикет не дозволяє жінці представлятися чоловікам самостійно, без посередника (природно, це не розповсюджується на службові відносини).

Не прийнято представляти когось людям, що ведуть жваву бесіду, а також нового гостя тим, хто збирається йти.

З давніх часів люди надають один одному спеціальну пошану за допомогою вітань.

У країнах Європи, у тому числі й у нашій, зазвичай, дотримуються таких правил привітання: жінку вітає чоловік; старшого за віком – молодший. І на відміну від Індії, де на знак вітання складають руки разом і притискають їх до грудей, у Європі прийнято рукостискання як символ, сенс якого полягає в тому, що праві руки, які притискають один одному, показують: у них немає зброї, наші наміри чисті.

Для рукостискання першим протягує руку той, кому представили нового знайомого: жінка при знайомстві з чоловіком першою протягує руку, начальник – підлеглому, старший за віком – молодшому.

Рукостискання, зазвичай, супроводиться традиційними репліками: «*Дуже приємно*», «*Радий Вас бачити*»; в англійських країнах вимовляють: «*Як поживаєте? (How do you do?)*».

Жінка, вітаючись, може не знімати рукавичку. Винятком може бути зустріч із жінкою багатого старшою за себе. Чоловіки, вітаючись між собою, залишаються в рукавичках. Але, якщо один із них зняв свою, нічого не поробиш – інший повинен іти за його прикладом.

Якщо чоловік вітається з жінкою в рукавичках, свою він може теж не знімати.

Відповідати на вітання ніколи не слід зарозуміло, незалежно від того, яку посаду ви обіймаєте і в якому положенні щодо того, хто вітається, знаходитесь.

Неприпустимо стояти боком або спиною до тих, хто нас вітає, завжди треба обернутися обличчям і посміхнутися.

Якщо ваш сулутник привітався з людьми, яких ви не знаєте, краще приєднатися до його вітання.

Вітаючись і вимовляючи звичайні в таких випадках фрази («*Здрастуйте!*», «*Добридень!*», «*Добрий вечір!*», «*Vitau Vas!*»), важливо не повторювати тільки що вимовлене вашим знайомим.

Хто б ви не були: директор, академік, немолода жінка або школяр, – входячи в приміщення, вітайтеся першим. Якщо там, куди ви прийшли, багато людей, досить обмежитися загальним укланом. Привітайтеся і обмінійтеся рукостисканнями лише з тими, до кого прийшли.

Коли в робочий кабінет чоловіка входить відвідувачка, він неодмінно встає, виходить з-за столу, вітає її та усаджує.

Вітаючи жінку, чоловік може поцілувати їй руку. Це знак особливої уваги, пошани, захоплення, подяки. До такої форми привітання в різних країнах відносяться по-різному. У США, наприклад, воно може викликати бурхливе обурення жінки й навіть вважатися за образу, у Польщі – це, навпаки, традиція. Про всяк випадок при знайомстві краще утриматися від такого вітання, якщо тільки жінка не є знаменитістю. Але якщо ви зважилися ризикнути, не забудьте, що цілувати потрібно в тильну частину пальців, низько схилившись для цього, а не під-

німаючи руку жінки до своїх губ. Таке вітання доречно тільки в приміщенні.

Якщо в ресторані жінка вітається зі знайомим, проходячи повз його столика, чоловікові достатньо лише підвестися й відповісти кивком голови. Якщо ж він знаходиться в товаристві пані, цього робити не потрібно.

Ділова людина підходить до ліфта й обов'язково вітається з людьми, що чекають на ліфт. Двері ліфта відкриваються. Хто входить першим? Першим у ліфт так само, як і в ресторан, входить чоловік (ліфт – це зона підвищеної технічної небезпеки). Той, що увійшов, повинен переконатися, що ліфт відремонтований, після цього він робить знак рукою, неначе притримує двері, і тоді може увійти жінка або дитина. А ось виходити з ліфта чоловік повинен останнім, пропустивши попереду себе дитину або жінку.

Той, хто входить у ліфт, повинен сказати: «Добрий день», «Добрий ранок», «Добрий вечір». Але це ще не все. Той, хто увійшов до ліфта, повинен, вітаючи присутніх, встати до них обов'язково боком, але в жодному випадку не спиною! Якщо ліфт переповнений, то слід встати обличчям до всіх, повертатися спиною в ліфті непристойно.

Якщо ви збираєтеся йти, потрібно дочекатися паузи в розмові і, вставши, сказати співбесідникам: «До побачення. Сподіваюся, ми ще зустрінемося». Можна коротше: «Радий був побачитися з Вами». Любязні співбесідники відповідають, що вони також були раді зустрічі.

Гучи з багатолюдної вечірки завчасно, ви просто зобов'язані зробити це непомітно, не привертати уваги решти гостей. Попрощайтесь тільки з господинею. Суправа в тому, що ваш відхід може підштовхнути й інших гостей піти раніше.

7.2. ІМІДЖ СПОРТСМЕНІВ І ВОЛІВАЛЬНИКІВ

Імідж людини визначають її зовнішній вигляд (від одягу до аксесуарів), постава й хода, культура мовлення, ввічливість, пунктуальність.

Привабливий зовнішній вигляд – це послання багатьох компонентів: колір обличчя, доглянута шкіра, укладене волосся, макіяж та одяг. Одна неправильно підібрана деталь може зіпсувати, перекреслити все враження. Але визначальним чинником є одяг.

Одяг

Чоловік або жінка, одягнені охайно і зі смаком, завжди привабливот до себе тих, хто їх оточує.

Основні правила, які характеризують принципи хорошого тону в одязі, затверджують: одяг має бути бездоганно чистим, ретельно відпрасованим, акуратно зшитим.

Неправильно зав'язана або неоправлена краватка з вузькою частиною, що виглядає, брудні черевики, пом'ятий костюм, несвіжа сорочка справляють враження байлужо-сті до тих, хто тебе оточує, та невимогливості до себе. Неприємне враження створюють також брудна носова хустка, готовий відірватися гудзик піджака. До свого одягу слід ставитися з повагою.

Щодо зовнішнього вигляду сучасного чоловіка фахівці прийшли до загальної думки, що чоловікові потрібно мати три костюми: робочий, діловий і вечірній.

Робочий костюм – це, перш за все, звичайний костюм (брюки й піджак), але цілком допустимо з джемпером, або пуловером, або светром під горло, але не з коміром, оскільки це буде вже светр для ліж. Це можуть бути брюки і шкряний піджак, добре зшита куртка, але в усіх

перелічених випадках неодмінна умова – сорочка і краватка. Ділова людина не повинна приходити на роботу без краватки, якщо вона не в сорочці особливого крою, де краватка не потрібна. Краватку не носять з водолазкою.

Діловий костюм чоловіка – це будь-якого кольору брюки й піджак, відповідно підібрана сорочка та краватка.

І третій варіант – це вечірній туалет ділової людини. Вихідний, святковий, вечірній туалет чоловіка повинен складатися неодмінно з брюк і піджака одного кольору, неодмінна умова – біла сорочка.

На особливу увагу заслуговує така деталь чоловічого костюма, як **краватка**. Слід мати декілька краваток. Вибір краватки багат в чому залежить від кольору і фактури тканини костюма. Узимку віддають перевагу краваткам темних, глибоких тонів, а в літній час – світліших, соковитіших забарвлень. Строкати сорочки або сорочки в клітинку носять із гладкою однотонною краваткою або взагалі без краватки. Краватка може бути в тон костюма, але обов'язково трохи світліша або темніша за нього. До шерстяних сорочок, а також до спортивних краватка не потрібна.

В ансамблі чоловічого одягу значним є ефект сорочок. Сорочок повинно бути декілька, включаючи білу. Вони повинні за забарвленням і фасоном підходити до костюма. Сорочка і костюм можуть контрастувати за кольором, проте не рекомендується надягати до костюма в клітинку сорочку в смужку і навпаки.

У костюмі має бути не більше ніж три кольори. Весь одяг повинен гармонувати за тоном. Костюм, сорочка, краватка і черевики обираються відповідно до смаку, навколишнього оточення й пори року.

Нижній гузік піджака в офіційній обстановці ніколи не застібають. Під час сніданку, обіду, вечері та коли сидять, піджак слід розстебнути.

Знімати піджак на офіційних заходах можна тільки після того, як це зробила перша особа на прийомі – господар або почесний гість. Знаходячись у гостях у близьких знайомих, можна зняти піджак, не чекаючи, поки це зробить господар, але заздалегідь слід попросити в нього дозволу на це.

Правильно одягнена сучасна жінка – це жінка, що має свій стиль. Наприклад, одягти на себе все одного кольору: червоні чоботи, червоний берет, червоний плащ, червоний шарфик – це буде неправильно. В одязі має бути два, максимум три предмети провідного тону. Якщо у вас чорна спідниця й піджак, то допустимо мати або чорні туфлі, або чорну сумку.

Універсальним одягом жінки є спідниця, кофта, а також сукня й костюм. Якщо це просто робочі спідничка і кофтина, то піти в них на весілля, у ресторан, на ювілей, день народження, на якийсь прийом, присвячений важливій події, було б недоречно. Вечірнім туалетом має бути сукня, сукня-костюм, уміло, красиво зшитий брючний костюм або якийсь продуманий спеціальний ансамбль.

Вечірній туалет жінки має бути зшитий для різних пір року по-різному: для осені, зими – із темнішої тканини, для весни, літа – зі світлішої.

Важливим елементом у правилах етикету, що відносяться до вибору одягу, є вміння складати "ансамблі" з набору речей, які входять до гардероба.

Добре, якщо в гардеробі буде декілька костюмів, схожих за якістю матеріалу, з якого вони зшиті, і за кроєм. Комбінуючи між собою елементи різних костюмів у по-

єднанні з тонкими светрами, сорочками, блузками, можна винаходити цікаві й різноманітні ансамблі одягу.

Сучасні правила хорошого тону в одязі дозволяють поєднувати тільки пару. Наприклад, шарф і рукавички або туфлі й сумку.

Буде неправильно, якщо жінка прийде на роботу сильно декольтованою, у сукні без рукавів або в майці і без панчіх. Напевно, такий вигляд може мати жінка, яка збралася на пляж, за місто на прогулянку, на стадіон.

Легінси і лосини на роботу носити не рекомендується. Цей одяг годиться для спорту, замських прогулянок, виходів до крамниці й тому подібне, але не на роботу.

При виборі жіночого одягу більшою мірою, ніж при виборі чоловічого, слід враховувати недоліки фігури, які по можливості треба приховувати.

Існує ряд практичних порад, за допомогою яких можна зробити менш помітними дуже великий бюст, сутулі плечі або коротку шию.

Наприклад, всякого роду декольте: круглі, трапецієподібні – зорово подовжують шию.

Якщо талія не дуже тонка, то її не треба підкреслювати широкими поясами.

Сильно розвинений бюст робить менш помітним блузку за класичної моделі, а суконь із кокетками слід уникати.

При невеликому бюсті краще за все мати в гардеробі декілька блуз, модель яких припускає драпіровку.

Якщо у жінки дуже повні стегна, то їй не рекомендується носити спідниці прямого крою, які дуже облягають.

Широкі плечі приховує одяг із рукавами типу реглан.

Сильно опушені плечі або сутулість “виправляють” за допомогою підплечників, які мають бути зміщені до спини.

Якщо ноги повні, то спідниці й сукні мають бути довгими навіть тоді, коли мода вимагає зворотного.

Чорна сукня і чорний шарф підкреслюють зморшки на обличчі. Білі комірці і вставки ніби відсвітлюють обличчя, роблять його гладким і свіжим.

Зачіска

Перш за все, жінку прикрашає зачіска, потім туфлі, сумка та біжутерія. Сукня може бути дуже скромною. Але якщо жінка зробила красиву зачіску, взула красиві туфлі, уміло підбрала до свого туалету сумку й біжутерію, вона завжди виглядатиме святково.

Правила хорошого тону сучасного світу зобов'язують жінку дотримуватися таких вимог.

Перш за все, волосся сучасної жінки має бути завжди добре укладеним. Будь-яка зачіска обирається з урахуванням фігури й типу обличчя. Правильно вибравши зачіску, можна скоригувати вади та підкреслити всю привабливість обличчя.

При трикутній формі обличчя підкреслюють скули чіткою лінією зачіски на рівні мочок вух.

При формі обличчя у вигляді квадрата роблять зачіску з асиметричним силуетом.

Для круглого типу обличчя роблять зачіски з косим і прямим поділами і спадючими пасмами волосся, яке повинне трохи прикривати скули. Більше всього підходять об'ємні зачіски.

Також слід замаскувати недоліки обличчя як за допомогою зачіски, так і за допомогою макіяжу.

Плюске обличчя скоректують, роблячи акцент зачіски на потилиці.

Довжина носа зорово зменшується за допомогою зачіски з пишним чубом і зачесаними наперед скронами. Приховати кирлатий ніс можна за допомогою пишної зачіски з великою кількістю локонів.

А дуже маленький ніс – за допомогою зачіски без чуба та великою кількістю дрібних локонів на потилиці.

Худу й довгу шию можна приховати за допомогою зачіски з пасмами середньої довжини, що спускаються на плечі.

Коротку шию приховують короткою стрижкою з дрібних локонів із коротко вистриженою потилицею.

Дрібні риси обличчя скрасить наявність таких же дрібних і пишних деталей у зачісці.

Обличчю з великими рисами підійде зачіска з невеликими хвилями, яка відкриватиме обличчя.

Залежно від зросту жінки стилісти пропонують вибрати й довжину зачіски. Так, наприклад, великим і високим жінкам радять стригти волосся до мочки вуха, збільшуючи об'єм на скроневій частині. Маленьким і повним жінкам, вважається, личать легкі кучері. А маленьким і худеньким іде класична зачіска "каре".

Головна вимога до зачіски сучасного чоловіка – акуратність і компактність. Буйну шевелюру, що розвивається, може дозволити собі тільки представник артистичних інтелектуальних кл. Це відноситься і до бородач. Проте невелика борода, вуса можуть бути і у великих фінансистів, представників вищих ділових сфер. Ніяких негласних заборон тут не існує – аби рослинність на обличчі була ретельно доглянута. Але все-таки фахівці з ділового етикету радять ретельно голити обличчя.

Макіяж

Ділова жінка завжди повинна виглядати бадьорою, рішучою та впевненою в собі. Саме правильно виконаний макіяж як ніщо інше може підкреслити красу обличчя, волосся та зачіски, зробити зовнішність неповторною. На жаль, не у кожної сучасної жінки є можливість регулярно відвідувати візажиста, тому дуже важливо самостійно оволодіти основними правилами нанесення декоративної косметики й демакіяжу.

Існує декілька видів макіяжу: денний, вечірній, діловий, святковий, карнавальний. Вибір варіанту залежить від часу доби, настрою, мети, віку та індивідуальних особливостей. Дуже важливо, щоб макіяж підходив до іміджу, ситуації й був якомога природнішим. Орієнтуватися в даному випадку тільки на моду не варто, як і при виборі зачіски. Модне те, що додає зовнішньому вигляду елегантності, незабутності, краси, підкреслює достоїнства й маскує недоліки.

Взимку косметичні засоби слід вживати активніше, ніж улітку.

До сучасних засобів декоративної косметики можна віднести губні помади, олівці для губ і очей, різного роду пудри, маскувальні олівці, тональні креми, рум'яна, туші і підведення для вій, тіні для вік.

Дуже важливо вміти правильно зняти макіяж. Залежно від типу шкіри обирають собі очищувальний засіб: це може бути косметичне молочко або тонік, спеціальна рідина для зняття макіяжу з очей.

Парфумерія

Сучасним жінкам рекомендується користуватися французькою парфумерією солідних фірм. Власниць таких

духів ділові партнери – чоловіки вважають розумними й привабливими лані. Проте важливо не перестаратися та враховувати, що запах “жіночих духів” не повинен відчуватися на відстані більше ніж 45 см.

Улітку користуються тільки легкими, трохи вловимими запахами. Для зими підходять стійкі та насичені аромати, які не втрачаються на морозному повітрі.

Духи наносять після душу, коли шкіра вбирає необхідну нею вологу. Довше аромат тримається на волоссі. Для цього духи наносять на чисте й злегка вологе волосся. Натуральні тканини відносно довго зберігають запах парфумів, особливо шерсть.

Вік – невід’ємний критерій у виборі парфумерії. Для молоді дівчини підходять легкі, ніжні аромати. Молоді жінки віддають перевагу теплим, м’яким, ароматам, що огортає тебе. З віком посилюються важкі солодкі запахи. Чоловічими парфумами є море стійких, різких ароматів.

Купуючи духи або одеколон, необхідно перевірити, як він поспіває з запахом вашої шкіри. Для цього рекомендується нанести парфуми на руку, розтерти, а лише потім оцінювати їх.

Запах (parfum) – такий же невід’ємний елемент чоловічого костюма, як піджак, краватка або туфлі. Без нього образ сучасної людини неповний, позбавлений індивідуальності. Тому необхідно піклуватися про те, щоб запах гармонійно доповнював, а не руйнував ваш імідж.

Відправляючись уранці на роботу, можна обмежитися ледве вловимим ароматом лосьйону після гоління. Туалетна вода доречна в будь-який час. Деякі виробники випускають і чоловічі духи слабкої концентрації; вони мають вельми насичені, стійкі запахи. Проте “перенасичення” парфумерією, особливо в громадських місцях, є ознакою

поганого смаку та проявом неповаги до тих, хто вас оточує. Запах чоловічого одеколону повинен відчуватися на відстані до 15 см.

Гама парфумерії, якою користується чоловік, повинна включати дезодорант і засоби для гоління – тоді обраний запах стане по-справньому “вашим”. Але він повинен відповідати вашому характеру, темпераменту й способу життя.

Ювелірні вироби і біжутерія

Мінімальний набір чоловічих прикрас: застібка або шпилька для краватки й запонки. Останні на сьогодні вельми актуальні. З манжетами вони повинні трохи виглядати з-під піджака. Запонки повинні поєднуватися з годинником. Сучасний західний етикет рекомендує до вечірнього костюма одягти ручний годинник із благородного металу не на шкіряному ремінці.

Коштовності, які носить чоловік, завжди є деяким набором знаків, своєрідним посланням, яке неважко розшифрувати. Так, товсті золоті ланцюги й браслети – стійкий символ гангстерського стилю. Тому, обираючи прикраси, завжди потрібно знати, як це носиться і для чого.

Прикраси слід носити відповідно до свого віку. Безглуздо виглядав би хлопець із золотими й діамантовими прикрасами. Сучасний спроможний чоловік може вибрати позолочену біжутерію відомих фірм або золоті предмети з каменями та емаллю.

Перстень краще виглядає на великій чоловічій руці з довгими пальцями, чим на дрібній із пальцями пухкими і короткими. Перстень не надягають на вказівний палець. Справжній джентльмен носить цю прикрасу на середньому або безіменному пальці. Печатку з гербом, худож-

ньою монограмою або знаком зодіаку можна носити на мизинці будь-якої руки, але якщо вона на лівій – ви не будете морщитися при міщому рукостисканні.

Чоловік може носити перстені і обручку, але вони мають бути на різних руках.

Жінкам не рекомендується одночасно налягати прикраси з різних матеріалів або виконаних у різних стилях, наприклад, срібний ланцюжок і пластмасові прикраси; золоті й срібні прикраси.

Дорогі ювелірні прикраси не варто носити на роботі, в офісі: досить декілька предметів біжутерії.

Біжутерія ділової жінки має бути тільки високої якості, виробництва престижних фірм. Її не повинно бути багато навіть під час торжеств, свят. Велика кількість дрібничок створює неприємне враження, говорить про погані смак.

Прикраси не повинні побрякувати, стримувати рухи, заважати роботі, як, наприклад, кулони на довгому ланцюжку, які часто є перешкодою у службовців при роботі з оргтехнікою.

Обручки й персні не можна носити з тонкими рукавичками – ні поверх рукавички, ні під нею.

Культура мовлення

Перша та неодмінна вимога до розмови – правильність мовлення тих, хто говорить. Помилки у вживанні слів призводять до непорозуміння, і людина, що не вмійє точно висловлювати свої думки, ризикує бути незрозумілою.

Слід звернути увагу на гучність і швидкість мовлення. Дуже гучний голос неприємний на слух, а при швидкому темпі не вдається чітко вимовляти кожне слово. У слуха-

ча виникає підозра, що ви навмисно говорите скоромовкою, щоб не дати йому схаменутися та навіязати свої думки зору. Говорити слід так, щоб слухачеві не довелося просити повторити сказане.

Особливо поширеним недоліком ділових людей, які говорять, є помилки у вимові й наголосі, що відволікають від суті сказаного і створюють негативний психологічний фон. Тому треба постійно стежити за правильною вимовою та наголосом.

Якщо ви не впевнені в правильній вимові або вживанні якогось слова, зверніться до словників: словнику наголосів, тлумачного й орфографічного словників.

Правильне ділове мовлення припускає дотримання мовної норми також у лексичній і стилістичній.

Дуже рідко слух засмічення мови словами-паразитами. Усі ці “ну”, “значить”, “так би мовити”, “ніби”, “коротше”, що повторюються через кожне слово, позбавляють мову переконливості. Велика кількість слів-паразитів часто наводить слухача на думку: ця людина не впевнена в тому, про що говорить.

Точність і чіткість мови – найважливіша вимога до будь-якої ділової розмови. Точність ділового мовлення передбачає відповідність щодо висловів думкам того, хто говорить. Щоб мова ділової людини була точною, слова потрібно вживати відповідно до тих значень, які за ними закріплені. Точність і чіткість висловів взаємопов'язані. Точність додає їм зрозумілості, а зрозумілість висловів витікає з їх точності.

Культура мови припускає не тільки її прагматичну або стилістичну правильність, але й відсутність вульгарних слів; уміння чітко й точно висловлювати свої думки так, щоб їх правильно могли зрозуміти ті, хто вас оточує, без

застосування нецензурних виразів і слів-паразитів, які за-смічують мову.

Якщо ділова бесіда ведеться за допомогою переклада-ча, то бажано перед переговорами знайти час, щоб позна-йомити перекладача з суттю питань, які належить обго-ворювати з іноземним партнером. Роз'ясніть йому термі-нологію, яку збирається використовувати.

У разі ускладнення перекладач може й повинен по-просити будь-яку зі сторін висловити думку іншими сло-вами.

Прагніть говорити повільно й точно. Потрібно стежи-ти за тим, щоб ваші вислови не були двозначними. Не вимовляйте більше двох пропозицій підряд, інакше пере-кладачеві буде важко запам'ятати все і, можливо, при пе-рекладі він почне спрощувати або фантазувати.

Візитні картки

Візитні картки в багатьох випадках полегшують життя сучасної людини.

Практичний сенс візитної картки в тому, перш за все, що вона дає інформацію про ім'я, по батькові, прізвище, посаду, звання, установу, в якій працює її власник, і но-мер його телефону. Це позбавляє від помилок у вимові прізвища та не вимагає напружувати пам'ять.

Візитна картка стала незамінним засобом ділового спілкування. Як правило, візитними картками обміню-ються при знайомстві та представленні, якщо розрахову-ють на подальше спілкування.

Розмір сучасних візитних карток у середньому 9x5см. Робляться вони з товстого білого паперу. На картці ма-ють бути надруковані прізвище, ім'я і по батькові. Якщо

це службова візитна картка, то вказуються також посада й номер телефону, адреса фірми.

Класична ділова візитка повинна мати чорний шриффт на білому тлі. У діловій сфері деякі підприємці замовля-ють картки рожевого, блакитного, зеленуватого відтінків.

В Україні і в Росії візитки часто друкуються з одного боку на державній мові, а зі зворотного – на англійській. За правилами протоколу, текст візитки має бути надруко-ваний тільки на одній стороні, щоб друга залишалася чи-стою для яких-небудь записів від руки. Тому рекоменду-ється мати візитні картки двох видів – рідною мовою та англійською. Перед поїздкою за рубіж часто спеціально замовляють візитки мовою тієї країни (країн), куди на-правляється людина.

Візитними картками обмінюються при знайомстві, при привітанні та висловленні співчуття, їх прийнято за-липати, наносячи візит, і надсилати у відповідь, замість візиту. З візитними картками пересилаються подарунки (квіти, книги, альбоми, газети, журнали, квитки в театр або на вернісаж, фотографії тощо).

У деяких випадках візитна картка служить рекомендо-в'ям. Наприклад, якщо в ділової людини немає часу для складання рекомендаційного листа, вона може просто передати свою візитну картку за призначенням, написав-ши на ній прізвище людини, яку рекомендує.

За правилами протоколу, після знайомства, що відбу-лося, першим повинна залишити свою візитну картку особа, яка має нижчий ранг. Якщо познайомилися особи, рівні за положенням, то першим повинен залишити свою візитну картку молодший за віком.

Жінка в жодному випадку не повинна залишати свою візитну картку в будинку неодруженого чоловіка.

7.3. У ТЕАТРИ, НА КОНЦЕРТИ

Відвідини театру, концерту – це маленьке свято душі. Щоб не зачмарювати його ні собі, ні іншим глядачам, слід дотримуватися правил хорошого тону. В основі їх лежить пошана до публіки та увага до виконавців.

У театр чоловік надягає темний костюм, жінка – святкову сукню. Довгу вечірню сукню налягають тільки у випадку, якщо йдуть на видатну прем'єру вистави або фільму. Якщо ви прийдете в театр у джинсах, спортивній майці та сандалетах босоніж, то це буде неповагою не тільки до акторів, але й до тих, хто вас оточує.

При відвідинах театру, концертних залів допускається тільки ледве вловимий аромат парфумів.

У театр (на концерт) приходять заздалегідь, щоб привести себе в порядок, узимку здати верхній одяг до гардероба, спокійно, без поспіху знайти свої місця.

Підійшовши до дверей театру, чоловік тримає квитки так, щоб їх бачив контролер, супутниця при цьому проходить уперед. У холодну пору року, увійшовши до вестибюля, чоловік знімає головний убір.

У гардеробі чоловік допомагає жінці зняти пальто. Поки він здає його до гардероба й бере номерки, його супутниця причісується, перевіряє, як вона виглядає (не прийнято займатися своїм туалетом у залі для глядачів, за столом у ресторані).

У цей же час чоловік купує програмки, бінокль.

Чоловік входить до театрального, концертного та кінозалу першим, за ним – супутниця.

Проходять обличчям до тих, хто сидить. Ввічливим людям, які піднялися, щоб вас пропустити, дякують. Чоловік допомагає сісти своїй супутниці, опускаючи сидін-

ня крісла, і лише тоді сідає сам. Якщо його місце виявиться зручнішим, то чоловік пропонує зайняти його пані.

Встаючи та сідаючи, намагаються уникати шуму: сидіння крісла опускають безшумно, а, встаючи, притримують рукою, щоб воно не вдарилося об спинку крісла. Усміхось на свос місце, не прагнуть зайняти обидва підлокітники, оскільки другий за правом належить тому, хто сидить поруч. Не спираються на спинку переднього крісла і, уже тим більше, не улираються в неї ногами.

Той, хто запізнився, входить у залу тихо, становиться біля дверей або сідає безшумно в найближче вільне крісло (як правило, тих, хто запізнився, направляють на загальний балкон).

Із початком дійства всякі розмови припиняються. Перервану розмову продовжують тільки в перерві. Під час вистави не коментують те, що відбувається на сцені. У випадку, якщо вистава (кінокартина й тому подібне) не подобається, сидять мовчки або залишають зал у перерві (антракті). Оплески не супроводжують вигуками, свистом і тупотом (цей звичай існує тільки у США). Щирі тупотні оплески – краша поляка.

Після завершення вистави не поспішають до виходу. Чекають, поки опуститься завіса та замовкнуть оплески, і лише тоді спокійно й неквапливо йдуть до гардероба. Неприємно спостерігати, як ціля закінчення вистави актори зі сцени вклоняються спинам глядачів, які поспішно залишають залу, а тупіт ніг, які біжать, заглушує шум оплесків.

7.4. НА ВИСТАВЦІ, У МУЗЕЇ ТА В БІБЛІОТЕЦІ

У багатьох музеях і виставкових залах є правила внутрішнього розпорядку. Про них попереджають екскурсоводи, з обов'язковими вимогами можна ознайомитися перед входом до зали. Наприклад, забороняють фотографувати експозицію, зобов'язують надіти спеціальні тапочки поверх свого взуття й тому подібне.

Оглядаючи експозицію виставкової зали, не встають перед іншими відвідувачами або близько до витворів мистецтва. Тримайте себе так, щоб своєю присутністю не турбувати тих, хто вас оточує: ходять залами тихо, не говорять голосно, не сміються, не кашляють.

Експонатні руками не чіпають. Слідуючи за екскурсоводом, мовчки слухають його пояснення навіть у тому випадку, якщо вони виявляться не цікавими. Не розмовляють із сусідом і не висловлюють своїх зауважень. Якщо є питання, то їх ставлять під час паузи. Майте на увазі, що, критикуючи мистецтво, потрібно бути обережним. Якщо перед очима художній витвір, думка й краса якого вам незрозумілі, про нього не судять за першим враженням і утримуються від зневажливого ставлення до митця і твору. Непристойно жувати гумку, їсти морозиво, перемовлятися з іншими членами групи. Вихована людина завжди витримана і своє захоплення або незгоду виявляє спокійно, без зайвого шуму.

Бібліотечні правила хорошого тону мають вікові традиції. У читальному залі бібліотеки слід дотримуватися тиші, щоб не заважати зосередитися сусідам.

Користуючись книгою, не забувають, що до неї потрібно ставитися дбайливо. Її беруть ретельно вимитими руками, оскільки навіть зовні чисті руки залишають на кни-

зі сліди поту. Перегортаючи книгу, не слинять пальці та не загинають куточки сторінок. Сторінку книги беруть обережно за середину або верх і перегортають. Обкладинку книги, а також брошури не перегинають назад, оскільки це псує палтурку. Для позначення місця, де закінчили читати, використовують не олівць і не ручку, а закладку. Якщо хочуть записати що-небудь важливе, роблять це в блокноті, а не на сторінках видання.

Книгу, узяту абонементом додому, слід повертати в зазначений термін.

7.5. У РЕСТОРАНІ, КАФЕ

*Трохи вина – ліки,
багато – смертельна отрута
Авіценна*

Входячи до ресторану (кафе), чоловік повинен трохи випередити супутницю й відкрити перед нею двері. Увійшовши до вестибюля, чоловік спочатку знімає свій капелюх, рукавички та верхній одяг, а потім допомагає розділитися супутниці.

У середині приміщення чоловік показує дорогу до столика, за ним слідує пані; якщо дорогу показує метрдотель, то за ним слідує дівчина, а потім її супутник.

Якщо чоловік прийшов із супутницею, то найзручніше місце займає пані. Підійшовши до столика, чоловік допомагає супутниці присісти, відсовуючи стілець від столу, і в той час, коли вона сідає, присуває його. Сам він сідає навпроти або зліва від пані. Якщо пані на деякий час вийшла з-за столу (місцезнаходження туалету кожен з'ясовує, не вдаючись до допомоги сусідів по столику),

чоловік при її поверненні ввічливо встає, посуває їй стілець і сідає тільки після того, як сяде вона.

Сівши за стіл, чоловік подає супутниці меню. Після її і свого вибору замовляє блюда офіціантові. Якщо меню немає на столі, то просять офіціанта принести його. Офіціант не викликають до столика постукуванням по склянці – це поганий тон. Меню офіціант пропонує спочатку пані, а потім уже чоловікові або обом одразу.

Карту вин і напоїв подають чоловікові, який рекомендує що-небудь супутниці. Якщо пані краще знається на спиртному, то хай вибір зробить вона. Офіціант приносить пляшку та пропонує оглянути етикетку. Потім відкриває пляшку, наливає трохи вина в келих і дає спробувати. Тільки після схвалення офіціант наповнює келихи – спочатку пані, потім чоловіка.

Чоловік спочатку пригощає пані, а потім займається собою. Коли трапеза закінчена, вилку і ніж кладуть на тарілку паралельно один одному.

Розмова за столом ведеться неголосно, що не порушує атмосферу, яка панує в залі. Неввічливо говорити пошепки, прикриваючи рот рукою. Також не слід втручатися в чужу розмову.

Побачивши знайомих у ресторані, вітають їх кивком голови. Її у свою чергу – так само, не встаючи зі своїх місць. Виняток становить випадок, якщо той, хто сидить, вітається з дуже літньою людиною. У випадку, якщо знайомі зустрічаються біля столу, чоловік встає і розмовляє стоячи. Сідає тільки після того, як його знайомі віддаляться.

Якщо чоловік прийшов до ресторану з пані, то платити за рахунком той, хто запросив, – чи то чоловік, чи жінка. В останньому випадку вона робить це сама, не пе-

редоручаючи своє портмоне чоловікові. Якщо рахунок подають на тарілочці, його проглядають і вкладають у нього необхідну суму, а офіціант відносить гроші. Прийнято залишати здачу офіціантові.

Залишаючи ресторан, чоловік іде попереду пані, доходить із нею до дверей, відкриває її й трохи відстороняється, пропускаячи свою супутницю. У вестиболі він одягається першим і, будучи вже в пальті, допомагає одягнутися пані. Капелюх він надягає, вийшовши на вулицю.

7.6. ПОДАРУНКИ

Дотримання правил етикету при виборі та врученні подарунка дозволить набути імідж інтелігентної та чемної людини навіть у найсуворішій і педантичній організації. Тут має бути збережена єдність ділового середовища й презентів. Як подарунок можуть бути використані різні канцелярські прибори, годинник, теки для паперів, книги і, звичайно, квіти. Будь-який подарунок, перш за все, повинен нагадувати про роботу і, що важливо, вписуватися в оточення, тобто бути недорогим і непомітним, навіть у фірмі, яка достатньо процвітає.

У різних організаціях передбачені обов'язкові подарунки, як такі можуть виступати вітальні листівки з побажаннями для співробітників фірми від імені її директора. Подібний подарунок не тільки зміцнить колектив, але й підвищить авторитет голови підприємства в очах співробітників.

Особистий підпис керівника і декілька слів, написаних від руки, нададуть таким листівкам особливого значення.

Перший приїзд делегацій з інших країн припускає подарунки невеликих розмірів, наприклад, сувеніри у вигляді картин, статуєток, настінних тарілок із символікою країни, рідного підприємства або портрета.

У ході подальших приїздів делегацій і з тієї, і з іншої сторони як подарунки виступають різні предмети зі скла, кераміки, шкіри, дерева, напояї, солодощі й тому подібне.

Вручаючи презент, у жодному випадку не варто говорити, як важко було знайти що-небудь у подарунок і наскільки дорого обійшлася купівля цієї речі. Не потрібно розповідати присутнім, а тим більше винуватцеві торжества, про всі пригоди. Подібне оповідання буде розцінено як прояв невихованості та хворого самолюбства.

Є правила пристойності, які не дозволяють дарувати старі або ношені речі. Але в що категорію не входять дорогоцінні метали, камені, антикваріат, картини, ікони, книги, які з часом набувають усе більшої цінності. Подібні речі не виходять за рамки однієї сім'ї та передаються у спадок із покоління в покоління.

Подарунок має бути й відповідно оформлений: його слід загорнути в красивий папір, зав'язати красивого стрічкою. Іноді має сенс купувати подарунок і окремо спеціальну упаковку для нього (скриньку, коробку, різьблену скриньку).

Вручати подарунок слід без зайвої афектації. Не треба залишати в подарунку касовий чек, не можна розповсюджуватися про вартість речі.

Мало хто в нас наслідиться дарувати молодим як весільний подарунок пательні або каструлі, у більшості випадків дарують кришталеві вази, вироби зі срібла та інших чисто декоративних речей. Адаже зовсім непогано подарувати людям те, що їм спочатку принесе найбільшу

користь. Природно, що потрібно зважати на смак і потреби молодих. Подарунок має бути призначений для загального користування, починаючи з меблів і закінчуючи господарськими предметами. Не слід забувати і про твори мистецтва (картини, гравюра, вироби прикладного мистецтва тощо). Доцільні колективні подарунки, які дозволяють подарувати молодим цінніші та погрібніші речі. Кооперуватися можуть родичі, друзі, співробітники. Щоб не дарувати однакових речей, краще поцікавитися в загальних знайомих, хто що збирається дарувати. Можна звернутися й до батьків наречених, насамперед до батьків нареченої, і запитати, який подарунок був би приємний молодим.

У англійців молода пара складає список потрібних їм речей, за яким їх родичі та знайомі роблять весільні подарунки. Дарують усе необхідне, починаючи від каструль і закінчуючи розкішним столовим сервізом.

На Різдва доводиться робити багато подарунків, тому вони мають бути не дорогими. Цього дня особливо цінують жарт, дотепність, смак і винахідливість, проявлені при виборі подарунка.

Ідучи в гості, господині будинку несуть букет квітів або одну квітку, а іноді й коробку солодощів. В особливо урочистих випадках квіти можна надіслати напередодні, супроводжуючи їх відповідним листом.

Отримуючи подарунок, слід дотримуватися правил пристойності. Будь-який вручений вам подарунок доречно розгорнути, а не відкладати його недбало вбік. Ваша байдужість може бути прийнята дарувальником за зневагу й надовго зіпсує йому настрої. І дорогий подарунок, і нехитрий сувенір слід приймати з однаковою ширістю.

Подарунок, який був зроблений своїми руками, у багато разів приємніший, і, згідно з правилами етикету, за такий презент потрібно дякувати удвічі.

Універсальним подарунком є квіти. Їх дарують родичам до будь-якого свята, діловим партнерам із нагоди будь-якої знаменної події, на знак вітання або подяки за участь у спільному заході тощо.

У багатьох випадках букет може виступати як самостійний подарунок. Квіти можуть служити і доповненням до іншого подарунка. В особливо урочистих випадках дарують великі букети або навіть кошики квітів. Квітам присвячений окремий розділ нашої книги.

7.7. КВІТКОВИЙ ЕТИКЕТ

*Які гарні, які свіжі були троянди...
І. Мятлев*

Зустріч великого державного діяча, висловлювання захоплення та вдячності акторові, бажання чоловіка принести радість супутниці життя, святкування якоїсь події – це прекрасна нагода для дарування квітів.

Зовсім не обов'язково дарувати великі й дорогі букети, щоб висловити любов, турботу, подяку за радість або на знак глибокої пошани.

Квітка на сукні або в зачісці жінки, як жива прикраса, може привернути не менше уваги, ніж до коштовності.

Відповідні для подарунка квіти потрібно вибирати дуже ретельно. Тут слід враховувати, кому і з якої нагоди ви їх подарували: чоловікові, жінці, дитині, літній або молодій людині, хворій або здоровій.

Важлива й кількість квітів у букеті. Букет не має бути ні дуже мізерним, ні надмірно великим, а число квітів має бути непарним, оптимально 3, 5 і 7 стебел.

Перш ніж подарувати квіти, їх слід звільнити від огортки. Розгорнути квіти можна у вестибюлі, у передній або перед дверима квартири. Целофанову обгортку краще також зняти, якщо тільки вона сама по собі не є прикрасою букета.

Дарують квіти, тримаючи їх у лівій руці, щоб права була вільна для вітання. Передача букета супроводиться декількома люб'язними словами й легким уклоном.

Якщо запрошена пара приносить квіти, то чоловік вручає їх господині будинку, навіть якщо йдеться про запрошення до дня народження господаря. У цьому випадку після вручення квітів далі ювілярові підносять святково оформлений подарунок із відповідними поздоровленнями.

Молода людина при візиті до будинку батьків наречної або дівчини, до якої має почуття симпатії, природно, принесе два букети: спочатку вручає букет матері, потім – дочці. Букети в жодному випадку не повинні бути однаковими.

Людина, якій вручають квіти, приймає їх з відповідними словами подяки, виражає свою радість, милується букетом, і пропонує помилуватися ним присутнім. Після цього квіти ставлять у вазу, розпрямляючи букет за своїм смаком.

Квіти, принесені гостем, повинні знаходитися в кімнаті, де проходить прийом. Вазу, ще раз висловивши захоплення квітами, ставлять на видне для всіх місце так, щоб вона служила прикрасою.

Частіше за все чоловіки дарують квіти жінкам. Проте не варто позбавляти й чоловіка радості, яку приносять квіти. Строгий букет квітів здатний прикрасити навіть кабінет високопоставленого чиновника або керівника фірми.

Пропонуємо вам список найбільш поширених квітів і їх значень.

Айстра – символ смутку, печалі; у деяких країнах символ сердечної пристрасті.

Базилік – неприязнь, ненависть, презирство.

Волошка – ознака делікатності, витонченості, внутрішньої шляхетності.

Виноградна лоза – символ життєрадісності, життєлюбства й насолоди.

Гвоздику червоного кольору за часів Великої французької революції дівчата дарували хлопцям, які йдуть на війну. Вважалося, що це допоможе їм повернутися з перемогою. На сьогодні у жодному випадку не дарують червоних гвоздик французькам, оскільки в цій країні вважається, що вони приносять у будинок нещастя.

Гвоздика біла – ознака тихого смутку, печалі, туги.

Гвоздика жовта – ненависть, презирство.

Гвоздика махрова – визнання таланту.

Гвоздика строката – ознака невинності, чесноти.

Жоржина – вираз вдячності, подяки.

Латаття із найдавніших часів було символом краси і красномовства. За стародавнього легендою, ця квітка виникла з тіла черв'ячої німфи, загиблої від любові та ревності до Геркулеса, який залишився до неї байдужим.

Конвалія – новонайдена любов.

Лілія – символ Франції, на гербі цієї країни зображено три перехрещені лілії, які символізують милосердя,

правосуддя та співчуття. У цій країні лілію вважали за прояв вищого ступеня благовоління й пошани. Білу лілію вважали з найдавніших часів символом щогливості й чистоти. У Стародавньому Римі білі лілії – символ витонченості, багатства й розкоші, а також вони символізували націю. Лілію зображували на монетах. Християнська традиція зробила лілію символом чистоти і невинності Христа. Пресвяту Діву в багатьох католицьких країнах зображували в оточенні гірлянд із лілій.

Лілія біла – символ незайманості, юності, чесноти, щогливості.

Лілія блакитна – благородство душі.

Лілія жовта – символ гордині.

Лотос – символ життєвого досвіду й мудрості.

Мімоза – скромність, сором'язливість.

Нарцис білий – ознака покірності.

Нарцис жовтий – символ егоїстичності, підвищеної самоощістки.

Настурція – всепоглинаюча пристрасть.

Незабудка – назва квітки говорить сама за себе; людина, що подарувала цю квітку, просить завжди пам'ятати про неї, не забувати. Ця квітка також є символом туги, емблемою вірної любові між чоловіком і дружиною, відданості.

Півонія – у багатьох країнах символ пристрасної любові, у деяких країнах означає сором.

Пролісок – нація на краще.

Окремо варто сказати про таку популярну квітку, як **троянда**. Ця квітка відома з найдавніших часів, про її походження складали легенди. Батьківщиною цієї дивовижної квітки вважають Персію, де вона була символом нерозділеного кохання. Жовта троянда вважалася символом

зради, фальші, а біла – символом довіри, збереження таємниці. Цю квітку знали ще в Стародавній Греції і Стародавньому Римі, де його вважали за символ весни, яка наставала, сонця, краси, тепла, любові, розкоші, багатства, а також ознакою цнотливості, непорочності стосунків, заоханості. Червоний колір троянди означав племінськ любові, а білий – сором'язливість, непорочність. Не випадково до цих пір нареченим прийнято дарувати букет із білих троянд. Цей звичай існував у стародавніх греків, які прикрашали наречених вінками з троянд, перевитих миртами. Трояндою прикрашали також двері до будинку нареченої, а пелюстками троянд усипали шлюбне ложе. Її кидали до ніг переможців, вручали воїнові як нагороду, прикрашали голови вінками з цих квітів на бенкетах, ставили букети з троянд на бенкетні столи у спеціальних чашах, прибирали ними колони.

Одночасно троянда вважалася і символом короткочасності життя, смерті. Так, вона, за стародавнім повір'ям, розвігнала не тільки на радість живим, але й на втіху тим, хто пішов із життя. Стародавні римляни на поминках роздавали присутнім троянди.

До Росії троянда прийшла з Болгарії. В язичницькій часи на Русі відзначали свято Русалії – свято троянд, які розцвітали. Християнське мистецтво довгий час прославляло троянду як символ невинності, чистоти, святості, її вважали за райську квітку. Із часом троянду почали тісно пов'язувати з Богородицею, яку зображували оточеною кущами троянд у раю.

Ромашка – неповага, зневага, неприязнь.

Бузок – ніжна романтична любов.

Тюльпан – взаємність.

Фіалку в більшості європейських країн вважають за символ невинності, скромності, сором'язливості. Згідно зі стародавньою східною легендою, вона з'явилася зі сліз подяки Адама, які він проливав, коли архангел Гавриїл приніс звістку про те, що Господь пробачив йому. У Стародавній Греції фіалку вважали за символ печалі й смерті. Тому цими квітами прикрашали смертне ложе і могили молодих дівчат.

Фіалка біла – чисті помисли, романтичні мрії, платонічна любов.

Фіалка синя – взаємне захоплення, взаємна симпатія. **Хризантема** в нашій свідомості міцно пов'язана з Японією. У цій країні зображення квітки помістили на національний прапор і монети. Вища нагорода називається орденем Хризантеми. Восени в Японії відзначають свято цвітіння хризантеми, під час якого японці підносять один одному чашки саке з подрібненими пелюстками хризантеми. Це є побажанням довголіття. У багатьох європейських країнах хризантема вважається символом скорботи, печалі. З них складають букети для похоронів.

Як при виборі подарунка, так і при виборі квітів слід, безумовно, враховувати й фінансові можливості: букет із польових квітів може подарувати не меншу радість, ніж прекрасні дорогі троянди.

З нагоди заручин підходять жовті троянди з довгими стеблами, білі або рожеві гвоздики, рожеві троянди, білий бузок, а також орхідеї.

Нареченій раніше дарували квіти одного забарвлення – переважно, ніжно-рожеві або білі. У наші дні існує одне загальне правило: допускається все, що не порушує гармонії.

У день річниці весілля чоловікові надається можливість за допомогою квітів висловити свою любов і пошану до дружини. Цього дня чоловік дарував улюблені нею квіти – червоні троянди, незабудки, фіалки, орхідеї або ж квіти, із яких складався її весільний букет.

Квіти пом'якшують обтяжливу атмосферу в лікарні або санаторії та створюють оптимістичний настрій. Крім того, квіти чудово допомагають встановити контакт між відвідувачем і хворим. Потрібно, проте, пам'ятати, що квіти з сильним запахом (бузок, гвоздики, конвалії і тому подібне), а також громіздкі букети й композиції, що займають багато місця, недоречні.

Якщо вас запросили в гості, доречно принести букет квітів господині будинку. Зовсім не обов'язково, щоб це був день народження, ювілей або заручини, квіти здатні прикрасити й додати святковості навіть звичайному візитові. І в цьому випадку слід пам'ятати, що ваш букет повинен відповідати характеру зустрічі, вашому ставленню до господаря будинку і, по можливості, його смаків і схильностей.

7.8. ТЕЛЕФОННЕ СПІЛКУВАННЯ

*Єдина справжня розквіти –
це розквіти людського спілкування
А. Сент-Екзюпері*

Люди витрачають на телефонні переговори від чотирьох до двадцяти п'яти відсотків свого робочого часу. Завдяки телефону підвищується оперативність вирішення величезної кількості питань, відпадає необхідність надсилати листи, телеграми або їхати до іншої установи, на підприємство

або фірму. Телефонний зв'язок забезпечує двосторонній безперервний обмін інформацією на будь-якій відстані. Телефон проводяться переговори, віддаються розпорядження, висловлюються прохання, даються консультації, наводяться довідки.

При ефективному використанні телефон стає найважливішим компонентом створення Вашого іміджу. Саме від прийому, який буде надано потенційному партнерові на іншому кінці дроту, від того, як складеться попередня розмова, багато в чому залежить, чи не стане він останнім. Від уміння вести телефонні переговори, урешті-решт, залежить Ваша репутація.

Знання телефонного етикету та раціональних правил телефонного спілкування необхідне кожній цивілізованій людині.

До телефонного спілкування застосовуються ті ж правила, що й до особистої розмови. Телефонем слід говорити виразно, не підвищуючи голос. Виявляти цікавість до справ співбесідника, загальних друзів і знайомих. Під час бесіди ввічливими вигукнами слід давати зрозуміти, що ви уважно стежите за ходом розмови. Рекомендується час від часу вимовляти короткі підтверджувальні фрази, наприклад: «Я розумію», «Так, це так», «Згоден» або щось у цьому роді.

Розглянемо спочатку правила телефонної розмови, коли дзвонять вам, а потім, коли дзвоните ви.

Коли дзвонять вам

Знімати слухавку краще всього після другого дзвінка. Якщо у вас відвідувач, вам вистачить часу закінчити фразу і, сказавши співбесідникові “даруйте”, – зняти слухавку.

У спілкуванні слід відмовитися від нейтральних відгуків “так”, “ага”, оскільки вони не несуть інформації про того,

хто саме зняв слухавку і в якій організації або фірмі. Потрібно завжди привітатися, представити фірму та назвати своє прізвище.

Якщо секретар з'єднує з начальником, то начальник ніколи не повинен, знявши слухавку, говорити "так", "алло". Це некультурно, невиховано. Начальник повинен, знявши слухавку, сказати: "Я вас слухаю", "Слухаю вас", "Слухаю".

Якщо телефонний дзвінок лунає в той момент, коли ви говорите по іншому телефону, зніміть слухавку, повідомте, що ви ведете бесіду з іншим абонентом, і запитайте у нового співбесідника, чи почекає він на закінчення розмови, чи його більше влаштує, якщо ви передзвоните через деякий час.

Якщо ви розмовляєте телефоном удома і в цей момент лунає дзвінок у двері, відчинити які, окрім вас, нікому, поясніть ситуацію і пообіцяйте передзвонити через декілька хвилин. Але не забудьте виконати обіцянку!

Якщо абонент просить запросити до телефону співробітника, який у даний момент не може взяти слухавку, запитайте в того, хто подзвонив, чи може він зачекати.

Під час розмови не можна їсти або пити.

Якщо хтось із партнерів дзвонить вам додому і слухавку піднімає один із членів сім'ї, можна попросити останнього, щоб вам передзвонили в офіс. Не слід дзвонити після дев'ятої години вечора.

При спілкуванні телефоном стежте за інтонацією, вимовою, гучністю, точніше підбирайте слова. Багатослівність ішкодить не тільки іміджу, але й гаманцю. Будьте лаконічні, ввічливі та доброзичливі.

Якщо ви не можете відразу дати точну відповідь подиві, ні, що подзвонила вам, не бійтеся сказати: "Я передзвоню вам пізніше".

Коли до телефону просять вашого колегу, що сидить за сусіднім столом, ви можете відповісти на прохання: "Зараз", або "Одну хвилину" – після чого запросіть товариша по службі до апарата, наприклад: "Зараз. Іване Івановичу, Вас!".

Якщо дзвоните ви

Перш ніж подзвонити в інше місто або солідним партнерам, корисно накидати на листку паперу основні пункти майбутньої розмови, щоб у хвиливанні або поспіху не упустити окремі важливі моменти.

Знявши слухавку, потрібно завжди сказати "здрасуйте", або "добрий ранок", "добридень", "добрий вечір" і представитися.

Якщо ви дзвоните другу, а до телефону підходить хтось інший, то слід сказати: "Здрасуйте. Вибачте за турботу. Це Володимир. Можна запросити до телефону Ігоря?"

Куди б ви не подзвонили, якщо це не пов'язано з роботою та з офіційною установою, ніколи не потрібно питати: "А хто це говорить?", "А хто його питає?", "Навіщо він вам потрібний?" Людина, яка хоче представитися й сказати, з якого питання вона дзвонить, сама все скаже.

Якщо ви дзвоните своєму приятелю на роботу, слід поцікавитися, чи є в нього час вислухати вас з особистого питання. Може, він у цей момент веде прийом співробітників або зайнятий терміновою роботою. Тим більше, якщо ваш друг обіймає керівну посаду. Час таких людей завжди розписаний по хвилинках.

Якщо ви берете номер телефону вашого знайомого, співоробітника, підлеглого, ви обов'язково повинні запитати, о якій годині їм можна дзвонити. У всіх людей різні розпорядки дня, різний ліміт часу. Тому одному можна дзвонити до одинадцятої вечора, іншому – тільки до дев'ятої вечора. Одному можна дзвонити з сьомої ранку, іншому – тільки з дев'ятої.

Якщо під час телефонної розмови на лінії відбувся збій і розмова перервалася, передзвонює той, хто тільки що телефонував.

Припустимо, ви подзвонили людині, яка попросила вас про це, але в момент дзвінка вона не опинилася на місці або не змогла підійти до телефону. У такій ситуації потрібно попросити передати цій людині, що ви дзвонили, і повідомити номер телефону, за яким з вами можна зв'язатися, а також – о якій годині.

При веденні телефонної розмови необхідно дотримуватися субординації. Тобто старший за положенням ніколи не повинен чекати, а при рівному положенні чекає той, хто телефонує.

“Повнісі дзвінка” – грубе порушення правил етикету. Якщо змінилися обставини та необхідність у дзвінку, про який ви домовлялися, відпала, все одно потрібно подзвонити, вибачитися й повідомити, що питання вже вирішене.

У телефонному спілкуванні можливі такі варіанти невихованої поведінки:

- розмова «на два фронти», коли одночасно з телефонною розмовою відбувається бесіда з людиною, що стоїть поруч;

- якщо під час телефонної розмови ви одночасно стукаєте по клавіатурі комп'ютера або шарудите папірцями у себе на столі;

- розмова по телефону з повним ротом або чавкання, що видається при жуванні їмки;

- якщо з об'єктивних причин вам потрібно відкашлятися або чхнути під час телефонної розмови, вибачтесь перед співбесідником, покладіть слухавку на стіл, прочистіть дихальні шляхи, а потім відновлюйте бесіду.

Як правильно закінчувати розмову? Першим кладе слухавку той, хто подзвонив.

Чоловік, який дзвонить жінці, чекає, коли жінка покладе слухавку.

Якщо начальник подзвонив своєму підлеглому, підлеглий чекає, коли покладе слухавку начальник.

Якщо співбесідник понад міру балакучий, потрібно сказати делікатно: “Я б хотів з вами поговорити довше, але, на жаль, у мене зараз термінова справа”.

Завершити телефонну розмову можна такими фразами:

- “Я зараз зайнятий, чи можу я вам передзвонити?”

- “Не хочу переривати вас, але мені треба йти, інакше я запізнюся на нараду”.

- “Дуже радий був вас чути, але мені зараз треба піти”.

- “Пробачте, підійшов час чергової зустрічі, мені час йти”.

- “Дуже приємно з вами розмовляти, але мені треба подзвонити ще в одне місце. Дозвольте, я передзвоню вам пізніше?”

На закінчення відзначимо, що головними вимогами до телефонного спілкування є стислість і змістовність розмови.

Етикет стільникового зв'язку

Користування мобільним телефоном робить наше життя комфортніше, а роботу – ефективнішою. В екстре-

мальній або надзвичайній ситуації дзвінок стільниковим телефоном здатний урятувати життя. Проблеми виникають тоді, якщо хтось із присутніх демонстративно голосно обговорює телефоном якісь дурниці, проявляючи до решти людей кричущу неповагу та презирство, що межує з образою.

Етикет спілкування стільниковим телефоном вимагає дотримання найголовнішого правила ввічливої поведінки – менше заважати тим, хто вас оточує, особливо в громадських місцях.

Навряд чи в кого-небудь виникає бажання слухати ваші розмови за обідом, читанням книг або під час перегляду фільму, спектаклю. Місяця відпочинку людей і громадські місця не можна перетворювати на філію вашого офісу або комунальну квартиру.

Особливе роздратування в людей, що оточують вас, викликають вхідні дзвінки. У цьому випадку можна порадишити приглушити дзвінок або включити віброрежим (при надходженні вхідного виклику телефон не дзвонитиме, а тільки вібруватиме). Можлива переадресація виклику на інший номер телефону або повне відключення стільникового телефону.

Знаходячись у приймальні або кабінеті керівника, некоректно користуватися стільниковим телефоном. Якщо ви не хочете пропустити важливий для вас дзвінок, можна скористатися послугою переадресації повідомлення, що надійшло, на персональний автовідповідач. Якщо оператор стільникового зв'язку такої послуги не надає, то краще вимкнути стільниковий телефон.

У ресторани рекомендується вимкнути телефон і нікому не дзвонити з-за столу. Якщо раптом знадобилося те-

рміново подзвонити, необхідно вийти з ресторанного залу до вестибюля.

Дзвінки стільниковим телефоном, коли ви за кермом, представляють серйозну загрозу для безпеки дорожнього руху. Телефонна розмова заважає водієві зосередитися та відволікає його від ситуації на дорозі. Згідно з даними нещодавно проведених досліджень, водії, які мають звичку розмовляти мобільним телефоном під час руху, у чотири рази частіше потрапляють у дорожньо-транспортні пригоди. У ряді країн влада ввела заборону на користування стільниковими телефонами за кермом. У певній мірі цю проблему можна розв'язати за рахунок використання телефонів із дистанційним управлінням. Проте найбезпечніший варіант – припаркуватися, а тільки потім телефонувати.

Знаходячись у потязі, рекомендується дзвонити стільниковим телефоном із коридору або тамбура, а ще краще з платформи під час зупинки або після прибуття на місце.

При користуванні стільниковим телефоном необхідно дотримуватись етичних норм. Ваш діловий партнер чекає від вас звичної манери спілкування – відповіди на вхідні дзвінки відразу або протягом декількох хвилин. Якщо цього не відбувається, то багато хто може сприйняти це мовчання як образ. Абоненти, які телефонують, знають, що ваш телефон має функцію очікування й визначення номера. Тому виникають підозри, що, побачивши на дисплеї номер абонента, ви ігноруйте дзвінок і не бажаєте спілкуватися з ним.

Серед користувачів мобільного зв'язку широкою популярності набули SMS-повідомлення, які забезпечують оперативність передачі інформації, миттєву доставку по-

слання адресатові й порівняно низьку вартість. Етикет SMS-повідомлення передбачає:

- починайте з чемного привітання і закінчуйте люб'язним прощанням;
- формулюйте інформацію якомога коротше і ставте тільки ті питання, на які можна дати коротку відповідь;
- будьте уважні з адресацією повідомлення, оскільки одне ніякове натиснення на кнопку, і повідомлення, призначене тільки для очей близької людини, може потрапити до абсолютно сторонньої особи;
- по можливості підтверджуйте отримання текстового послання або у відповідь SMS-повідомленням, або за голосовою поштою.

8. ПРИЙОМИ

8.1. ОСНОВНІ ВИДИ ОФІЦІЙНИХ ПРИЙОМІВ

Приємом називають збори запрошених осіб у будь-кого на честь кого-небудь або чого-небудь. Необхідно відзначити, що основним змістом прийомів є не прийняття їжі та легастація напоїв, а поглиблення й розширення контактів, отримання потрібної інформації та консультації, обмін думками.

Багаторічна міжнародна практика встановила види прийомів, методи їх підготовки, етикет, якого дотримуються учасники прийомів.

У зовнішніх формах міжнародного спілкування дотримання етикету обов'язкове, оскільки відхилення від його загальноприйнятих правил або порушення їх може завдати збитків престижу іншої країни або її офіційним представникам і, отже, призвести в якійсь мірі до ускладнень у взаєминах між державами.

Розрізняють прийоми офіційні й ділові, денні та вечірні, із розсадженням за столом і без нього.

Офіційними є прийоми, коли присутні запрошені на них у зв'язку зі службовою необхідністю.

Офіційні прийоми влаштовуються на честь прибуття глави іноземної держави або уряду, дипломатичних та інших офіційних представників. Підставою для них можуть бути також національні й державні свята, ювілейні дати, а також конгреси, симпозиуми, конференції, відкриття й закриття міжнародних змагань, підписання договорів, торговельних угод.

Неофіційні прийоми організовуються з приводу товариських зустрічей, сімейних торжеств, весілля та інших традиційних свят.

Буль-який із прийомів вимагає попередньої підготовки, що включає:

- вибір виду прийому;
- складання списку запрошених осіб;
- завчасну розсилку запрошень;
- складання плану розсаджування за столом;
- складання меню;
- сервіровку столів;
- підготовку гостей і промов (на прийомах із розсадженням);

- складання схеми або порядку проведення прийому.

Запрошення на офіційний прийом відрізняється за своєю формою. На запрошувальній картці вказується посада запрошеного, його прізвище відсутнє, а в тексті запрошення вживається форма «має честь запросити».

Запрошення на сніданок або обід адресується особі, а не посаді, яку ця особа обіймає. У запрошенні вказується ім'я, прізвище і звання запрошуваного, вид прийому, місце, дата і час його проведення, форма одягу. Подружжя пара отримує одне запрошення на двох: у ньому значиться ім'я чоловіка і вказано, що він запрошений із дружиною.

Унизу запрошення пишуть букви R.S.V.P. Це означає, що господарі просять підтвердити одержання запрошення. Відповідь, як правило, дають через 3-5 днів після отримання запрошення.

Якщо на прийом запрошують особисто або телефоном, то відреагувати потрібно відразу. Дати відповідь телефоном можна і у випадку, якщо в запрошенні вказаний номер телефону. Але, отримавши письмове запрошення на офіційний сніданок або обід, слід відповідати листом.

Відмовитися від запрошення на прийом можна тільки з поважної причини. Такими причинами можуть бути, на-

приклад, службові справи (відрадження, важлива ділова зустріч і тому подібне), погане самопочуття.

Напередодні прийому необхідно скласти загальний список гостей у порядку протокольного старшинства. Відповідно до цього списку організатори визначають порядок розсаджування учасників прийому (рис. 62).

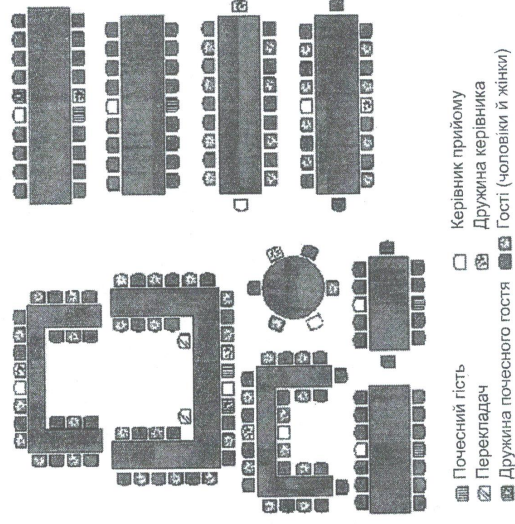

Рис. 62. Схеми розташування місць за столом на дипломатичних прийомах

Першим вважається місце праворуч від господаря прийому, другим – праворуч від господаря; при відсутності господаря першим є місце праворуч від господаря прийому, другим – ліворуч від нього. Гостю високого ра-

нгу іноді пропонується місце напроти господаря прийому. Почесним місцем за столом вважають його середину, а не торцеву частину. Чим нижчий ранг гостя, тим далі від господарів його місце.

Першими за стіл сідають жінки, а чоловіки допомагають їм сісти. Жінки не повинні сидіти в кінці столів: за звичай, вони сидять між чоловіками.

Якщо жінка присутня на прийомі як дружина, то її усаджують відповідно до рангу чоловіка. Якщо жінка має вищий ранг, ніж її чоловік, то вона може зайняти місце, відповідне до її офіційного положення; чоловік у цьому випадку сідає серед чоловіків відповідно до рангу дружини.

На багатолюдних прийомах гостям буває важко знайти своє місце за столом. Щоб допомогти їм, при вході на невеликому столуку виставляється план розсаджування.

На банкеті можуть бути передбачені картки-меню для кожного учасника. Вони мають бути віддруковані друкарським способом із вказівкою назви банкету (сніданок, обід або вечеря). На банкетах із запрошенням гостей із різних країн картки-меню друкуються на декількох мовах. Їх кладуть зліва від пирогової тарілки. Праворуч, перед прибором гостя, розміщують невеликі картки з указівкою на прізвище та ініціали гостя. В аванзалі, призначеній для збору гостей, іноді виставляється план їх розміщення за столом, що зручно й для запрошених, оскільки дозволяє їм легко знайти своє місце за столом.

Практикується й такий спосіб: гостю вручається картка (розміром із візитку) зі схемою столу або з номерами столів. На схемі вказується місце, призначене для даного гостя.

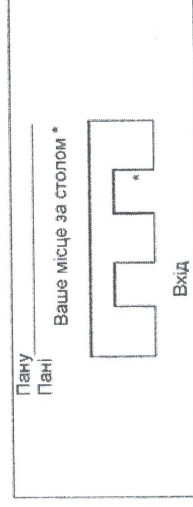

Рис. 63. Карточка зі схемою столу

За почесне вважається місце напроти вхідних дверей, а якщо двері збоку, - то на тому боці столу, який звернено до вікон, що виходять на вулицю.

Згідно з етикетом, за столом палють тільки після подачі десерту, попільнички при попередній сервіровці на стіл не ставляться. Але якщо хтось із гостей закурить за столом, а це трапляється навіть на найсуворіших прийомах, офіціант відразу ж повинен запропонувати попільничку та замінити її, як тільки в ній з'явиться хоч один недопалок або сірник.

Сигналом для закінчення офіційної частини банкету-прийому служить жест, який завжди першою робить гостю подія, - вона встає з-за столу.

Після банкету гостей запрошують у кавовий зал. Відповідно до вимог дипломатичного етикету для жінок може бути наданий окремий кавовий зал.

Основними видами прийомів є:

- «КЕЛИХ ПАМ'ЯНСЬКОГО» або «КЕЛИХ ВИНА»;
- «СНІДАНОК»;
- «ОБІД»;
- «ОБІД-БУФЕТ»;
- «ВЕЧЕРЯ»;

прийоми тишу:

- «А-ЛЯ ФУРШЕТ»;
- «КОКТЕЙЛЬ»;

а також маленькі прийоми:

- «КАВОВИЙ СТИЛЬ»;
- «ЧАЙНИЙ СТИЛЬ».

Кожен із цих прийомів зазвичай складається із двох частин. Перша – це зустріч, вітання і збір гостей, приватні й загальні бесіди, попереднє ознайомлення запрошених із їх місцями за банкетним столом, аперитив. Друга – банкет найчастіше за столом із повним чи частковим обслуговуванням або банкет-фуршет.

Для проведення прийомів, банкетів необхідно мати дві суміжні зали: одна – для прийому і збору гостей, інша – для банкету.

Перед запрошенням гостей у банкетний зал в аванзалі їм пропонують аперитив.

Аперитив – напій (напої), який рекомендують гостям утамувати спраги і для збудження апетиту. Як аперитиви пропонуються безалкогольні напої, соки й винно-горілчані вироби.

Часто до аперитивів як закуски подають нарізані скибочками лимони, маслини, мигдаль та інші горішки.

Треба сказати, що нерідко прийоми закінчуються подалучо коктейлів або інших аперитивів, а потім гостям пропонують каву. Проте, як правило, урочисті прийоми закінчуються банкетом, для чого всіх гостей улаштовуюч прийоми або за його сигналом метрдотель, якщо банкет відбувається в ресторані, запрошує в банкетний зал.

Час перебування в приймальній залі (аванзалі) багато хто використовує для знайомства з діловими людьми і зав'язування з ними ділових відносин.

На прийом приходять за 5-10 хвилин, а на великий прийом – за 10-15 хвилин до призначеного терміну. При вході в приймальню залу (аванзалу) слід привітати того, хто приймає гостей, уклони голови, а якщо він проявляє руку – і рукоштовканим. При цьому не слід надовго затримуватися біля того, хто приймає гостей, і займати його питаннями чи будь-якою розмовою, оскільки це відверне його від інших запрошених.

Відійшовши від того, хто приймає гостей, слід привітати всіх гостей, що прийшли раніше, уклони голови, а побачивши в залі знайомого, підійти до нього.

У кожного банкету є свої особливості.

Банкет за столом із повним обслуговуванням. Його влаштовують, зазвичай, із приводу візитів офіційних посадових осіб, іноземних представників і делегаций у період проведення міжнародних симпозіумів, конференцій, виставок, а також із нагоди великих свят.

Банкетний стіл повністю сервірований тарілками, столовими приборами, кришталем для напоїв, серветками, спеціями і квітами.

Закуси і блюда, а також напої на банкетному столі заздалегідь не виставляються, а подаються офіціантами в чіткій послідовності. При цьому гостей обносять по черзі відповідно до етикету. Офіціант підходить з блюдом до кожного гостя і перекладає порції до нього в тарілку, а якщо блюдо персональне – гаряча закуська, суп і солодкі блюда в креманках (вазах), – то його ставлять перед гостем.

Меню на таких банкетах не буває широким: як правило, пропонуються чотири найменування холодних блюд, одна гаряча закуська, одно-два других гарячих блюда, одне десертне. Таким чином, учасники банкету

за столом практично повністю звільняються від самообслуговування.

Кожен учасник банкету має суворо дотримуватися етикету.

У кінці гуляння, яке продовжується 1,5–2 години, услід за організатором банкету гості встають, чоловіки при цьому допомагають кожній пані, що сидить від них праворуч, вийти з-за столу.

Банкет за столом із частковим обслуговуванням переважний при проведенні товариських зустрічей, сімейних торжеств, ювілеїв, весіль. Обслуговування на такому банкеті проводиться частково самими учасниками, а частково – офіціантами. Гості обслуговують себе самі, головним чином, під час прийому холодних закусок, блюд і розливання напоїв. Супи, другі гарячі блюда, солодкі блюда кожному гостю подають офіціанти.

Меню на такому банкеті зазвичай ширше і різноманітніше, ніж меню на банкеті з повним обслуговуванням: головним чином, тут пропонується більше закусок (8–10 найменувань).

До денних прийомів належать: «КЕЛИХ ВИНА» чи «КЕЛИХ ШАМПАНСЬКОГО» і «СНІДАНОК». Усі інші прийоми відносяться до вечірніх.

До прийомів із розсаджуванням за столом можна віднести такі прийоми, як «СНІДАНОК», «ОБІД» і «ВЕЧЕРЯ».

Згідно з міжнародною практикою, найбільш почесними за своїм характером видами прийомів є «СНІДАНОК» й «ОБІД».

«СНІДАНОК» починається з 12.30 до 13.30 і продовжується, зазвичай, 1–1,5 години, із яких 45–60 хвилин гості проводять за столом, а 15–30 хвилин – за кавою

(кава, чай можуть бути подані за тим же столом або у вітальні). Подають за сніданком одну-дві холодні закуски, одне рибне або одне м'ясне блюдо, десерт. Після закінчення сніданку подаються чай, кава. Пропонується коньяк і лікер.

Форма одягу – повсякденний костюм або сукня, якщо форма одягу спеціально не вказується в запрошенні.

«**ЛЕНЧУ**» (англ. lunch, другий сніданок) став останнім часом дуже популярний та іноді замінює легкий обід, оскільки час обіду (13 година) збігається з часом обідньої перерви в багатьох установах.

На ленч зазвичай запрошують телефоном, але якщо це бізнес-ленч, на який передбачається запросити серйозного партнера, менеджера або відомого футболіста, тоді краще надіслати запрошення.

Перед ленчем подають аперитив або мінеральну воду. Обслуговування офіційного ленчу проходить так само, як і на офіційному обіді. На стіл ставлять блюда з фруктами, солодощами, горіхами, а потім подають одну-дві холодні закуски, одне гаряче рибне й одне гаряче м'ясне блюдо і десерт. Характерною рисою будь-якого ленчу є гаряча випічка – рогалики, листкові пиріжки й ін. Масло для них ставлять заздалегідь у вигляді кульок або завитків, а не простих кубиків.

До ленчу, як правило, подають сухе біле або сухе червоне вино. Типовими напоями для ленчу є чай або кава.

«**ОБІД**» – це найбільш почесний вид прийому. Він зазвичай починається в проміжку між 19.00 і 21.00. Триває обід 2–2,5 години, із них за столом гості проводять близько години, а решта часу – у вітальнях.

Вибір холодних закусок невеликий – по одному рибному й м'ясному блюду та овочеві салати. Після холод-

них закусок подають бульйон із грінками, потім – дві гарячі страви, одна з них – риба, яка подається перед гарячим м'ясним блюдом із приготованими по-різному овочами. Обід закінчують десертом.

Під час обіду гостям пропонують вино, горілку, коньяк або лікер, а перед обідом – аперитив.

У рочистий прийом вимагає й парадної форми одягу. У цьому випадку на запрошеннях (у лівому нижньому кутку) зазвичай пишуть «White tie» (біла краватка, що означає фрак) або «Black tie» (чорна краватка, тобто смокінг); «Evening dress» – вечірній одяг, що також означає фрак. Якщо форма одягу вказується, виконання це є обов'язковим. Пані в таких випадках мають бути у вечірніх туалетах, хоча в запрошенні про це не згадується.

Туалети пані мають бути витонченими, але скромними. Уміння поєднувати елегантність із простотою цінується більш за все. Жінкам на прийомі слід приходити в одязі чіткого крою, неясних тонів. Не рекомендується приходити на прийомі з великою кількістю ювелірних прикрас. Їх взагалі не надягають до 18.00. Удень до речніше виглядає біжутерія або прикраси з напівкоштовних металів.

ПРИЙОМ-«КОКТЕЙЛЬ». Слово «коктейль» буквально перекладається «півнячий хвіст». В Америці більше сотні років назад ці шаруваті, яскраві, барвисті напої пішли під час півнячих боїв. У кінці дев'ятнадцятого століття на всевітній виставці в Парижі коктейлі завоювали серце європейців.

Банкет-коктейль організовують зазвичай для учасників міжнародних симпозіумів, конференцій, конгресів, спортивних змагань, нарад та ін.

Прийом типу «КОКТЕЙЛЬ» починається між 17 і 18 годинами. Тривалість прийому – 2 години. Прийом проходить стоячи. На запрошенні вказується час початку і закінчення прийому (17.00-19.00, 18.00-20.00). Гості можуть приходити та йти в будь-яку годину вказаного часу. Нормальним вважається перебування на прийомі до 1,5 години.

Перші гості збираються протягом 15-30 хвилин. Прихід на прийом слочатку і відхід із нього вквіт прийнято вважати за вираз особливої пошани до господарів. Пізніше приходять і ранній відхід (без поважних причин) розглядається як бажання гостя підкреслити натягнуті стосунки з улаштувачами прийому.

За грубе порушення етикету вважається прибуття на прийом співробітників представництв, фірм і таке інше пізніше за своє керівництво. Роз'їзд гостей відбувається у зворотному порядку: першим вийде керівництво представництв, фірм тощо, а за ним у порядку старшинства – решта співробітників цих організацій.

При обслуговуванні за типом «коктейль» можна прийняти багато гостей у невеликому приміщенні, при цьому не вимагається великої кількості меблів, посуду, столової білизни, витрати на його організацію значно менші, ніж на організацію банкетів інших видів.

Розмір усіх закусок, що подаються під час коктейлю, має бути таким, щоб їх можна було відразу покласти в рот цілком. Найчастіше на коктейлях подають бутерброди-канапе або сандвічі, нарізані у вигляді ромбів, квадратів, кружечків і таке інше, а також воловини або тарталетки з салатом рибним, м'ясним, із птаха, паштеймом або ікрою, половинки варених яєць, фаршированих ікрою і тому подібне.

Гарячі закуски подають у вигляді невеликих котлеток, сосисок-маляток, люля-кебаб, шашличків.

На десерт – тістечкові асорті, хворост із солодкого листкового тіста, яблука в тісті. Фрукти подають заздалегідь захищені від серцевини й оброблені на часточки.

Напої на коктейлі можуть бути подані найрізноманітніші: торілка, настоянки, коньяки, лікери, вина натуральні, кришлені й десертні, соки, води, пиво, коктейлі, шампанське.

БАНКЕТ «А-ЛЯ ФУРШЕТ». Одним із популярних у ділових колах прийомів є прийом «а-ля фуршет», що в дослівному перекладі означає «з вилкою». Прийом «а-ля фуршет» проводиться в проміжку між 17.00 і 20.00 і триває дві години.

Організація банкету-фуршету здійснюється при урядових прийомах, підписанні протоколів, театральних прийомах, укладанні ділових угод, при проведенні різних ювілеїв, спортивних змагань, сімейних торжеств та інших святкових заходів. Особливістю обслуговування банкету є те, що гості їдять і п'ють, стоячи біля столів, до яких не ставлять стільці. Меню такого банкету вклучає холодні й гарячі закуски, гарячі другі блюда, десерт і напої. Закуси повинні подаватися маленькими порціями «під вилку», тобто щоб можна було їсти без допольських порціями, щоб можна було користуватися тільки вилкою або спеціальною шпилькою.

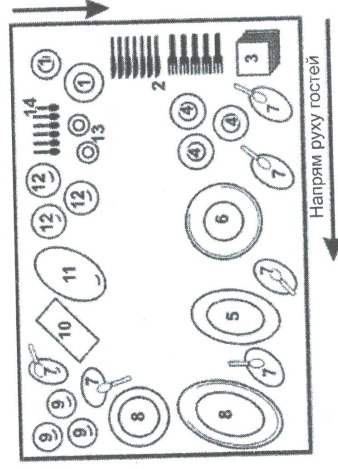
Банкети-фуршети економічні: при рівних площах зали можна обслужити в 4-5 разів більше гостей, ніж при банкеті за столом.

При сервіровці фуршетного столу посуд, прибори, закуску й напої слід розставити так, щоб площа столу

на відстані 25-30 см від краю залишалася вільною. На ній гості можуть тимчасово поставити свої закусові тарілки й чарки.

Як правило, стіл сервірують із двох сторін (двостороння сервіровка), одностороння сервіровка використовується зазвичай для столу, призначеного для почесних гостей.

Президент міжнародної комісії з правил хорошого тону Інґа Вольф у своїй книзі «Сучасний етикет» [3] пропонує дві схеми сервіровки фуршетних столів (рис. 64). Можливі й інші варіанти сервіровки.

1. Тарілки різного розміру; 2. Столові прибори;

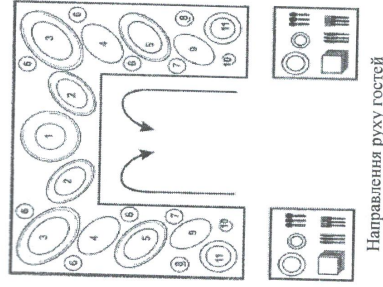
3. Серветки, 4. Закусові тарілки; 5. Таця для риби;

6. Декоративні таці; 7. Соусники; 8. Таці до м'яса; 9. Тарелі

або миски для салату; 10. Дошка чи таріль для сиру;

11. Хлібниця; 12. Тарелі чи миски для солодоців;

13. Тарілки чи мисочки для десерту; 14. Столові прибори для десерту.

1. Тарця для декоратції або особливе блюдо для риби чи м'яса.
2. На вибір тарці.
3. Для риби і м'яса чи
4. Два з них для гарячого
5. Блюда на шпигі.
6. Миски для салату.
7. На вибір блюда для сиру
8. Чи солонкі блюда.
9. Можливі обидва варіанти.
10. Тарілки для масла.
11. Асортимент хліба.

Приставки до столів для посуду, столові прибори, серветки.

Направлення руху гостей

б

Рис. 64. Схеми (а, б) сервіровки фуршетних столів

При розстановці фужерів, чарок, стопок для соків у два ряди з фужерів на кінцях столу складають трикутники по 10-15-21 шт., причому від нижньої сторони до краю столу повинно бути не менше ніж 15-25 см. Чарки розставляють між трикутниками з фужерів у два ряди на відстані до 20-25 см між ними (рис. 65).

Необхідно дотримуватися певної послідовності при розстановці чарок, наприклад, для горілки, виноградних вин (залежно від меню). Чергування чарок в одному ряду повинно відповідати чергуванню в іншому ряду. Стопки для соку зазвичай ставлять поряд із фужером із двох боків кожного трикутника. Існують також інші варіанти двобічної розстановки скляного посуду, наприклад, групами, «ялиночкою», «змійкою» (рис. 66).

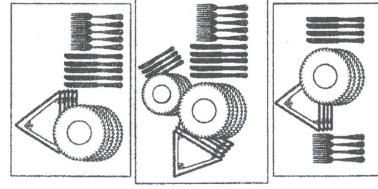
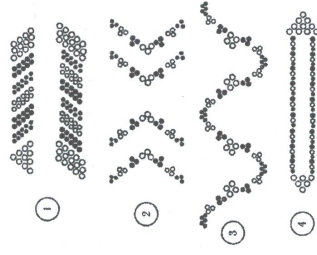

Рис. 65. Фрагменти сервіровки фуршетного столу

○ Фужери
● Чарки для горілки
○ Чарки для медури
● Чарки для вина

Рис. 66. Варіанти розстановки посуду для банкету-фуршету

При односторонній сервіровці столу (для почесних гостей) чарки ставляться в один ряд вздовж столу, відступивши на 60-70 см від краю. Чарки чергуються за призначенням, як і при двобічній сервіровці. Фужери розставляють на кінцях столу трикутниками.

Кожен учасник банкету-фуршету повинен, підійшовши до столу зі стопкою закусочних тарілок, узяти верхню, потім узяти закусочну вишку й покласти на свою тарілку, при цьому узяти її великим пальцем лівої руки, а знизу прикласти серветку. Після цього, за бажанням, можна покласти край тарілки шматочок хліба. Потім потрібно просунути вправо або вліво вздовж столу, звільнивши таким чином місце біля стопки тарілок іншому гостю, і вибрати закуску.

Перекладати закуску до себе в тарілку потрібно прибу-ром, який знаходиться на блюді з даною закускою, не забу-

вши покласти його на місце, тобто на загальне блюдо. Не рекомендується набирати у свою тарілку відразу багато і різних закусок. Краще почати з рибних і овочевих, а потім, поклавши тарілку, вилку і чарку на ташо для використаного посуду, узяти часту тарілку й покласти на неї вигодобані м'ясні закуски і овочі.

Після холодних закусок подають запечену їжу (жульєни). Потім на підносах офіціанти вносять до зали гарячі закуски. Підійшовши до офіціанта, потрібно узяти з таші тарілку в ліву руку, а правою взяти шпажку зі стаканчика, що стоїть на таші, проткнути гострим кінцем шматочок гарячої закуски і перекласти до себе в тарілку разом зі шпажкою, потім узяти шматочок хліба. При цьому кожен новий шматочок потрібно брати новою шпажкою. Наповнивши тарілку, потрібно відійти вбік і почати їсти, користуючись замість вилки шпажкою. Закінчивши їсти, шпажки і тарілку потрібно поставити на ташо для використаного посуду.

Після гарячої закуски гостей пригощають десертом – стром із фруктами, желе, морозивом. У кінці прийому подають каву з коньяком або лікером. Гості під час прийому обслуговують себе самі. Офіціанти, які стоять за столом, лише змінюють тарілки, поповнюють спорожнілі блюда, наливають напої і накладають морозиво.

Форма одягу – повсякденна: костюм або сукня, якщо інше не вказане в запрошенні.

«**ВЕЧЕРЯ**» починається о 21.00 і пізніше. Від «Обіду» відрізняється лише часом початку. Крім того, на вечерю, як правило, не подають суп.

Форма одягу вказується в запрошенні – чорний костюм, смокінг або фрак; для жінок – вечірня сукня.

Запрошення на вечерю може виникнути у зв'язку із запрошенням партнерів у театр на прем'єру вистави або кіно-

прем'єру. У цьому випадку вечеря починається після цього заходу.

БАНКЕТ-ЧАЙ. Банкет-чай зазвичай влаштовується для жінок із приводу днів народження, різних урочистих ювілеїв. Тривалість його не більша ніж дві години, час проведення – із 16 до 18 години. Кількість гостей може бути від 10 до 30 персон.

До банкетного столу підставляють невеликий столик, де на таші ставлять самовар, заварні чайники, чашки з блюдцями і чайними ложками.

Гостей зустрічає господиня банкету. Вона запрошує їх до столу.

До чайного столу подають пироги, здобні солодкі пиріжки, торти, бісквіти, кекси, печиво, варення, мед, шоколадні цукерки в коробках або вазах. Рекомендується десертні напівсолодкі вина, лікери, ром, коньяк, шампанське.

Після закусок і десерту подаються гарячі напої. Чашки, в які наливають гарячі напої, ставлять праворуч від десертних тарілок. Після подачі гарячих напоїв гостям пропонують вина – мускат, кагор і лікери.

8.2. СЕРВІРОВКА СТОЛУ

Слово «сервіровка» в перекладі з французької *servir* означає сукупність предметів (посуду, столової білизни) і їх розстановку в певному порядку.

Сервіровка столу повинна відповідати таким вимогам: відповідати виду обслуговування – сніданок, обід, вечеря; відповідати меню закусок, що подаються, блюду і напоїв; бути естетичною – послідоватися з формою столу, кольором скатертини й серветок (із формою їх згортання) та із загальним інтер'єром зали; відображати національну особли-

вість і тематичну спрямованість, усі предмети сервіровки розташовують відповідно до правил.

Усі столові прибори ділять на основні (індивідуального користування), за допомогою яких їдять, і допоміжні (колективного користування), за допомогою яких нарізають, розкладають або перекладають страви з загального блюда (салатника, блюда, вази й ін.) у тарілки гостей.

До основних відносяться закусочні, рибні, столові, десертні і фруктові прибори (рис. 67).

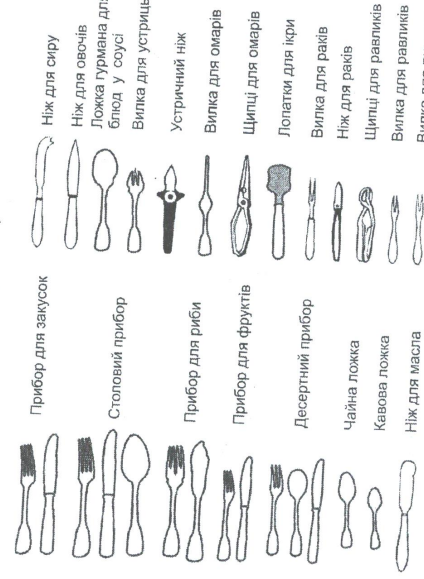

Рис. 67. Окремі предмети столового посуду

Закусочний прибор (ніж, вилка) подають до холодних блюд і закусок усіх видів і деяких гарячих закусок – смаженої шинки, яєчні, млинців тощо.

Рибний прибор (ніж, вилка) використовують при вживанні гарячих рибних блюд. Рибний ніж туший, нагадує лопатку, вилка з більш короткими зубцями.

180

Столовий прибор (ніж, вилка, ложка) призначений для перших і других гарячих блюд, а також використовується для перекладання страви із загального блюда в тарілку відвідувача.

Десертний прибор складається з ложки, вилки і ножа. За розміром вилка і ніж трохи менші за закусочні. Як правило, прибори для десерту відрізняються витонченістю й оригінальністю. Десертний ніж і вилку використовують, коли на стіл подають шарлотки, солодкі пироги та ін. Десертну ложку подають до солодких блюд, таких, як пудинг, мус, ягоди з молоком, вершками, фрукти в сиропі.

Фруктовий прибор складається з вилки і ножа. Ніж менше за десертний, із загостреним кішцем, подібний до складаного. Фруктові прибори використовують для сервіровки, якщо до столу подають яблука, груші, ананаси, апельсини, а також кавуни, дині. До консервованих ананасів і фруктових салатів достатньо тільки вилки.

Ложку чайну використовують при вживанні чаю, кави з молоком, какао, а також яєць, зварених некруто і в «мішечок».

Ложку кавову використовують при вживанні кави чорної, кави по-східному.

До **допоміжних приборів** відносять.

Ніж для масла – лезо широке, зігнуте напівдугою, використовують для нарізання й перекладання вершкового масла, поданого великим шматком, кладуть на правий борт пірогової тарілки.

Ніж-вилка має серпоподібну форму із зубцями на кінці, призначений для нарізки й розкладання сирю, що подається шматком або нарізаного тонкими пластинами.

Ніж-пилку використовують для нарізання лимонів.

181

Вилочка лимонна призначена для перекадання скибочок лимона, має два гострі зубці.

Вилка устрична має широкі, із гострими кантами зубці, за допомогою яких м'ясо устриць відділяється від раковини й підноситься до рота.

Устричний ніж служить переважно для розтину устриць.

Щипці для омарів. Цими щипцями офіціант або гість розламують клішні і суглоби омарів і лаптуєть.

Вилка для омарів (піка для омарів) використовується для витягання м'яса з панцира і з клішнів і видалення неїстівних нутрощів.

Прибор для раків складається з ножа і вилки та служить для розбирання відварених раків.

Щипці для равліків призначені для утримання раковин равліків, які подаються в раковинах.

Вилка для равліків. За допомогою гострих заломлених зубців вилки равлік витягується зі свого будиночка і з'їдається. При подачі равліків, яких витягують, їх ідять та кож цією вилкою.

Вилка кокільна служить для вживання гарячих закусок із риби, має три зубці – більш короткі та ширші, ніж десертна.

Ложка для салату відрізняється від столової великим розміром. Кінчик салатної ложки іноді робиться у вигляді трьох зубців, використовують для перекадання салату з багатопорційного посуду.

Лопатка ікрита нагадує плоский совок, який служить для перекадання зернистої або кетової ікри з ікорниці в тарілку.

Лопатка прямокутна призначена для перекадання м'ясних і овочевих блюд.

Лопатка фігурна з прорізами – для перекадання рибних гарячих блюд, а також риби заливою.

Лопатки фігурні, велика і мала, – для перекадання паштету (мала) і кондитерських виробів (велика); кондитерські лопатки для перекадання тістечок і торта бувають і трикутної форми.

При сервіровці банкетних столів для подачі винногорілчаних напоїв застосовують **посуд із кришталю і скла.**

Смкість келихів, чарок, які використовуються для сервіровки, залежить від міцності напою: чим міцніший напій, тим меншою має бути смкість чарок (рис. 68).

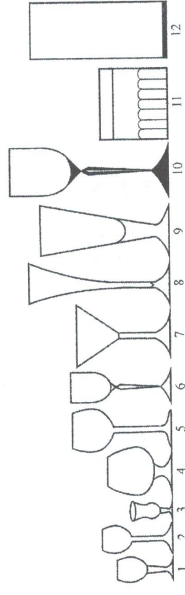

Рис. 68. Скляний і кришталевий посуд: 1 - чарка для горілки смкністю 50 см³, 2 - чарка мадерна для криплених вин смкністю 75 см³, 3 - чарка для лікеру смкністю 25 см³, 4 - чарка для коньяку типу "тольпан" на низькій і середній ножці, в яку наливають не більше ніж 25 см³ коньяку (цю чарку не ставлять на стіл при його попередній сервіровці), 5 - чарка рейнвейну для білого столового вина смкністю 100 см³, 6 - чарка лафінна для червоного столового вина смкністю 100-125 см³, 7 - келих для мартіні, 8 - фужер для шампанського смкністю 125 см³ (використовується також для шипучих вин), 9 - кубок смкністю 0,5 л для пива, 10 - бокал для мінеральної води, 11 - склянка для віскі з льодом і содовою смкністю 300 см³, 12 - склянка для безалкогольних напоїв (такі склянки, як правило, бувають мірними: 150, 200 і 250 см³).

Сервіровку столу проводять послідовно: накриття столу скатертинами; сервіровка тарілками; сервіровка приборами; сервіровка скляним (кришталевим) посудом; розкладання серветок; розстановка приборів для стейції, ваз із квітами.

Різні види сервіровки столу наведені на рис. 69-73.

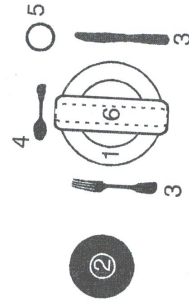

Рис. 69. Мінімальна сервіровка на сніданок:
1 – закусочна тарілка; 2 – чайна тарілка;
3 – закусочні прибори; 4 – чайна ложка; 5 – фужер;
6 – серветка.

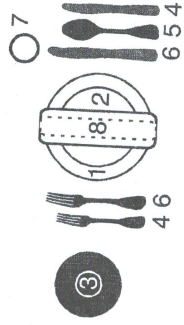

Рис. 70. Мінімальна сервіровка на обід:
1 – столова тарілка; 2 – закусочна тарілка;
3 – пирогова тарілка; 4 – закусочні прибори;
5 – столова ложка; 6 – столові прибори; 7 – фужер;
8 – серветка

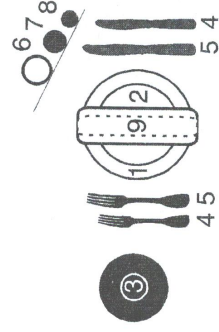

Рис. 71. Мінімальна вечіра сервіровка:
1 – столова тарілка; 2 – закусочна тарілка; 3 – пирогова тарілка;
4 – закусочні прибори (ніж, вилка);
5 – столові прибори (ніж, вилка); 6 – фужер;
7 – чарка для вина; 8 – чарка для горілки; 9 – серветка

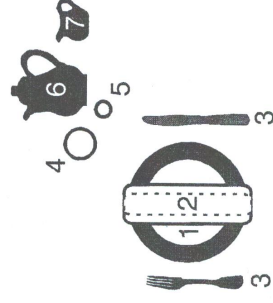

Рис. 72. Десертний стіл:
1 – десертна тарілка; 2 – серветка;
3 – прибори десертні (ніж, вилка); 4 – фужер;
5 – чарка для коньяку; 6 – кавник; 7 – сметанник.

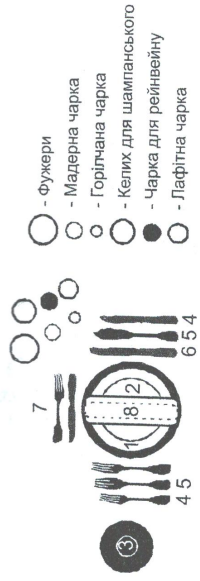

Рис. 73. Банкетна сервіровка:

- 1 – столова тарілка; 2 – закусоchina тарілка;
 3 – пірогова тарілка; 4 – закусочні прибори (ніж, вишка); 5 – рибні прибори (ніж, вишка);
 6 – столові прибори (ніж, вишка); 7 – десертні прибори (ніж, вишка); 8 – серветка

При сервіровці банкетного столу пірогову тарілку можна розташовувати так, щоб дальні краї тарілки були на одній лінії з дрібною столовою тарілкою.

Праворуч від борта дрібної столової тарілки розкладають ножі (столовий, рибний, закусочний), обернені лезом до тарілки, і ложку столову, якщо в обід замовлено перше блюдо. У цьому випадку ложку кладуть увігнутим боком угору між закусочним прибором і рибним.

Зліва від тарілки розкладають вилки зубцями вгору, розміщуючи їх справа наліво: столову, рибну, закусочну. Відстань між тарілкою і приборами, а також між самими приборами має бути 0,5 см. Усі прибори необхідно розташовувати чітко паралельно один до одного й перпендикулярно щодо краю столу. Відстань між кінцями ручок приборів і краєм столу така ж, як і в тарілок, – 2 см.

Кількість і найменування приборів, які використовуються для сервіровки, визначають, виходячи з меню. Так,

наприклад, якщо в меню передбачені тільки холодні закуски, то сервіровка складається із закусочних приборів; якщо в меню входять холодні закуски й другі гарячі м'ясні блюда, то стіл сервірують закусочними та столовими ножами і вишками. З меню, що складається із закусок, двох других гарячих блю́д із риби і м'яса, стіл сервірують закусочними, рибними і столовими ножами і вишками. З меню, що складається із закусок, супу і двох других гарячих блю́д – риби і м'яса – стіл сервірують відповідно до закусочних приборів, ложкою столовою, рибними і столовими ножами і вишками. Десертні прибори при сервіровці столу розкладають перед дрібною столовою тарілкою в такому порядку: ніж, вишка, ложка десертна. У всіх випадках вилку кладуть ручкою вліво, а десертну – ложку і ніж ручками вправо.

Десертний набір, що складається з ложки, ножа і вилки, залежно від десерту, використовують при сервіровці повністю або частково. Наприклад, частіше за все при одному солодкому блюді на десерт стіл сервірують тільки десертною ложкою, рідше, за наявності в десерті фруктів або деяких кондитерських виробів, необхідні десертні або фруктові вилки і ножи.

Порядок розстановки чарок і келихів, необхідних для сервіровки, залежить від асортименту напоїв.

Порядок розстановки чарок і келихів повинен відповідати порядку подачі блю́д. Так, справа наліво розставляють чарки в тій же послідовності, що й передбачувана подача вин, тобто горілчану чарку ставлять при подачі закусок; мадерну – для перших блю́д; для рейнвейну – для рибних блю́д; лафітну – для гарячих м'ясних блю́д; келих для шампанського – для десертних солодких блю́д, фруктові; фужери – для води і пива.

Як правило, фужер ставиться першим напроти кінчика столового ножа на відстані до 4-5 см. Чарки, келихи ставлять правіше від фужера під кутом 45° до кромки столу.

Якщо потрібно буде поставити 4-5 чарок, як, наприклад, при обслуговуванні банкетів, то їх розміщують у два ряди за такими правилами:

- у першому ряду ставляться чарки більш низькі, ніж у другому ряду, окрім фужера, який завжди стоїть у першому ряду;

- у другому ряду келихи і чарки ставляться між чарками першого ряду;

- більше трьох видів скла в один ряд не ставиться, усі останні (вищі) ставляться в другий ряд.

При сервіровці столів та обслуговуванні сніданків, обідів, вечерь, а також прийомів, банкетів та інших святкових вечорів використовують полотняні серветки, які прикрашають стіл і налягають банкетному залу урочистого вигляду.

Існує безліч форм і прийомів складання серветок, але загальним правилом тут служить принцип: чим менше торкаються руки офіціанта до серветки при її складанні, тим гігієнічніше протікає ця операція, при цьому відвідувач повинен легко розгорнути серветку, щоб витерти губи або покласти її на коліна.

Серветки часто складають у формі «конусних ковпачків», «ракета», «корононо», «шпачокою» тощо (рис. 74).

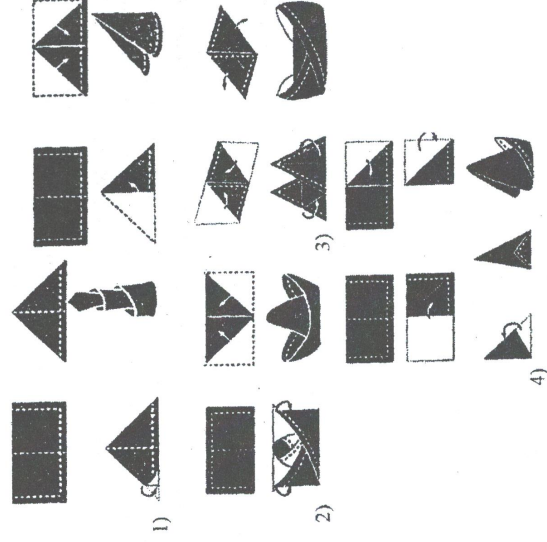

Рис. 74. Види складання серветок:

1 – «ракета»; 2 – «шпачока»; 3 – «ковпачок»; 4 – «човник»

Як би ви не прагнули красиво накрити стіл, без квітів він не виглядатиме святковим. Композиція квітів – це маленький витвір мистецтва. Обов'язкова умова її – гармонійність у підборі квітів і вази як за забарвленням і формою, так і в чіткій відповідності з рештою елементів сервіровки столу. Вибір квітів для букета залежить від пори року, а також від того, що святкується. Проте стіл не повинен перевантажуватися квітами. Не рекомендується ставити великі квіти, із різко

вираженим запахом, використовувати гноміздкі, високі вази. Квіти не повинні прикривати собою прибори і закуски.

До речі, і у звичайний день присмо бачити на столі вази з квітами. Вранці вони ніби вітають із початком нового дня тих, хто сідає за стіл, налагоджуючи їх на добрий лад. У день 8 березня святковий настрій підсилює гілка мімози. Новорічному столу неповторної чарівності додадуть композиції з гілочок сосни, ялинки, ялівцю.

Не рекомендується ставити на стіл штучні квіти і квіти в горщиках. На новорічному столі можна встановити свічки у свічниках або прикрасити центр столу невеликим ялинковим вінком зі свічкою або набором свічок різного забарвлення і висоти. Слід сказати, що прикраса столу – це творчість. Людина з багатою уявою сама здатна знайти цікаві рішення.

8.3. ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З РІЗНИМИ БЛЮДАМИ

*Не нав'язуй нікому того,
чого хочеш для себе; смаки різні.*

Б. Шоу

За столом треба сидіти прямо, не спираючись ліктями та не ставлячи їх на стіл. Брати їжу із загального посуду слід розкладеними столовими приборами – найчастіше це вилка і ложка. Триманочі в лівій руці вилку, а в правій – ложку, відповідну їжу кладуть до своєї тарілки.

Не треба до своєї тарілки накладати одночасно декілька холодних закусок і салатів. Непристойно залишати на тарілці недоїденим те або інше блюдо. Це – пряма неповага до господарні будинку. Тому, накладаючи їжу, слід подумати про дві речі: чи все покладене на тарілку буде

з'їдене і чи вистачить цього блюда всім. Господиня будинку повинна запропонувати те або інше блюдо, не нав'язливо пояснюючи, який салат або соус треба взяти до відповідної їжі. Господиня будинку починає їсти першою; якщо якесь блюдо невідоме гостю, треба непомітно постежити, як його їсть господариня.

Хліб беруть рукою, а не вилкою із загальної тарілки і кладуть на пирогову тарілку, яка знаходиться зліва від підставної тарілки і спеціально призначена для хліба. Невеликі шмагочки хліба відламують від скибочки (або булочки) пальцями лівої руки і відправляють у рот.

Щоб намазати хліб маслом, пащтетом або закусками, його кладуть на пирогову тарілку і, притримуючи пальцями лівої руки, намазують тільки ту частину хліба, яку збираються відкусити. Якщо ж ви намажете маслом, пащтетом або закусками весь шмагочок хліба, то такий хліб вам доведеться з'їсти, використовуючи вилку і ніж. Якщо тарілочка для хліба на столі немає, то скибочку хліба можна покласти на край закусочної тарілки.

За правилами етикету не рекомендується:

- відкусувати хліб від цілої скибки;

- кришити хліб у тарілку з метою підібрати соус, що там залишився;

- намазувати маслом хліб, тримаючи його на долоні.

Для кожного блюда існують свої правила його вживання.

Бутерброди, сандвічі беруть руками, якщо вони подаються з напоями до початку обіду. За столом же бутерброди їдять за допомогою вилки і ножа.

Рибні делікатеси (сьомзу, лососину, балік) переносять на закусочну тарілку вилкою, скибочку лимона перекладають спеціальною вилкою. Закусочним ножом від-

різають рибу шматочками та їдять її за допомогою виделки. У кінці їжі двома пальцями прикладають до губ лимон, щоб знищити рибний запах.

Салати, подані в салатницях кожному окремо, їдять прямо з них, не перекладаючи на тарілку, за допомогою виделки, яку тримають у правій руці. Шматочком хліба в лівій руці можна допомогти покласти салат на виделку. Рідину від салатів не доїдають, а залишають у тарілці. Зелений салат слід нарізувати на кухні, подавати у вазах. Накладають його собі на тарілку за допомогою ложки і виделки. Гілочки петрушки, селери, кропу, ціле листя салату, а також прикраси з редиски беруть рукою і, умочивши в сіль, їдять у своїй тарілці.

Редиску їдять руками. Її вмочують у сіль, яку заздалегідь насипають на край своєї тарілки (або посипають сіллю з сільниці) і відкушують. Опускають редиску в загальну сільничку категорично заборонено.

Вершкове масло беруть спеціальним ножем, а якщо воно підготовлене порціями, то можна порцію взяти своїм ножем, покласти на пірогову або закусочну тарілку з правого боку і лише звідти брати, щоб намазувати на хліб або булку.

Сир беруть спеціальною виделкою і кладуть на свою тарілку, а з неї – на хліб або тонке сухе печиво; плавлений сир намазують на скибочку хліба звичайним ножем або ножем, який використовують для вершкового масла.

Ковбаси, шинку подають на стіл нарізаними й очищеними від шкірки. Скибочки ковбаси і шинки кладуть на тарілку виделкою та їдять за допомогою ножа і виделки.

Оливки (маслини) служать гарніром до багатьох блюд, а також закускою для коктейлю. У таких випадках

їх беруть руками і, якщо кісточки не видалені, вишльовують у ложку і кладуть потім на край тарілки.

Ікру подають у скляному посуді, поміщеному в мельхіоровий посуд, наповнений коленим льодом. До ікри подають грінки. Ікру лопаткою або ложкою накладають на грінки та їдять, тримаючи руками.

Інга Вольф [8] вважає, що ікру слід брати маленькою ложечкою з поданої на льоду вази і перекладати на закусочну або пірогову тарілку поряд із маслом. Потім покласти на тарілку скибочку хліба і, притримуючи його великим і вказівним пальцями, зробити бутерброд. Відрізати від нього закусочним ножем невеликий шматочок, його наколюють виделкою і направляють у рот.

У такий спосіб їдять не тільки зернисту або паюсну ікру, але й ікру з баклажанів, кабачків, паштети тощо.

Суши подають у глибоких супових тарілках. Проте бульйон і суп-пюре, як правило, подають у чашці з однією або двома ручками. Бульйон і суп-пюре їдять ложкою, злегка притримуючи лівою рукою ручку чашки. Піднімаючи чашку, не слід просовувати палець у вушко ручки або відкопирлювати мізинець. Залишки бульйону можна допити.

Коли супу залишається в тарілці небагато, прийнято злегка підводити лівою рукою тарілку і нахилити її від себе. Поводячись таким чином, ви зможете без особливих ускладнень дотримуватися правил користування ложкою, а саме: наповнювати ложку супом слід рухом від себе. Не слід прагнути зачерпнути останню ложку супу. Доївши суп, ложку залишають у тарілці.

Рибні сардичі блюда їдять за допомогою спеціального рибного прибору (вилки і ножа). За відсутності рибного прибору можна використовувати дві виделки: виделкою в

правій руці відокремлюють м'якоть від кісток, вилкою в лівій руці відправляють шматочки риби в рот. Риба завжди вважалася за «важку страву», оскільки риб'ячі кісточки можуть доставляти немало клопоту. Рибний ніж в основному використовується для того, щоб відокремлювати риб'ячі кісточки від м'якоти, але рибу ножем не різать. Не можна замість рибного ножа використовувати звичайний столовий ніж, оскільки їм можна перерізати м'які кісточки риби, які потрапляють у рот разом із м'якоттю. Їсти рибу можна за допомогою однієї вилки, у цьому випадку її беруть у праву руку для відділення м'якоти риби від кісток, а в ліву – шматочок хліба, для того щоб притримати рибу.

Якщо ж є необхідність витягувати з рота риб'ячі кісточки, то їх слід обережно й непомітно перенести на вилку, прикладену до губ, а потім покласти на тарілку, ближче до краю. Із лівого боку тарілки можна поставити маленьку тарілочку для кісток. Якщо рибу подають із лимона, то вилкою притримують скибочку лимона біля шматка риби, ножем вишкрібають скибочку лимона біля лимона кладуть на край тарілки.

Блюда з птиці й дичини, у тому числі й «курчати тютюнну», їдять за допомогою ножа і вилки, обережно зрізуючи м'якоть із кісточок. Якщо кожному з гостей подається половскальниця з теплою водою, підкислена скибочкою лимона, або змочена серветка, тоді кісточку з великою кількістю м'яса, що залишилося, допускається взяти великим і вказівним пальцями правої руки й акуратно з'їсти м'ясо. Після цього кісточку потрібно покласти на край тарілки, а палець сполоснути в половскальниці і витерти серветкою. Змочена серветка має бути покладена на тарілочці для хліба вже при сервіровці столу.

Відбивні на офіційних обідах їдять за допомогою ножа і вилки, зрізуючи м'ясо з кістки. Не прийнято розрізати відразу весь шматок м'яса на більш дрібні частини і потім їсти. Якщо кістка обторнута пергаментним папером, то її можна взяти рукою та акуратно з'їсти м'ясо. Якщо паперу немає, то брати кістку руками не можна.

Блюда з фаршу (котлети, біфштекси, голубці, пельмені, тютюпельки, люля-кебаб) і картопля ножем не розрізають, їх розділяють на шматочки вилкою, а ножом можна тільки притримувати. Вважається, що, якщо м'ясні страви легко розділяються однією вилкою, користуватися ножем взагалі не слід.

Сосиски подають без гарніру, а тільки з булочкою і гречцею, їх можна їсти, тримаючи в руці. При цьому їх беруть не розгорненою паперовою серветкою. Якщо до сосок подається ще що-небудь, наприклад, салат, то все це разом їдять із використанням столових приборів.

М'ясо на шпашці (шамурі) слід задалегідь звільнити. Шпажку ставлять по можливості вертикально й вилкою знімають м'ясо та овочі. Якщо одним рухом зверху вниз все нанизане не вдається звільнити, то, починаючи знизу, вилкою знімають по черзі шматок за шматком. Діяти слід обережно, щоб не «вистріляти» черговим шматком на скатертину.

Спаржа, свіжа і консервована, подається до столу в вареному теплому вигляді та поливається розтопленим маслом. Її їдять за допомогою ножа і вилки навіть у випадку, якщо спаржа є гарніром. Починають із верхнього кінця та їдять м'якоть.

Спагетті – італійське національне блюдо у вигляді тонких довгих макаронів. Італійці їдять це блюдо тільки однією вилкою. Іноземці вдаються до допомоги ложки, яку

тримають у лівій руці, а вилку – у правій. П'ять-шість спатгеті акуратно накручують навколо вилки, притримуючи їх ложкою, або нарізають шпатгеті вилкою.

Мідії. Сервірують гарячими, у раковині. При їжі користуються спеціальними щипчиками для розкриття раковин і спеціальною вилкою. Щипчиками, що знаходяться в лівій руці, утримують мідію на тарілці, а вилкою виколупують м'ясо з раковини. Порожні раковини залишають на краю тарілки.

Устриці сервірують у живому вигляді. Закриту раковину (відкритою її не можна подавати на стіл, оскільки це означає, що м'ясо, який знаходиться в ній, уже мертвий) повертають опуклим боком до тарілки і відкривають вилкою. З її ж допомогою видаляють і неїстівну частину. Устрицю окроплюють лимонним соком та їдять вилкою, тримаючи її в правій руці, а раковину – у лівій. Сік, що залишився в раковині, випивають.

Равликів, як правило, подають на гарячій металевій тарілці. До них сервірують спеціальні металеві щипці, за допомогою яких зручно тримати гарячі раковини. Лівою рукою беруть раковину, а правою за допомогою вилки для раавликів витягають равлика назовні. Равликів їдять цілком, як сирих устриць. Часникове масло, яким заправляють це блюдо, підбирають нанизаними на вилку шматочками білого хліба.

Жаб'ячі ніжки – тоненькі й невеликі за розміром. Смак їх нагадує куряче м'ясо. Ніжку беруть руками за кісточку, зубами знімають із неї м'ясо.

Запечену їжу (жувельні) їдять за допомогою маленької ложечки «мокко» або чайної ложечки.

Кукурудзяні качани. Зварені або у грилі кукурудзяні качани подають із вставленими в обидва кінці кукурудзо-

тримачами або з двома міцно всадженими невеликими вилками. Ї, тримаючи таким чином качан, обрізають зерна.

Качан можна тримати і двома паперовими серветками. У будь-якому з цих випадків необхідно користуватися мискою для миття пальців.

Раків із загального посуду, в якому їх подають, вилковують ложкою або просто пальцями і кладуть на тарілку. Зазвичай, раків їдять за допомогою рук. Лівою рукою беруть рака спереду, правою ззаду і, обертаючи, відокремлюють шматки. Тушку рака відокремлюють від панцира ножем. Шийку, клішні і ніжки кладуть у рот і висмоктують із них м'ясо. Для їжі годиться тільки біле м'ясо. Зеленаваті й м'які частини рака не їдять. Непридатні для їжі частини не кладуть собі в тарілку, а складають у призначений для цього посуд. Після їжі пальці споліскують у спеціальній чашці з водою, поданою до столу. Коли їдять раків за святковим столом, використовують спеціальний ніж і вилку, якими легко витягувати м'ясо. Раків кладуть на тарілку спиною догори. Вилку встромляють між шийкою і спинкою і ножем роблять подовжній розріз. М'ясо виймається вилкою, по можливості, одним шматком. На лезі ножа знаходиться виріз, за допомогою якого вилкаму розрізають ніжку. Таким же чином вилкують і ніжки. Клішню розрізають ножем уподовж і дістають м'ясо. Ці операції потрібно проробляти дуже обережно, так, щоб сік не бризнув на скатертину, – він залишає плями.

Десерт. На обід і вечерю після гарячої м'ясої їжі подають десерт. Його можна подавати й після холодних закусок. Десертом можуть служити сир і фрукти.

Авокадо має нейтральний, злегка нудотний смак. Під розділяють на дві половини, видаляють кісточку (сім'я). Ямку можна заповнити гострим салатом, соусом або кра-

бами. М'якоть їдять десертною ложкою до гіркуватого шару, який прилягає до шкірки.

Ананас, поданий скибами зі шкіркою, їдять за допомогою десертної вилки і ножа, вирізаючи трикутники.

Кавун і диня подають такими, що розрізають на скибки, м'якоть їдять чайною ложкою або за допомогою десертної вилки і ножа.

Апельсин дуже складно їсти за столом. Можна вимитий апельсин нарізувати кружечками. Тримачи кружечок у руді і розрвавши кільце шкірки, видають м'якоть. Інший спосіб: апельсин очистити повністю від шкірки і розділити на часточки, які можна брати рукою.

Банан фруктовим ножем надрізають угорі і знімають смужку шкірки. Потім за допомогою ножа і вилки їдять фрукт прямо з зовнішньої оболонки, що залишилася.

Виноград. Глілочку обривають із кетяга, що лежить у вазі, кладуть на свою тарілку та їдять по одній ягоді.

Вишню, так само як і **смородину**, подають із черешками, тримачи за які, ятоду з'їдають, при цьому кісточку вилковують на десертну ложку, підносячи ложку близько до губ, а потім кладуть кісточку на край блюдця.

Грейпфрут подається таким, що розрізається впоперек, при цьому їстівна середня частина очищається ножем від шкірки й посипається цукровою пудрою; їдять десертною ложкою.

Хурма має бути дуже стиглою. Її подають, вирізавши частину плоду трохи нижче за плодоніжку для того, щоб вона добре стояла на тарілці. Прийнято їсти хурму, тримачи її великим і вказівним пальцями, вискрібаючи ложкою серцевину. Великі кісточки відокремлюють від м'якоти в роті, спльовують у ложку і складають на краю тарілки.

Суніцю подають із чашолистками. Їдять, тримачи за черешок та вмочуючи в цукрову пудру. Ягоду без чашолистків задалегідь посипають цукровою пудрою цілком і їдять чайною ложечкою.

Кві очищають від шкірки й нарізають на часточки. Можливий також інший варіант: плід розрізають ножем на дві половинки, не збільшивши від шкірки, і їдять чайною ложечкою.

Полуницю миють, очищають від віночків і подають в індивідуальних вазах або десертних тарілках. Полуницю за бажання посипають цукром та їдять десертною ложкою.

Порічку подають з черешками, за які тримачі пальцями, та їдять ягоди.

Лимони нарізають скибочками. Беруть спеціальною маленькою вилочкою та, зазвичай, кладуть у чашку з кавою або у склянку з часм, при цьому ложкою видавлюють сік, а залишки виймають і кладуть на край блюдця.

Мандарин очищають від кірки руками й ділять на часточки.

Персики розрізають навпіл і виймають велику кісточку, користуючись при цьому ножем і вилкою. З абрикосами, хоча вони й менші за розмірами, поступають так само або їдять їх не розрізаючи, як сливи чи вишні.

Сливи й абрикоси розділяють ножем навпіл, видаляючи кісточку.

Яблука подають у загальній вазі. Яблуку беруть із вази і, розгашувавши його над тарілкою, починаючи від плодоніжки, акуратно зрізують ножем шкірку. Шкірку відсують на дальній край тарілки. Потім розрізають яблуко на дві половинки за допомогою ножа і вилки.

Кожну половинку послідовно розрізають ножем на невеликі часточки. У кожній часточці видаляють серце-

вину і з'їдають очищені частини за допомогою ножа і вилки.

Груша більш соковита, тому її можна їсти, не користуючись приборами. Ці фрукти можна їсти зі шкіркою.

Солодке можна подавати в загальному великому посуді, з якого кожен бере й накладає у свою тарілку стільки, скільки бажає, або вже розділене на порції в скляному посуді або широких келихах. Крем, желе, морозиво з вершками та ягодами, суніцю з цукровою пудрою та інші соловодки блода, подані в порційному посуді, їдять чайною ложкою. Солодке, яке подають у глибоких десертних тарілках, їдять десертною ложкою.

Кондитерські вироби звичай їдять десертною ложкою і вилкою. Тістечко утримують на місці ложкою, а розділяють та їдять вилкою. Але якщо тістечко або печиво можна взяти руками, не забруднивши їх, то десертними приборами користуватися недоцільно.

Морозиво подають у креманці або вазі. Якщо в верхній кульці морозива лежить печиво, його беруть двома пальцями лівої руки та їдять разом із морозивом. Той, хто не хоче печива, може покласти його на пірогову тарілку.

Сухі тістечка, вафлі беруть та їдять за допомогою рук, відламуючи по шматку.

Кава. Існує багато способів приготування й подачі кави.

Кава чорна (по-європейськи) готують у кавоварці: мелену каву заливають водою, температура якої не більше за 95 °С. Довівши до кипіння, відстоюють 5-8 хвилин і подають відфільтрованою.

Французьку білу каву готують так: у чашку наливають у різних кількостях гарячу чорну каву 5-7 % концентрації й гаряче молоко.

Каву по-віденськи (зі збитими вершками) роблять таким чином: у відфільтровану чорну каву кладуть 2/3 потрібної кількості цукру. Третину, що залишилася, кладуть у збиті вершки (35% жирності). Вершки в каву кладуть при подачі на стіл.

Кава по-варшавськи готується на праженому молоці з додаванням цукру. Подають у чайній чашці з блюдцем і чайною ложкою.

Для **кави по-східному** зерен потрібно у два, а то й у чотири рази більше, ніж для кави по-європейськи. Кавові зерна подрібнюють до стану пилу, додають невеликий шматочок цукру. Готують і подають до столу в турці. Під турку підставляють пірогову тарілку, на тарілку кладуть чайну ложку і згорнуту паперову серветку. Із турки чайною ложкою беруть кавову пінку й перекладають її в 100-грамову кавову чашку. Потім каву в турці перемішують і переливають у чашку разом із гушавиною. За правилами етикету, переливати каву з турки в чашку повинні не гості, а господаря. До кави по-східному рекомендується подати в окремій стопці охолоджену й підкислену лимоном воду. Така вода добре очищає зуби від кавової гуші, яка осідає на емалі зубів.

Кава-глясе. У чорну каву, підсолоджену й охолоджену до 8-10 °С, кладуть кульку морозива. Подають у конічній склянці з потовщеним дном. Під склянку підставляють пірогову тарілку. Але правильніше класти під склянку з кавою різьблену серветку. Збоку кладуть десертну або чайну ложку та одну або дві солотинки. Поки морозиво в каві не розтануло, його їдять ложкою. Потім ложку кладуть на підставлену тарілку й п'ють каву невеликими ковтками через солотинку.

До кави часто подають коньяк.

9. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ ФУТБОЛІСТІВ

Основою етики футболіста є Кодекс етики ФІФА, Кодекс поведінки УЄФА і Кодекс етики і чесної гри, затверджені 26 лютого 2006 року в Києві виконавчим комітетом Федерації футболу України.

Кодекс честі

1. Розуміє значення футболу як спортивної гри, що розвиває, удосконалює людську особистість.
2. Знає та ухвалює закони і правила Чесної Гри.
3. Усвідомлює відповідальність перед країною, містом, командою, родиною за свою працю, рівень самовіддачі, відданість найкрасивішій і розумнішій грі.
4. Поважає суперника, перемагає благородно, терпить поразку гідно.
5. Шанує традиції своєї країни, вивчає культуру свого народу, дотримується законів гостинності щодо суперника, представника іншої культури й країни, уболівальника з іншого міста.
6. Любить свою родину, місто, команду, пам'ятає першого наставника, учителя, школу.
7. Дотримується традиційних українських законів спільноти: взаємовиручка, підтримка, співчуття, чистота помислів і вчинків.
8. Знає й поважає історію українського футболу, бере участь у добродійних акціях, приділяє увагу ветеранам футболу.
9. Відкидає всякий прояв грубості, хамства, словесного хуліганства на футбольному полі та за його межами, суворо стежить за дотриманням норм мовлення.

10. Співпрацює зі ЗМІ, проявляє відчуття такту й поваги до праці журналіста.

11. Зневажає і заперечує ганебні способи змагань: догвірні матчі, підкуп арбітрів, застосування методів залучування до арбітра й сулєрника, використання заборонених препаратів.

12. У матчах збірної України демонструє високий дух, патріотизм, повну віддачу; гідно несе звання громадянина країни та вірить у перемоги.

Відповідно до міжнародної практики, у рамках руху за «Чесну гру» (Fair Play), УЄФА встановив таку обов'язкову перемонію вітання команд-суперниць перед початком матчів чемпіонатів, першості, розіграшу Кубка та ін., яка служить закликом до команд продемонструвати ідеї Чесної гри, повагу до суперників і глядачів, продемонструвати спортивний дух змагань.

Процедура виглядає таким чином:

- команди шикуються приблизно на відстані семи метрів від бокової лінії поля, обличчям до центральної трибуни;
- команда гостей розміщується зліва від арбітрів;
- гравці команди гостей підходять до арбітрів, а потім і гравців команди, яка приймає, та обмінюються рукоштовками з кожним із них;
- гравці команди, яка приймає, вітають рукоштовками арбітрів і, обходячи їх, повертаються на своє місце;
- після індивідуальних вітань гравці команди гостей повертаються на своє місце, проходячи позаду команди, яка приймає, і займають місця, щоб теле- й фотокореспонденти змогли провестися зйомку;

- гравці вітають глядачів, після чого капітани беруть участь у проведенні жеребкування.

На поле для участі в церемонії виходять тільки футболісти стартового складу й арбітри. Офіційні особи та запальні гравці розміщуються на місцях, установлених Регламентом. Процедура вітання на місцях, установлених Регламентом. Процедура вітання не повинна будь-яким чином затримувати офіційний початок ігри.

Матчі 14 туру Елліцентр Чемпіонату України пройшли в рамках загальноєвропейської Акції «Тур проти голоду» на підтримку глобального руху проти голоду (рис. 75).

Асоціація європейських професіональних футбольних ліг (ЄПФЛ) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) об'єднали зусилля для проведення Акції «Тур проти голоду» всією Європою. 16 футбольних ліг, понад 250 команд, 125 стадіонів і мільйони уболівальників закликають уряди своїх країн припинити страждання, викликані хронічним голодом. А вже жертвами цієї біди є близько 1 мільярда людей у світі.

Послами Акції в різних країнах стали видатні футболісти сучасності й минулого: Ліонель Мессі, Ікер Касільяс, Рауль Гонсалес, Дієго Форлан, Філ Невілл, Лука Тоні, Рене Адлер, Жоао Моутиньо, Іжі Дудек, Хрісто Стоїчков, Хансі Мюллер, Герберт Прохаска, Дмитро Аленічев.

Етика футболіста виявляється у спілкуванні з арбітрами, тренерами й спортсменами. При спілкуванні з футболістами рішення арбітрів мають бути безпристрасними, справедливими й точними, згідно з вимогами правил і спортивної етики, бо всі вони є остаточними й можуть впливати на результат гри. Суддя повинен принципово й рішуче підходити до боротьби з грубістю та недисциплінованістю окремих футболістів і вживати необхідні заходи в разі виникнення інцидентів або небезпечних ситуа-

Рис. 75. Акція «Тур проти голоду»

цій, які загрожують безпеці гравців, а також нормальному ходу гри. Вважається неетичним обговорювати дії арбітра, який проводить матч.

Етику спілкування між футболістами та тренером можна розглянути за трьома напрямками:

- етика спілкування «зверху-вниз» - тренер до футболіста;
- етика спілкування «знизу-вверх» - футболіст до свого тренера;
- етика спілкування «за горизонталлю» - між футболістами.

9.1 ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ «ЗВЕРХУ-ВНИЗ» - ТРЕНЕР ДО ФУТБОЛІСТА

Без дотримання етики в спілкуванні між тренером і футболістами більшість гравців відчувають себе в команді дискомфортно, етично не захищеними. Ставлення тренера до футболістів впливає на весь характер спілкування, багато в чому визначає його етично-психологічний клімат. Саме на цьому рівні формуються наперед етичні ставлення та зразки поведінки. Відзначимо деякі з них.

— Прагнете перетворити вашу команду на згуртований колектив із високими моральними нормами спілкування — залучіть футболістів до цілей команди, щоб кожен із них був частиною цього колективу. Разом із тим кожен футболіст прагне залишитися індивідуальністю та хоче, щоб його поважали таким, яким він є.

— При виникненні проблем і труднощів, пов'язаних із недобросовісністю футболіста, тренерові слід з'ясувати їх причини і зробити все можливе, щоб подолати їх, спираючись на сильні сторони особистості футболіста.

— Якщо футболіст не виконав завдання тренера, то необхідно дати йому зрозуміти, що тренерові відомо про це, інакше футболіст може вирішити, що обдурив вас.

— Зауваження футболістові повинно відповідати етичним нормам, не принижуючи його гідності та почуттів.

— Критикуйте дії і вчинки футболіста, а не його як особистість.

— Коли це доречно, використовуйте принцип «бутерброда» - приховуйте критику футболіста між двома коментентами. Завершуйте розмову на дружній ноті, щоб показати йому, що ви не тримаєте зла.

— Не обростаєте «улюбленчиками». Стагтесь до футболістів як до рівноправних членів команди — до всіх з однаковими вимогами.

— Дотримуйтесь принципу розподільної справедливості: чим більше заслуги футболіста, тим більше має бути заохочення.

— Добросовісне ставлення до тренувань та успіхи в гурні повинні заохочуватися, тому в таких випадках не жалкуйте похвали.

— Захищайте та оберігайте гравців своєї команди і будьте їм віддані. Вони будуть відповідати вам тим же.

За високу культуру спілкування з футболістами, арбітрами, колегами і представниками преси головний тренер «Мілана» Карло Анчелотті на офіційній церемонії в болгарському Пловдиві з рук ректора університету Івана Куйларова отримав науковий ступінь доктора в галузі комунікацій і спорту. «Це один із тих днів, який я ніколи не забуду. Хочу подякувати всім, хто допоміг мені здійснити цю мрію», — сказав Анчелотті після урочистої церемонії.

Головний тренер «Блекберна» Сем Аллардайс удостоєний звання почесного доктора університету Болтона, інфо-

рмує «BBC Sports». Нагорода присвоєна Аллардайсу за внесок у футбол Болтона, в якому він виступав як гравець упродовж восьми років, а з 1999 по 2007 рік тренував місцеву команду. «Я дуже пишаюся тим, що отримав докторський ступінь. У Болтоні здійснилося багато моїх мрій, і я щасливий, що подарував людям чудові спогади. Це велика честь для мене», – заявив Сем.

Така висока оцінка діяльності футболіста і тренера «Блекберна» Сема Аллардайса свідчить про його істотний внесок у розвиток футболу Болтона, а з іншого боку – вдячність уболівальників і етичність рішення керівництва університету Болтона про присвоєння Аллардайсу звання почесного доктора.

На жаль, не всі тренери футбольних команд дотримуються етики й етикету в спілкуванні. Наприклад, негідна поведінка наставника «Селтика» Гордона Страчана спонукала шотландську футбольну асоціацію дискваліфікувати його на 6 матчів. Тренер був видалений із поля арбітром Доганом за «неналежні слова й жести під час матчу» з «Абердіном».

Головний тренер португальської збірної Луїс Філіппе Сколарі на шляху до Єврофоруму 2008 після фінального свистка в пориві люті ударив в обличчя захисника сербів Драгуновича, який своєю самовідданою грою не дозволив португальцям перемогти в цьому матчі. Провідні спортивні видання Португалії засудили цей вчинок Сколарі. Але сам тренер заперечує факт того, що він вдарив по обличчю Драгуновича. «Я лише трохи торкнувся його волосся», – виправдовувався Луїс Філіппе, що прикинувся ягтям. Драгунович описує цей інцидент таким чином: «Я до сих пір шокований. Сколарі дійсно мене вдарив. Я думаю, що це неприпустимо з боку тренера». УСФА ініціювала розсліду-

вання цього інциденту і дискваліфікувала Сколарі на чотирі гри збірної Португалії та оштрафувала його на 12 тисяч євро.

У черговий раз порушив футбольну етику головний тренер збірної Аргентини на ЧС-2010 Дієго Марадона, дозволити собі ряд різких висловів на адресу вилатних футболістів минулого – Пеле і Мішель Платіні.

Пеле, який вважається одним із кращих гравців усіх часів і народів, раніше критикував діяльність Марадони на посту наставника збірної Аргентини. Тому Марадона образливо заявив: «Пеле час у музеї». Але уряд Бразилії, бажаючи увічнити пам'ять про великого футболіста Пеле, виступив з ініціативою звести пам'ятник на стадіоні «Маракана» після його реконструкції до ЧС-2014. Цей стадіон вміщав найбільшу кількість глядачів у світі (200 тисяч), і тут Пеле провів свій прощальний матч за збірну Бразилії.

Мішель Платіні дісталася за те, що у своєму прогнозі на результат чемпіонату світу 2010 він не відніс команду Марадони до претендентів на титул. Газета «Reneers» цитує Марадону: «Платіні, як і всі французи, вважає, що він найрозумніший. Адже він сам так і не зумів стати тренером високого рівня. Я ж хочу й можу знову стати чемпіоном світу».

Слід відзначити, що Мішель Платіні, визнаний цього року кращим футболістом Франції XX століття, відзначає своє 55-річчя. Він чемпіон Європи 1984 року, кращий футболіст Європи 1983, 1984 і 1985 року, чемпіон Франції, двократний чемпіон Італії, володар Кубка чемпіонів, Міжконтинентального кубка, Суперкубка Європи, Кубка кубків, нинішній президент УСФА. Життя показало, що Мішель Платіні був об'єктивний у своєму прогнозі щодо результату Чемпіонату світу 2010.

Дієго Марадона неетично передавач загибель свролейського і пропівітання латинамерикаського футболу. Проте в 1/8 фіналу ЧС 2010 команда Марадони прогала німецькій збірній із ганебним рахунком 0:4, а латинамериканські збірні Бразилії та Парагваю поступилися футболістам Голландії та Іспанії, які стали фіналістами ЧС 2010. Тому критичні зауваження Пеле та Мішеля Платіні на неетичні висловлення наставника збірної Аргентини були об'єктивні.

Асоціація футболу Аргентини односторонньо ухвалила рішення розірвати контракт з Дієго Марадона і проголосувала проти продовження контракту, який був підписаний до закінчення ЧС-2010. У відповідь він вибухнув гнівною тирадою, порушуючи етичні норми. Більше за всіх дісталася голові АФА Хуліо Грендані і технічному директору збірної Карлосу Білардо. «Грендана брехав мені! Білардо зрадив мене! – кидав громи й блискавки Марадона на спеціально скликаній прес-конференції. – Всюди зрада. Навколо люди, які не бажають добра аргентинському футболу».

Ганебний виступ французької збірної на чемпіонаті світу в ПАР пояснюється неетичними взаєминами в команді, слабким ланцюгом в якій був її наставник – Раймонд Доменек. Він, на думку фахівців, умудрився бездарно скористатися прекрасними футболістами й не забезпечити вихід команди в 1/8 фіналу. Доменек не зміг згуртувати футболістів у колектив єдиномудців, що захищають честь своєї країни і багатомільйонної армії французьких уболівальників.

Після поразки від мексиканців зі стану збірної Франції був відрахований нападаючий Ніколя Анелька. У відповідь на критику в недостатній самовіддачі Анелька повівся неетично і назвав Доменека «сучим сном». Перед подальшим тренуванням між капітаном збірної Франції

Патрісом Евра, Доменеком і тренером із фізпідготовки Робертом Доверне відбулася сварка, у результаті якої Доверне кинув на підлогу свою акредитацію й залишив спортивну базу.

Порушення футбольної етики у збірній Франції наголювалося ще на стадії попередніх ігор до чемпіонату світу, коли в матчі зі збірою Ірландії Тьеррі Анрі, підірвавши собі рукою, забив вирішальний гол, який арбітр матчу зарахував. Після цього неетичного інциденту президент Франції Мішель Саркозі вимушений був припинити свої вибачення керівництву Ірландії. Неетична поведінка футболістів і тренерів та, як наслідок, невдалий виступ збірної Франції на чемпіонаті світу в ПАР викликав справедливий гнів французьких уболівальників.

Порушення етики і етикету мало місце у колишнього тренера «Челсі» Жозе Маурінью. Повернувшись до Португалії, він забрав зі школи свою дочку Матильду, але, зустрівши її однокласника Педро Фарріма, схопив його, почав трясти за плечі, а потім викручувати йому вуха. Виявляється, дочка розповіла тагові, що Фарріма погано відгукнувся про Маурінью, і пан Жозе вирішив покарати Педро. Через кілька днів Жозе Маурінью вимушений був принести вибачення хлопчикові та його батькам.

Порушення етики є участь футболістів, тренерів, арбітрів і навіть керівників футбольних клубів у грі на тоталізаторі. Наприклад, регламент РФС з етики наголошує утримуватися від участі в діяльності букмекерських контор. Проте букмекери представили в Російську професіональну футбольну лігу, що займається організацією матчів у першому й другому дивізіоні, документи, які свідчать про участь представників відразу декількох клубів у грі на тоталізаторі. Причому більшість із них робили ста-

вки проти своїх власних команд, тим самим фактично розписавшись у тому, що знали про майбутні «домовлячки».

Наприклад, тренери клубу «Динамо» (Барнаул) Сергій Кормилецев і Вадим Бриткін не просто «зарядили» проги власної команди в гостьовому матчі з «Сахаліном» - вони зробили ставки на конкретний сценарій гри: після першого тайму «Динамо» повинне вигравати, а в результаті по рахунку 1:0 після першої половини матчу, знайшов у собі сили перемагати.

9.2 ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ «ЗНИЗУ-ВВЕРХ» - ФУТБОЛІСТ ДО ТРЕНЕРА

Дотримуючись етичних норм у взаєминах футболіста до свого тренера, бажано зробити його своїм союзником, інакше можна налаштувати тренера проти себе, зробити своїм недоброзичливцем. Ось кілька необхідних етичних норм і принципів, які слід використовувати футболістові у спілкуванні з тренером.

– Прагни допомагати тренерові у створенні в команді доброзичливої етичної атмосфери, зміцненні справедливих відносин. Пам'ятай, що твій тренер потребує цього насамперед.

– Не намагайся нав'язати тренерові свою точку зору або командувати ним. Висловлюй свої пропозиції тактовно і ввічливо. Наприклад, можеш сказати: «Як Ви ставитесь до того, якщо б...?».

– Якщо в команді наближається або вже відбулася якась радісна або, навпаки, неприємна подія, то про це необхідно повідомити тренера. У разі неприємностей прагни допомогти полегшити вихід із цієї ситуації, запропонувати своє рішення.

212

– Не розмовляй із тренером категоричним тоном, не говори завжди тільки «так» або тільки «ні». Футболіст, що вічно піддає, набридає і справляє враження лестивця. Гравець команди, який завжди говорить «ні», служить постійним подразником.

– Будь відланим і надійним, але не будь підлабузником. Май свій характер і принципи. На таких футболістів тренер завжди може покластися.

9.3 ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ «ЗА ГОРИЗОНТАЛЛЮ» МІЖ ФУТБОЛІСТАМИ

Загальний етичний принцип спілкування «за горизонталлю» можна сформулювати таким чином: «ставитись до свого колеги так, як би ви хотіли, щоб він ставився до вас». Якщо ви маєте сумнів, як поводитися в тій або іншій ситуації, поставте себе на місце вашого колеги. Етика спілкування за горизонталлю – справа вельми непростата, оскільки футболісти однієї команди нерідко є суперниками в боротьбі за успіх і просування в команді.

Гравці однієї команди повинні відчувати себе рівними. Ось декілька принципів етики спілкування між футболістами однієї команди.

– Не вимагайте до себе якогось особливого ставлення або особливих привілеїв із боку інших.

– Не ставтеся із упередженістю до своїх колег. Наскільки можливо, відкиньте забобони й плітки у стосунках із ними.

– Називайте гравців своєї команди на ім'я і прагніть робити це частіше.

– Посміхайтесь, будьь доброзичливими і прагніть показати добре ставлення до своїх колег. Пам'ятайте: що посієш, те й збереш.

213

— Не давайте обіцянок, які ви не зможете виконати. Не перебільшуйте свою значимість і спортивні можливості. Якщо вони не виправдаються, вам буде незручно, навіть якщо на це були об'єктивні причини.

— Не прагніть показати себе кращим, ніж ви є насправді. Рано чи пізно все випливе назовні та стане на свої місця.

— Розглядайте свого колегу як особистість, яку слід поважати саму по собі, а не як засіб для досягнення ваших цілей.

Проявом спортивної етики є випадки, коли футболіст реагує на травму суперника та відмовляється від численної переваги своєї команди, направляючи м'яч за бокову лінію. Після надання медичної допомоги травмованому гравцеві його команда вводить м'яч із-за бокової лінії і віддає суперникові, демонструючи цим свою подяку за етичний вчинок суперників.

Етичним і навіть лицарським вважається вчинок захисника, який, рятуючи свої ворота від неминучого гола, лягає під удар і своїм тілом захищає команду від небезпечної ситуації.

Неетичним є нешанобливе ставлення до суперника, тим більше образа його. Суперника слід поважати, оскільки недооцінка його може призвести до поразки на футбольному полі.

Порушенням етики є прояв грубості футболістів на полі.

2006 р. Чемпіонат світу в Німеччині. У фіналі з Італією Зідан також реалізував пенальті, але Марко Матераци зрівняв рахунок ще в першому таймі — матч перейшов у додатковий час. За десять хвилин до закінчення овертайму між Зіданом і Матераци відбувся конфлікт, який за-

вершився тим, що француз ударив італійця головою в груди і був видалений із поля. Післяматчеву серію пенальті виграла Італія (5:3).

За підсумками першості Зідан був визнаний кращим гравцем чемпіонату. У результаті голосування журналістів він набрав більше голосів, ніж італійці Фабіо Каннаваро і Андреа Пірло.

Розглядом конфлікту Зідан — Матераци (зокрема, з'ясуванням змісту їх діалогу) зайнявся ФІФА. Президент ФІФА Зепп Блаттер заявив, що за свій вчинок Зідан може бути позбавлений "Золотого м'яча". Проте на засіданні дисциплінарної комісії ФІФА це питання не порушувалося.

За рішенням ФІФА, Зідан був дискваліфікований на три матчі, але, оскільки він завершив кар'єру, покарання було замінено роботою з молодими футболістами. Матерацці був відлучений від футболу на дві гри.

Незабаром після інциденту Зідан дав інтерв'ю французькому телеканалу Canal+, в якому розповів про те, що Матерацці спровокував його на удар, образивши матір і сестру француза. Проте процитувати Матерацці Зідан відмовився, посилаючись на те, що такі слова соромно вимовляти вголос. Колишній капітан збірної Франції заявив, що не збирається вибачатися перед італійцем, але висловив співчуття за свій вчинок на очах у мільйонів уболівальників, що дивилися фінальний матч, серед яких було багато дітей.

Зінедін Зідан – геній французького футболу. Видаєний майстер, геніальний плеймейкер. 17 років його кар'єри в професіональному футболі закінчилися після завершення Чемпіонату Світу – 2006. Останній турнір капітана французької команди як останній бій. На ньому Зідан, як ніколи раніше, показав усю неоднозначність своєї кар'єри. Його визнали кращим гравцем Чемпіонату Світу (візьміть до уваги той факт, що турнір цей включав усіх сильних гравців планети). Він вів свою збірну до перемоги. І видалення... Необов'язкове, спровоковане, останнє. Кубок Світу пішов до того, хто його спровокував на таку реакцію. Усього 14 червоних карток за кар'єру. І майже все за реакцію на провокацію з боку суперника. За наступивну поведінку, як класифікують подібні вчинки судді. Зідан залишився тим же, ким був багато років тому, коли вчився постояти за себе. Він залишився все тим же, який 13 років тому говорив: "Я ненавиджу несправедливість і насильство. Я отримую безліч ударів за гру. Я приймаю

їх, нічого не кажучи, але одного разу приходить момент, коли я не можу більш стримуватися. Я повстаю і вибухаю. Це сильніше за мене... Я виходить із неблагоприятного району в Марселі. Тут завжди не смакують бійки, але, якщо хтось провокує тебе, ти, як правило, не залишаєш його без відплати". Ця фраза, сказана після того, як Зінедін отримав свою першу в кар'єрі червону картку, як ніщо інше пояснює його поведінку й після стількох років...

Як публічна фігура, Зідан бере участь у добродійних акціях. Так, наприклад, одного разу з аукціону продали за 39 800 євро його джини марки Ford Expedition. Гроші були направлені в асоціацію, яка бореться з лейкодистрофією у дітей. Крім того, через газету l'Equipe футболіст виступив з ініціативою про проведення матчу на допомогу жертвам землетрусу в Алжирі, звідки родом його батьки. Матч відбувся в жовтні 2003 року.

Якось уболівальники попросили Зідана оцінити себе за десятибальною шкалою. Ось, що з цього вийшло:

- 1) футболіст - 7 балів;
- 2) чоловік - 7 балів;
- 3) син - 9 балів;
- 4) батько - 10 балів.

На африканському мундіалі захисник збірної Португалії Рікардо Кошта дискваліфікований ФІФА на три матчі за навмисну грубість у матчі 1/8 фіналу проти збірної Іспанії. Із-за дискваліфікації Кошти доведеться пропустити три матчі збірної Португалії у кваліфікації Євро-2012.

Португалець на останніх хвилинах зустрічі в чужій штрафній під час верхової боротьби ударив ліктем захисника іспанців Хуана Каудевілью, за що одразу ж був видалений головним арбітром Ектором Бальдассі.

Однією з причин останніх невдач збірної Англії є низький морально-психологічний клімат у команді й порушення етики спілкування. Нападаючий збірної Англії Уейн Руні звинувачений у подружній невірності. Форвард зраджував своїй дружині з дорогою повією Дженніфер Томпсон. Розлучився з дружиною через інтрижки Ешлі Коун, а капітан збірної Англії Джон Террі також поведився аморально. Англійська преса вважає, що «леви», які купаються в грошах, загрузнули у хтивості й розпущті.

Дисципліна гравців повинна ґрунтуватися на високій свідомості. Тому не слід відповідати грубістю на неправильний прийом. Гравець може впасти навіть від правильно виконаного прийому (поптовх, підкат), але той, хто виконав прийом, не буде покараний арбітром, а «постраждалий» не повинен на такого гравця ображатися. З іншого боку, навіть за спробу звалити суперника неправильним прийомом (підніжка, поштовх руками й тому подібне) гравець буде покараний арбітром. Гравці, які порушили Правила, нерідко пояснюють це арбітрові випадковістю. Випадково може потрапити м'яч у руку, але не можна випадково зіграти по м'ячу рукою. Навряд чи можна випадково вдарити суперника рукою або стрибнути на нього, тримати його рукою тощо, то-му за подібні «випадкові» порушення гравці завжди караються арбітром відповідно до вимог Правил гри.

Перелічені вище порушення Правил залежно від наміру гравця можуть бути й грубими, за що арбітр призначить не тільки штрафний або 11-метровий удар, але може накладати на гравця й персональне покарання: попередити або видалити його з поля. В яких би фор-

мах не виявлялася грубістю, вона повинна суворо присякати арбітром.

Неетична поведінка футболістів однієї команди щодо одного залежно від характеру порушення буде означена суддею попередженням або видаленням з поля. Потім гра поновлюється вільним ударом у бік воріт їх команди.

Неетична поведінка форвардів амстердамського «Аякса» Альберта Луке і Луїса Суареса, що влаштували бійку в перерві матчу з «Фейєноордом», змусила керівництво клубу оштрафувати забіяк кожного на суму, яка дорівнює місячній зарплаті.

Неетично завершився в Києві в серпні 2010 року матч збірних команд України й Сербії (U21). У додатковий час у черговий раз жорстко дісталоя Пашасву, і партнери заступилися за Павла. У результаті команди пішли стішка на стінку, із взаємним обміном стусанами й різкими висловлюваннями. Результат – два видалення.

Гравець «Манчестер Сіті» Джоун Бартону побив свого партнера по команді Османа Дабо, після чого останній трохі не позбувся зору. Джоун Бартону неодноразово притягався до кримінальної відповідальності, й за побиття групи людей у Ліверпулі відбуває шестимісячне покарання у в'язниці.

Порушення етики футболістами негативно позначається на результатах гри їх команд і викликає обурення в численній армії уболівальників. Капітан «Роми» Франческо Тотті дискваліфікований на чотири матчі за нахабний удар, який 33-річний гравець наніс форвардові «Інтера» Маріо Балотеллі в програному фіналі Кубка Італії. Згодом Тотті зізнався: він бив суперника спеціально – юний нападаючий назвав Ческо «стариганом» і

порадив піти на пенсію. Балотеллі також дискваліфікований на одну гру за те, що постійно оскаржував рішення суддів.

Етичним вважається вчинок футболіста, коли він виходить на ударну позицію й перед захисниками бачить, що його напарник знаходиться у більш вигідній позиції, тому вирішує віддати йому пас, що приводить до взяття воріт. Даний вчинок футболіста є і етичним, і тактично грамотним. Таке поєднання якостей завжди приводить футбольну команду до перемоги.

Уругваєць Дієго Форлан, удостоєний призу за цього гравця ЧС-2010 – «золотого м'яча», та є не тільки прекрасним футболістом, але й чудовим вихователем. Його етичне ставлення до молодих футболістів викликає в них захоплення. Обдарований уругвайський форвард Луїс Суарес, що забив за збірну Уругваю в 33 матчах 13 м'ячів, так відгукується про Дієго Форлана: «Саме він допоміг мені закріпитися у збірній. Виховав як свого футбольного сина. Він постійно наполягав на тому, щоб я більше думав на полі, адже є досить технічним гравцем і не був егоїстичним, як це було в ранні роки мості кар'єри. Завдяки цим порадам я багато чого змінив у своїй грі і був дуже здивований, що, не дивлячись на те, що тепер мені більше доводилося діяти з глибини, почав забивати більше, ніж будь-коли».

Великі футболісти, дотримуючись етики й стикету, користувалися широкою популярністю та любов'ю уболівальників, їх нагороджували урядовими нагородами.

На честь видатного угорського футболіста Ференца Пушкаша одна з вулиць Будапешта названа на його ім'я. Вулиця Пушкаша знаходиться біля стадіону клубу

«Гонвед», за який легендарний футболіст у 1941-1950 роках зіграв 349 матчів, забивши 358 м'ячів.

Півзахисник пітерського «Зеніту» Костянтин Зирянов був визнаний найкращим гравцем чемпіонату Росії в 2007 році. Журі, що складалося з журналістів спортивних газет, присудило йому **Чорний Смокінг** – приз футбольному джентльменові року.

Ворогач московського «Динамо» Лев Яшин вважається кращим голкіпером усіх часів. Він став олімпійським чемпіоном у 1956 році в Мельбурні, у 1960 році став чемпіоном Європи. Яшин провів 78 матчів за національну збірну, був шестикратним чемпіоном країни, у 1963 році був визнаний кращим футболістом Європи. За видатні заслуги перед футболом Лев Яшин був удостоєний золотої зірки Героя Росії.

Півзахисник «Манчестер Юнайтед» і збірної Уельсу Райан Гітз удостоєний ордена Британської імперії. Він переїхав до Манчестера в 1990 році, зігравши з тих пір 736 матчів, в яких забив 100 голів. Після церемонії народження в Букінгемському палаці за багаторічну службу футболу Райан Гітз сказав: «Я щасливий, що виступаю за великий клуб і виходжу постійно в основному складі».

У лондонському Музеї мадам Тюссо була представлена воскова копія півзахисника мадридського «Реала» і збірної Португалії Крістіано Роналдо.

У день старту чемпіонату світу в ПАР британській публіці показали його воскову фігуру. Копія Роналдо створила компанію скульптурам таких знаменитих гравців, як Пеле, Девід Бекхем і Стівен Джеррард. Восковий Роналдо олягнений у форму збірної Португалії з цифрою 7, яку музею передав сам спортсмен.

Піар-менеджер лондонського відділення Музею мадам Тюссо Ліз Едварде розповіла, що вони були здивовані кількістю відвідувачів, охочих побачити скульптуру найдорожчого футболіста у світі і кращого футболіста планети 2008 року.

Етичними є пропозиції ФФУ і ПФЛ України, направлені на обмеження кількості зарубіжних гравців у складі команд, які виступають. Президент ФФУ Г.М.Суркіс відзначає, що «існує взаємозв'язок ліміту на легіонерів і подальші перспективи для вихованців дитячо-юнацьких шкіл, яким усе важче пробиватися крізь частокіл зарубіжних агллетів».

Щодо цієї проблеми колишній головний тренер національної збірної України О.В.Блохін, відповідаючи на питання кореспондента газети «Спорт-експрес», сказав: «Звідки брати гравців для збірної країни? Адже в нас і свої талановиті молоді вистачає. Головне, дати їм розкритися без перешкод ззовні». Безумовно, виховати юного футболіста з робітничого містечка або сільської місцевості України значно складніше, дорожче й вимагає багато років напруженої праці для колективу тренерів та адміністрації футбольних клубів. Сьогодні легше й дешевше привести майстра високого класу з-за кордону і це слід робити, але не за рахунок нашої талановитої молоді. А вона в Україні є, і доказом цьому служать срібні медалі Європейського молодіжного чемпіонату 2006 р. Кращим футболістом світу в 2004 р. став юний вихованець київського Динамо, а надалі нападаючий Мілана і Челсі Андрій Шевченко. На думку авторів, доцільним є розумне поєднання талановитої української молоді і кращих виконавців із Бразилії, Сербії, Румунії та інших країн, в яких можна повчитися,

гра з якими дозволить підвищити майстерність юних українських футболістів і, у цілому, успішно виступати такому футбольному клубу на чемпіонаті України і в зарубіжних турнірах.

У кодексі етики й чесної гри наголошується, що справжні футболісти повинні вести чесно безкомпромісну боротьбу за перемогу до фінального свистка арбітра. Такий лицарський героїзм проявили футболісти молодіжної збірної України, коли в матчі з молодіжною збірною Бельгії, програвши з рахунком 0:1, до закінчення другого тайму змогли забити три голи, добившись перемоги. Це дозволило молодіжній збірній України вийти у фінальну частину Чемпіонату Європи 2006 і згодом стати срібними медалістами.

Етичним є прозяв футболістами турботи про дітей. Наприклад, португальський півзахисник московського «Динамо» Мігель Дані сплатив добродійному громадському фонду «Дитячі серця» операції трьом російським дітям. А нападаючий донецького «Шахтаря» Крістіано Лукареллі виставив на аукціон два лоти і всі вичурені кошти передав цій же організації.

Колішні гравці збірної Франції Марсель Десаїм і Фаб'єн Бартез приділяють підвищену увагу дитячому футболу. Марсель, знаменитий у минулому захисник «Мілана» і «Челсі», відвідав свою батьківщину Гану в рамках програми «Sport and Skill», установленою власною академією «Laureus». У цьому закладі займаються футболістом понад 400 дітей-сиріт.

Фаб'єн Бартез, чемпіон світу-98 і Європи-2000, колишній воротар «Манчестер Юнайтед», відкрив академію для юних воротарів. Це спільне підприємство леге-

ндарного воротаря й головного тренера «Гулузи» Елі Боба.

Знамениті футболісти Зідан і Роналдо в іспанській Малазі провели черговий матч «Проти бідності» (він став п'ятим в історії). У грі, на якій були присутні 33 тисячі глядачів, взяли участь команди «Друзі Зідана» і «Друзі Роналдо». Зустріч, як завжди буває у таких випадках, закінчилася внічию: 2:2. За команду Зідана забивали він сам і Доло Жуніор, а за команду Зубастика – Дос Сантес і Негредо. Послінок судив знаменитий П'єр Л'юджі Коліна. Такі етичні вчинки знаменитих футболістів дозволяють вести боротьбу з бідністю, пропагують футбол і мають величезну виховну силу.

Порушенням етики є вживання допінгу футболістами. Наприклад, захисник «Монса» Мікаель Вігтерс рішенням Бельгійської футбольної федерації дискваліфікований на один рік за вживання допінгу.

Грубим порушенням етики й етикету є лихослів'я. Головний тренер «Портсмута» Гарі Реднапп виступив за боротьбу з лихослів'ям на стадіонах. Він закликав у союзники батьків малолітніх уболівальників: «Задумайтеся над тим, що ваші діти виступують на терасах стадіонів. Задумайтеся, як впливає на їх ще не зміцнілі розуминескінченна майданчикова лайка невихованих хуліганів».

На засіданні комісії з етики та чесної гри ФФУ розглядаються наявні порушення й систематично провадиться робота з метою їх запобігання. Порушенням кодексу «етики та чесної гри» є випадки, коли в дитячих командах тренери збирають із батьків юних футболістів гроші – «на суддівство». Футбольний арбітр зобов'язаний бути прикладом дисциплінованості і чесності у хо-

ді проведення змагань, а також виховувати юних спортсменів у дусі моралі й етики. Тому дії тренерів щодо збору грошей «на суддівство» є аморальними й образливими для арбітрів і цеують душу юного футболіста.

Неспортивна поведінка з порушенням кодексу етики і чесної гри відзначалася комісією, коли декілька гравців команди домовлялися «здати матч» суперникові. При цьому керівництву клубу довелося позбавлятися гравців команди, що скоміпрометували себе.

Засудження комісії з етики і чесної гри отримали факти коректування року народження юних футболістів при переході в дорослий футбол.

Дотримання етики у спілкуванні футболістів сприяє тиме підвищенню їх культурного рівня, розвитку спортивного духу, а також встановленню джентльменських взаємин футболістів, керівників футбольних клубів і уболівальників.

9.4. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ ФУТБОЛІСТІВ З УБОЛІВАЛЬНИКАМИ

Прикладом етичного, вдячного і навіть шляхетного ставлення уболівальників до футболіста є ставлення голландців до свого кумира Білезу Н'Куфо, якому в країні тольканив за життя встановлений пам'ятник. Нападаючий «Твенте» і збірної Швейцарії виступав за голландський клуб упродовж семи сезонів і забив у цілому 114 м'ячів. Пам'ятник був виготовлений на кошти уболівальників і встановлений перед виходом на домашню арену команди. Н'Куфо продовжив свою кар'єру в клубі MLS «Сіетл».

На африканському чемпіонаті світу збірної Гани вдалося повторити успіх камерунців часів Роже Мілла і збірної Сенегалу зразка 2002 року та пробитися у чвертьфінал.

Сила команди полягала в духовній єдності керівництва країни і футболістів. Президент Гани Джон Агта Мілз молитвою надихнув збірну своєї країни на успішний виступ у матчі 1/8 фіналу. Президент відвідав роздягальню гравців, де дав їм напуття і взяв участь у спільній молитві. За словами віце-президента футбольної асоціації Гани Фреда Панпо, візит позитивно позначився на бойовому дусі гравців.

Про етику спілкування футболістів бельгійської «Генти» з уболівальниками захоплено писав Андрій Шахов у журналі «Футбол» після відвідин у відповідь поєдинку київського «Динамо» у кваліфікаційному матчі Ліги чемпіонів. Він відзначав єдність фанатів із командою і як уболівальники поводитися після матчу. За підсумками двох зустрічей футболісти «Генти» програли 1:6. «Проте хвилини п'ять після матчу фанати співали пісню, присвячену клубу, його гравцям, дякували футболістам за старання й самовіддачу, а ті дякували уболівальникам за підтримку. Протрали – що ж, буває. Але ж вони прагнули, робили, що могли. І трибуни старалися, за що футболісти віддавали їм належне, слухаючи пісню, плескаючи в долоні, кланяючись. Ніхто не поспішав до роздягальні! І це після такого «вльоту»... Вражає».

На відміну від фанатів «Генти» уболівальники на стадіоні «Ведродром» перед початком матчу проти «Кана» розгорнули банери з портретами героїв минулого сезону. Проте вже після гола Сюбе в другому таймі

портрети потихеньку почали зникати. А після закінчення матчу герої перетворилися на ізгоїв, і уболівальники повелися неетично щодо своїх колишніх кумирів, обсвидавши їх.

Президент «Марселя» Жан-Клод Дасьє заборонив гравцям свого клубу носити навушники під час проходження шляху від автобуса до роздягальні, щоб поліпшити зв'язок із уболівальниками і пресою. Таким адміністративним рішенням керівництво футбольного клубу сприяло підвищенню етики спілкування футболістів з уболівальниками і представниками преси.

Чемпіон світу Серхіо Рамос після закінчення мундіально в ПАР відправився в іншу африканську країну – Сенегал. Іспанський футболіст спілкувався з місцевими дітьми, відвідував школи і лікарні, влаштуовував майстер-класи. Така етична поведінка футболіста заслуговує на найвищу оцінку.

Півзахисник збірної Нігерії Сані Кайта, що отримав червону картку в матчі зі збірною Німеччини, повівся етично та вибачився перед уболівальниками. «Суддя вчинив правильно, видаливши мене. Це була моя помилка. Я приношу свої вибачення всьому народу Нігерії, – говорив Кайта. – Але й Торосідіс заслуговував на віддалення. Він спровокував мене і вдарив першим».

До моменту видалення Сані Кайта збірної Нігерії виграла з рахунком 1:0, але, залишившись у меншості, пропустила два м'ячі. Уболівальники вважають Кайта винуватцем невдалого результату й надсилають йому погрози на електронну пошту.

По-різному зустрічають футболістів, що повертаються з чемпіонатів. Наприклад, збірна Італії, що повернулася на батьківщину з ПАР, зіткнулася з передбаченою реакцією уболівальників. У римському аеропорту

фанати зустріли команду криками: «Який сором!» З аналогічними заголовками напередодні вийшла вся італійська преса. Гравці залишили будівлю мовчки в оточенні представників поліції. Капітану італійців Фабіо Каннаваро дісталася персональна порція критики. Трохи пізніше Симоне Пеле у черговий раз закликав уболівальників і журналістів до терпимості, згадавши скандальну публікацію в «П Giornale», в якій після матчу зі збіркою Словаччини видання помістило на першій сторінці зображення одинадцяти блакитних труп на футбольному полі.

На думку капітана Каннаваро, італійський футбол знаходиться в глибокій кризі і вимагає прийняття термінових заходів, інакше наступної перемоги на чемпіонаті світу прийдеться чекати дуже довго.

На відміну від італійців, літак із гравцями збірної Словенії в люблінському аеропорту зустрічали дві тисячі уболівальників, що для двомільйонної країни достатньо багато. Ті, хто прийшов привітати гравців, кричали: «Чемпіони, чемпіони!», – що було вельми зворушливо. «Ми горді тим, що зуміли згуртувати навколо себе всю Словенію. Спасибі, що ви надали нам цю можливість», – сказав капітан команди Роберт Корен. А наставник словенців Матяж Кек додав: «Спасибі футболістам за роботу, а уболівальникам – за позитивну енергію, якою ви наповнювали нас. Я радий, що сьогодні ми для фанів значимо більше, ніж до мундіалю». Ця зустріч уболівальників і футболістів була високо етичною.

Міністр спорту Франції Розлін Башло неетично виступила з приводу невдалого виступу збірної країни на африканських футбольних полях. Вона назвала збір-

ну «переляканими дітьми, якими командують незрілі лідери банди». Тому ФІФА погрозила дискваліфікувати збірну Франції, якщо уряд країни втручатиметься у справи національної команди. ФІФА забороняє урядам країн втручатися у справи національних команд.

На жаль, деякі уболівальники не тільки порушують етику спілкування з футболістами й тренерами команд, але й здійснюють акти вандалізму. Прикладом служать Вандерлей Лушембурго, головний тренер бразильського «Палмейраса», що очолював у минулому мадридський «Реал» і збірну Бразилії. Перед матчем з «Фламенго» (2:5) він піддався нападу уболівальників свого клубу. Результатом інциденту став перелом руки бразильського фанівця. «Це був акт вандалізму. Люди, що напали на мене із засідки, – труси. Не збираюся цього так залишати. Варто не втратити чемпіонат або навіть окремий матч, як вас уже очікують в аеропорту люди з наміром побити», – цитує Лушембурго «Reuters». За словами тренера, після матчу йому подзвонили невідомі з погрозами ще більших неприємностей після повернення команди в Сан-Паулу. Поліція забезпечила тренерові і гравцям команди додаткову охорону.

Нападаючий «Челсі» Дідьє Дрогба в друге в кар'єрі був названий кращим гравцем Африки. Уперше Дідьє виграв номінацію в 2006 році, а наступні три роки він незмінно входив у трійку кращих. У свій 32 день народження Дідьє виграв у голосуванні у Майкла Ессієна і Самуеля Ето'о і став кращим у 2009 році.

Якщо в Африці Дідьє Дрогба вважається одним із кращих футболістів, то у Європі він порушує етичні норми. Нападаючий «Челсі» дискваліфікований на три матчі за недисципліновану поведінку в кубковій зустрі-

чі з «Барнлі». Після забитого м'яча Дільтс Дрогба продемонстрував прихильникам суперника непристойний жест.

Порушенням футбольної етики слід розглядати рішення північнокорейських чиновників, які відправили на примусові роботи наставника збірної КНДР Кім Чен Хону за невдалий результат на ЧС-2010. Йому доведеться подня займатися важкою фізичною працею по 14 і більш годин на добу за провал на мундіалі.

Президент ФІФА Йозеф Блаттер заявив, що організація почала розслідування з приводу жорстокої поведінки керівництва КНДР із членами національної футбольної команди.

Етики спілкування слід дотримуватися не тільки на футбольному полі, але й за його межами. Керівництво океанаріума в німецькому місті Оберхаузен відкинуло всі пропозиції з приводу купівлі восьминога-провісника Пауля, який точно вказав усі підсумки матчів збірної Німеччини й фінального послідку чемпіонату світу, що завершився. Головним претендентом на придбання Пауля був мадрідський зоопарк, оскільки після перемоги іспанців на чемпіонаті світу Пауль на піренейському півострові став мало не національним геросм. Адміністрація німецького океанаріума вчинила патріотично, відмовивши всім претендентам на восьминога Пауля на знак подяки за прогноз завоювання бронзових медалей на мундіалі і навіть виставила йому особисту охорону в океанаріумі.

10. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ АРБІТРІВ

Основою етики спілкування арбітрів із футболістами, тренерами і вболівальниками є об'єктивне суддівство футбольних матчів у чіткій відповідності з Правилами ФІФА.

У футболі роль арбітра надзвичайно важка й відповідальна. У грі бере участь велика кількість суперників, що беруть участь у двобої, вона характеризується різноманітними ситуаціями, великими розмірами поля і складністю Правил гри. Якщо ж узяти до уваги широку популярність футболу, широку глядацьку аудиторію, то його слід віднести до найбільш важкого для арбітражу виду спорту.

У складення арбітражу пов'язано з підвищенням відповідальності арбітрів. Це пояснюється збільшеною кількістю матчів та вимогливістю любителів футболу, які присутні на стадіоні, трансляцією матчів на численну аудиторію телеглядачів, популярністю футболу, що зростає, залежністю спортивного та видовищного боків ігри від якості арбітражу, істотним впливом помилок арбітрів на роботу тренерів, команд і відчуття мільйонної армії любителів футболу, вельми високою важливістю результату, адже часто результат зустрічі вирішує єдиний забитий м'яч.

У матчі 6 туру прем'єр-ліги 2010 року «Дніпро» – «Металіст» на 83 хвилині арбітр Даньковський із рахунку 0:1 зафіксував гол, забитий Селезневим і впевнено показав на центр. Але після пресингу з боку харківських футболістів і консультації з асистентом рішення відмінив. Своїми невпевненими діями Даньковський розлютив уболівальників. Особливо дісталось асистентові, якому

кинутий із трибун предмет розбив шию. Були також пошкоджені сидіння на трибунах і туалети. Невпевнені дії арбітра призвели до безладу як на футбольному полі, так і на трибунах стадіону.

З метою підвищення об'єктивності й професіоналізму в арбітражі футбольних матчів ФФУ ухвалила рішення запросити італійського фахівця міжнародного рівня П'єрлуджі Колліна, якому були надані широкі повноваження в реформуванні інститутів арбітражу та інспекції. Як помічника Колліна запросив Лучано Лучі, на рахунок якого понад сотня арбітражів в італійській серії «А».

Один із напрямів діяльності Колліни – серйозна робота самої структури суддівського комітету ФФУ. Він має намір керуватися не інтересами якихось клубів або персон, а виключно статутом ФІФА і суддівською конвенцією.

Президент ФК «Шахтар» Рінат Ахметов позитивно висловився про призначення Колліни куратором суддівського комітету: «У нього бездоганна репутація, і це дуже добре. Тепер головне, щоб він упорався з тим, заради чого приїхав. Тобто суддівство має бути безперечним, і уболівальники, принаймні, не повинні звертати увагу на суддів й думати, що арбітри свідомо помиляються в той або інший бік».

Колліна встановлює диктатуру в арбітражі українського футболу. Якщо це диктатура об'єктивності, безсторонності, совісті, професіоналізму, то підтримка його засад більшістю футбольних діячів і уболівальників в Україні буде гарантована.

Велике значення в підвищенні якості арбітражу набуває вивчення вимог, що висуваються до арбітра. Румун-

ський арбітр І. Данку, що розглядає проблему підвищення класу арбітражу, виділяє декілька груп якостей. У першу групу включені фізичні якості, які є основою психічної готовності. У другу групу – моральні якості (безсторонність, рішучість, упевненість, спокій, чесність, сміливість, скромність). Третя група – розумові, інтелектуальні якості (швидкість реакції, чіткість ухвал, що виносяться, культура поведінки і взаємини з гравцями і тренерами). І, нарешті, до четвертої групи включені технічні якості (знання Правил та вміння їх оптимально трактувати, вибір місця, взаємодія з асистентами арбітра).

Арбітри, що мають такі якості, проводять матчі на високому спортивному й етичному рівнях. При цьому як футболісти, так і уболівальники отримують справжнє насолоду від чесної і справедливої спортивної гри у футбол.

Прикладом арбітра такого рівня може служити Равшан Ірматов, який на чемпіонаті світу в ПАР отримав звання найперспективнішого футбольного рефери планети. Він став третім арбітром у світі, що обслуговував п'ять матчів на одному мундіалі.

Ірматов – релігійна людина, і навіть у ПАР завжди перед треною молився в мечеті. ФІФА продумала всі організаційні питання, надавали транспорт і охорону для поїздки в містя, які відповідали віросповіданню арбітрів, – кому до церкви, кому до мечеті, а кому до буддійського храму. «Молитва допомагає бути чесним, об'єктивним і справедливим», – вважає Равшан.

Коли Ірматов прилетів із ПАР до Ташкента, то його в аеропорту зустрічали декілька сотень уболівальників і весь суддівський корпус Узбекистану. Равшан був збен-

тежений таким прийомом: «Так, зустріч видалася дуже зворушливою. Я й подумати не міг, що арбітрів можуть так тепло зустрічати. У мене після такого прийому з'явилася величезне бажання довести невідповідність успіхів нашої суддівської бригади в ПАР».

Гідно відзначив роботу Ірматова президент Узбекистану Іслам Каримов. Він удостоїв арбітра ФІФА почесного звання «Узбекистан іфтихори» (гордість Узбекистану). Якщо футбольний арбітр, який має високі професійні та етичні якості, прагне виправдати довіру людей, то це у відповідь викликає найблагородніші почуття. І одночасно глибоко бачити, як закін «Беркута» наводять порядок на футбольному полі в матчі «Зірка» - «Карпати» (2:2) після конфлікту рефери Віталія Годуляна з воротарем «Зірки» Ігорем Шуховцевим.

Високі моральні якості продемонстрував арбітр із Киргизстану Бахадир Кочаров, який судив матч відкриття Чемпіонату світу 2010 у складі суддівської бригади з Узбекистану. Його сім'я в цей час в Оші ховалася від убивць у підвалі свого будинку. Увечері 11 червня на вулицях Оша, рідного міста киргизстанського рефери, у результаті міжетнічних зіткнень лилася кров, горіли будинки, панувала повна анархія. Суддівська бригада у складі Р.Ірматова, Р.Ільєсова (обидва Узбекистан) і Б. Кочарова (Киргизстан) відпрацювали матч між господарями турніру ПАР і збірною командою Мексики на «відмінно», не зробивши жодної помилки. Можна собі уявити, що творилося в душі у Б. Кочарова, який знаходився за тисячі кілометрів від будинку і сім'ї. Кочаров був уключений в програму ФІФА з розвитку футболу в Центральній Азії, йому неодноразово находили пропозиції отримати узбе-

цьке громадянство й продовжити кар'єру під прапором Узбекистану, але він проявив патріотизм і вважав за обов'язок зберігати вірність своїй країні. Такі високі етичні й професійні якості футбольних арбітрів підвищують престиж сучасного футболу у світі.

Боротьба з грубістю та неспортивною поведінкою особливо актуальна в міжнародному футболі. Арбітрам, що обслуговують матчі європейських турнірів, указується на необхідність чітких покарань за умисно грубу гру, яка часто служить початком інцидентів, якщо арбітр не виконає вчасних дій. Тренери, не заперечуючи проти жорсткої гри, закликають арбітрів обережності технічних гравців від грубих нападів. Об'рунтованість цієї вимоги не викликає сумнівів. Тому арбітри повинні забезпечити етику взаємин футболістів на полі.

Яскравою жертвою жорстокої некваліфікованої гри захисника «Бірмінгема» Мартіна Тейлора став нападаючий «Арсенала» Едуардо Да Сілва. Пішовши в жорстокий підкат, Тейлор перетворив ногу Едуардо на криваве місце, з подвійним переломом гомілковостопного суглоба. Цей варварський вчинок викликав обурення англійських уболівальників із вимогами суворо покарати винуватця.

Повернутися в поле нападаючий зміг тільки через рік. У «дебютному» матчі Едуардо на 20 хвилині відкриває рахунок. А трохи пізніше реалізував пенальті, самим же й зароблений, і зашпаквав, не соромлячись ні повного стадіону, ні направлених на нього камер. «Це був краший вєчір у моєму житті, – сказав після фінального свистка Едуардо. – Тому що довів, що я знову можу грати на високому рівні». Ця подія стала всанглійською й обговорювалася в пресі багатьох країн світу.

Останніми роками порушується питання про часте застосування жовтих карток, підкреслюється, що ними слід користуватися розумно, обмежуючись у багатьох випадках зауваженням. Проте, з іншого боку, указується, що арбітри в деяких моментах зволікають із попередженням, не проявляють достатньої рішучості, а це призводить до грубої гри.

Арбітр ФІФА шотландець Уільям Коллам, що був суддею в липні 2010 року на кваліфікаційному матчі Ліги чемпіонів «Динамо» Київ із бельгійською «Гента», є одним із найбільш перспективних арбітрів. Але на початку кар'єри Коллам вважався за дуже прикпілого арбітра. Так, у матчі «Фалкірк» - «Хіберніан» (1:1) він показав шість жовтих карток, три червоні й поставив один пенальті. Через місяць Уільям Коллам працював на матчі «Кімларнок» - «Хартс» (3:1) – вісім жовтих карток, одна червона і один пенальті, а ще через місяць «Хіберніан» - «Данді Юнайтед» (2:2) – дев'ять жовтих карток, одна червона й один пенальті.

Потім Коллам набув досвіду й мудрості у футболному арбітражі, тому зараз він не страждає любов'ю до роздачі карток. Суб'єктивний характер футболного арбітражу істотно визначається тією обставиною, що арбітри необхідні якомога менше втручатися у хід матчу, «дати можливість пограти», іти на розумний ризик у певних ігрових ситуаціях, не зупиняючи зустрічі. Це дозволяє футболістам повніше розкрити свої технічні й тактичні можливості, сприяє видовищу гри. Уміння діяти так само характеризує клас арбітра.

Київ став третім українським містом, де Колламу довелось судити. У 2008 році він судив у Харкові матч

«Металіст» - «Олімпіакос» (1:0). Наступного року був арбітром матчу «Шахтар» із белградським «Партизаном» (4:1). При цьому в Донецьку Коллам не виписав жодного попередження. За численними висловами футболістів, фахівців і вболівальників, Коллам завжди проявляв високий професіоналізм і етичність у поведінці на футболному полі.

Одна з гострих проблем сучасного футболу – своєчасне й точне виконання Правил 11 «Положення поза грою». Ні в одному виді спорту немає такого складного і в той же час багатозначного Правила, контроль за яким вимагає врахування цілого ряду вельми динамічних чинників. Особливі складнощі тут виникають у зв'язку з тим, що положення «поза грою» фіксується в момент удару по м'ячу гравцем атакуючої команди, а за час польоту м'яча, як правило, відбуваються суттєві зміни в розміщенні футболістів на полі. У зв'язку з цим часто виникають ситуації, коли гравець приймає м'яч, здавалося б, в явному положенні «поза грою», хоча насправді порушення Правил 11 не відбулося. У даних ситуаціях не завжди правильно розбираються гравці й тренери, не говорячи вже про глядачів.

Порушення цього Правила є не тільки футболною, але й етичною проблемою, тому що помилка арбітрів може істотно вплинути на результат матчу, що призводить до обурення, і навіть обурення уболівальників, футболістів і тренерів.

ФІФА офіційно визнала, що на Чемпіонаті світу в ПАР три голи були зараховані несправедливо, а два з них були забиті з явного офсайда. Це стосується першого гола нападничого збірної Аргентини Карлоса Тевеса у во-

рота збірної Мексики (3:1) у 1/8 фіналу. ФІФА визнала помилковим рішення зарахувати гол форварда іспанців Давида Вілья у ворота збірної Португалії (1:0), коли футболіст знаходився в положенні «поза грою».

Виконком УСФА стурбований актами вандалізму на стадіонах низки європейських країн і прагне підвищити відповідальність гравців за поведінку, що провокує безлад на трибунах. П'єрлуїджі Колліна вважає, що в українському футболі слід прийняти метушно футболістів за арбітрами з розмахуванням руками. Це провокує безлад на трибунах і порушує етику спілкування футболістів з арбітрами.

На стадії 1/8 фіналу ЧС 2010 арбітрами було ухвалено декілька неоднозначних рішень, принципів поєдинків, що істотно вплинули на результати. Голова ФІФА Йозеф Блаттер вибачився за дії своїх підлеглих, проте жоден із неправильних вердиктів арбітрів скасований не був.

У зустрічі збірних команд Аргентини й Мексики трапився епізод, що значно вплинув на подальший хід гри. Аргентинець Тевес із подачі Ліонеля головою забиває гол, знаходячись у метровому офсайді. Проте рефері, порадившись із помічником, гол зарахував.

Таким же неоднозначним рішенням арбітра ознаменувався поєдинок Німеччина – Англія. За рахунку 2:1 на користь німецької команди англієць Лемпард пробиває метрів із 20-ти, м'яч ударився в перекладину і від неї відскочив на газон за лінією воріт більше ніж на півметра, але рефері не зарахував чистий гол. Головний тренер збірної Англії Фабіо Капелло після матчу відзначив: «Сьогодні ми якоюсь мірою пали жертвою помилки арбітрів.

Зривний ми рахунок – могли б змінити тактику. А так довелися ризикувати». Канцлер ФРН Ангела Меркель, що спостерігала цей матч разом із прем'єр-міністром Англії, принесла свої вибачення за несприятливу дію арбітра. Напевно, через багато років уболівальники згадуватимуть не рахунок магчу, а не зарахований гол у ворота німців.

Результативні суддівські помилки, допущені арбітрами на африканському мундіалі, жорстко поставили питання про використання технічних засобів у суддівстві. Воно обговорюватиметься на черговій сесії ФІФА в Кардіфі. Використання відеоповторів під час матчів можна регламентувати. Переглядати можна було тільки найістотніші, найважливіші моменти гри: спірні пенальті, можливі видалення, гру рукою у штрафному майданчику, так само як і при забитому голі, наявність офсайда при взятті воріт. Ніякого футбол це не вб'є, точно так же, як не вобило хокей або який-небудь інший вид спорту, де відеоповтори прекрасно уживаються. Цікаво, що, згідно з підсумками опитування на одному з популярних сайтів серед тренерів, тренерів, чиновників і суддів, посилю упиратимуться проти введення електроніки саме останні. Як ви думаєте, чому? Здавалося б, безглуздо відмовлятися, якщо тобі пропонують помічника, правильно? Виходить, що комісуть вигідно мати ці суддівські «помилки». Тому що це знищить можливість «роботи з суддями» і впливу на результати.

Футбольна асоціація Швеції винесла на розгляд клубів питання про введення відеоповторів. Суть у тому, що декілька резервних суддів стежитимуть за прямою трансляцією матчів по телебаченню і при виникненні спірних ситуацій будуть повідомляти про своє рішення головно-

му арбітрові матчу, не перериваючи хід поєдинку. Якщо клуби схвалюють такий варіант, за ним піде запит у ФІФА з проханням дати дозвіл на проведення експерименту. Використання відеоповторів сприяло підвищенню об'єктивності й етичного футболного арбітражу.

Практика арбітражу рефері високого класу, що добре зарекомендували себе на міжнародному рівні, свідчить про важливість дотримання етики взаємин арбітра з футболістами в процесі гри. Арбітрові слід враховувати індивідуальні особливості футболістів при визначенні характеру й манер винесення покарань (самі ж покарання встановлюються відповідно до Правил гри). Таким чином, вплив на арбітраж футболістких змагань певних якостей особистості, емоційної сфери арбітра свідчить про важливість його фізичної, теоретичної, етичної й психологічної підготовки.

Під час світової першості в ПАР ФІФА вперше впробувала новий метод боротьби з договірними матчами, так звану систему раннього сповіщення. Наприклад, перед стартом ЧС-2010 ФІФА отримала сигнал від свого інформатора, що окремі гравці збірної Нігерії можуть бути залучені в певні маніпуляції результатами гри.

ФІФА не почала заперечувати факт отримання попереджувального сигналу, вжила певні заходи та в офіційній заяві підкреслила, що «жодного договірного матчу на ЧС-2010 не зафіксовано».

Договірні матчі в Італії, Німеччині та в інших країнах – грубе порушення етики спількування футболістів, арбітрів і вболівальників.

Італійський скандал у «справі про договірні матчі» почався з розслідування поліції Неаполя діяльності фут-

больного агентства GEA World. Згідно з опублікованими в італійських ЗМІ стенограмами підслуханих телефонних розмов, під час сезону-2004/2005 виконавчий директор туринського «Ювентуса» Лучано Моджі обговорював призначення суддів на матчі серії «А» з високопоставленими чиновниками італійської футболної федерації. Після цих доказів правоохоронні органи завели справу, в якій, окрім п'яти футболістких клубів серії «А» («Ювентус», «Мілан», «Лацио», «Фіорентіна» і «Реджина»), фігурували і 26 фізичних осіб. Також у полі зору слідчих опинився і арбітр Массімо де Сантіс, що вважається однією з ключових фігур «домовлялок» і що брав, на думку слідства, участь у багатьох махінаціях.

4 липня 2006 року представник футболної федерації Італії, комісар Стефано Палацці, загребував, щоб усі вказані клуби (за винятком «Реджини») були вигнані з серії «А», причому «Ювентус» – у серію «С1» із позбавленням чемпіонських титулів 2005 і 2006 років.

У результаті прослідували такі покарання:

«Ювентус»: пониження в серію «В»; початок сезону-2006/07 із дефіцитом у 9 очок; позбавлення права на участь у ЛЧ-2006/07; проведення 2 домашніх матчів без глядачів; позбавлення 2 титулів чемпіона Італії сезону-2004/05 і сезону 2005/06;

«Мілан»: позбавлення 30 очок за сезон 2005/06; початок сезону 2006/07 із дефіцитом у 8 очок; 1 домашній матч без глядачів;

«Фіорентіна»: початок сезону 2006/07 із дефіцитом у 15 очок; позбавлення права на участь у ЛЧ-2006/07; проведення 2 домашніх матчів без глядачів;

«Лацио»: початок сезону 2006/07 із дефіцитом у 3 очки; позбавлення права на участь у Кубку УЄФА-2006/07; проведення 2 домашніх матчів без глядачів;

«Реджина»: початок сезону 2006/07 із дефіцитом у 11 очок; штраф 100 тис.

Були покарані ще багато людей. Виправданий тільки суддя Паоло Дондаріні.

У 1993 році «Марсель» став чемпіоном Франції в п'ятий раз поспіль і виграв Кубок чемпіонів. У тому ж році «Марсель» виявився замішаним у скандалі, що отримав назву «ОМ-Ва».

За словами одного з гравців іншого французького клубу, «Валансьєн», згодом підтвердженими декількома гравцями обох клубів і речовими доказами, гравці «Валансьєна» отримали, за одними даними, від президента «Марселя» підприсмця-мільйонера Бернара Тапі, а за іншими – від півзахисника Жана-Жака Ейделі велику грошову суму за програш матчу національної першості.

Згодом французька федерація футболу позбавила «Марсель» чемпіонського титулу 1993 року й перевела його в другий дивізіон. УЄФА усунув клубного чемпіона Європи від матчу за Суперкубок УЄФА і за Міжконтинентальний кубок. «Марсель» також не був допущений до наступного розіграшу Ліги чемпіонів.

11. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ ВБОЛІВАЛЬНИКІВ

11.1. ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ВБОЛІВАЛЬНИКІВ НА ТРИБУНАХ СТАДІОНУ

Футбол за своїм емоційним впливом на гравців і глядачів стоїть на першому місці. Присутні на трибунах стадіону вболівальники шумлять, хвилюються, інколи оглушливим свистом виражають своє обурення й незгоду з рішенням судді.

Етикет поведінки вболівальників на трибунах стадіону заслуговує на особливу увагу. Слід зазначити, що організовані скандування, розмахування клубними прапорами й прапорами країни, які представляють команди на міжнародних іграх, оплески, замість безладних вигуків, у деякій мірі стримують емоційні пристрасті вболівальників, направляючи їх у безпечне русло.

Усі присутні на трибунах стадіону під час футбольного матчу здаються рівними, різні бар'єри між людьми зникають; учитель і школяр, професор і студент, міністр і академік – усі перетворюються на вболівальників. Але при цьому слід дотримуватися тактовності, субординації і не допускати фамільярності у своїй поведінці.

Негативним явищем емоційного збудження на трибунах під час проведення футбольних матчів і після них є прояв агресії щодо вболівальників команди суперників. Сьогодні наші вболівальники, наслідуючи Захід, проявляють себе неналежним чином – іноді суперечки доходять до рукопрிகладства.

У вболівальникам слід дотримуватись правил поведінки на трибунах стадіону під час проведення футбольних матчів, затверджених президією ФФУ від 24 жовтня 2002 року.

Уболівальники **мають право:**

- придбати квиток для перегляду футбольного матчу;
- зайняти на трибуні й секторі стадіону місце, указане у квитку;
- підтримувати свою улюблену команду, окремих гравців і тренерів усіма незабороненими способами й формами поведінки;
- отримувати інформацію про події, що відбуваються на стадіоні, за його межами, а також про змагання в інших містах.

Уболівальники **зобов'язані:**

- отримуватися цивільного порядку й загальновизначених норм поведінки;
- проявляти нетерпимість до порушників правопорядку;
- дбайливо ставитися до устаткування й майна стадіону і клубів, які беруть участь у змаганнях;
- поважати уболівальників інших клубів, футболістів, офіційних осіб, арбітрів, які обслуговують матчі;
- проявляти пошану до національних гімнів, прапорів, символіки держав, ФФУ, ПФЛ і клубів;
- виконувати вимоги представників органів влади і безпеки;

- сприяти отриманню насолоди від перегляду футбольних матчів усіма присутніми на стадіоні.

Уболівальникам **забороняється:**

- вводити на стадіон у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- входити на стадіон із пляшками, металевими або піротехнічними предметами;
- кидати на футбольне поле, у футболістів, арбітрів, тренерів або глядачів різні предмети;

- запалювати факели або вогнища;
- використовувати грубі, нецензурні, образливі вирази, жести, пісні, а також застосовувати погрози й залякування;

- пропагувати расизм, дискримінацію футболістів, тренерів, арбітрів, інших офіційних осіб і глядачів за національними ознаками або кольором шкіри;

- виходити на футбольне поле, до місць розташування команд, арбітрів, делегатів матчу або інших спеціальних приміщень стадіону;

- ушкоджувати майно й устаткування стадіону, клубів, футболістів, офіційних осіб та їх транспортні засоби.

Особи, які порушили затвержені Правила, притягаються до відповідальності відповідно до законодавства України, видаються за межі стадіону й не допускаються на стадіон у майбутньому.

11.2. ПРАВОПОРУШЕННЯ Й ЗЛОЧИНИ УБОЛІВАЛЬНИКІВ

Інтерес до футболу в населення України зростає день за днем. Особливим стимулом стало рішення президії УЄФА про проведення в нашій країні Чемпіонату Європи в 2012 році. Підвищений інтерес до футболу приводить не тільки до збільшення кількості його прихильників, утворення їх організацій і об'єднань, але й до одночасного зростання кількості молодіжних неформальних організацій футболних фанатів з антисоціальною спрямованістю і розширенням сфер їх протиправної діяльності.

Зростання популярності футболу в Україні останніми роками привело до прояву лобові до своєї команди на європейській зразок – використання спеціальної агрибутики і засобів шумової підтримки улюбленої команди. Разом із

цим, почали виявлятися і кримінальні наслідки, що мають місце в європейських країнах: масові безлади, акти вандалізму, погроми, а також «фізичні стосунки» між уболівальниками різних футбольних клубів. Великою популярністю у футбольних фанатів-підлітків користуються файери – саморобні запальні ракети, що горять кольоровим полум'ям, необережне застосування яких нерідко призводять до тілесних ушкоджень у вигляді сильних опіків різних частин тіла і навіть смертельних результатів.

Наочним прикладом може служити інцидент, що відбувся 19 серпня 2007 року у Харкові на зустрічі команд «Металіст» і «Шахтар», – харківські фанати запалили на трибуні файери, а двох міліціонерів, які пробралися в сектор до порушників, щоб загасити файери, фанати, що розбушувалися, побили в присутності тисячі уболівальників на трибунах стадіону і мільйонів телеглядачів. Довелося харківському «Беркутові» наводити порядок у секторі футбольних фанатів, а адміністрації ФК «Металіст» вишлавати штраф.

Голова виконавчої дирекції ФФЦ із Euro-2012 Іван Федоренко у своїй статті (СЕ № 114 від 30.05.07) відзначає: «Я був на дев'яти Олімпійських іграх і бачив там чіткі дії меж, біля яких розташовані ящики, कुди без зайвих суперечок відправляються парасольки, спреї та запальнички. Не хочеш кидати, іди до камери схову, залишай там речі за 10 доларів, а після змагань забирай назад. Ми ж самі пускаємо фанатів із шашками, а потім починаємо лупити всім без розбору. Іншими словами, створюємо зайві проблеми власним нехлюйством».

Ракета, кинута з верхніх ярусів трибуни стадіону «Монументаль», в область ключиці потрапила вболівальникові Карлосу Седано, який помер прямо на стадіоні під час ма-

тчу чемпіонату країни між клубами «Барселона» і «Емеліком». Кинув ракету лідер фанатського радикального угруповання «Емеліка».

Порушення й злочини, що здійснюються футбольними фанатами, вимушують керівників окремих клубів відмовлятися від організації поїздок своїх уболівальників на виїзні матчі. Наприклад, для ФК «Зоря» (Луганськ) причиною того стало заплановані луганськими вболівальниками піротехнічного засобу під час поїздки в Ахтірці, за яке «Зоря» була оштрафована ПФЛ. Генеральний директор ФК «Зоря» Микола Панченко прокоментував рішення бюро ПФЛ на офіційному сайті клубу.

- Ні для кого не секрет, що запалювати файери на стадіоні заборонено. Усім відомо: клуб несе за кожен запалений уболівальником файер відповідальність. І ті, хто запалив їх в Ахтірці, напевно, про це знали. Я не розумію, яка це любов до клубу, коли ти сам карасш свою команду. Кому потрібна така підтримка?

- Ми часто зустрічаємося з нашими уболівальниками, з «культрас». На цих зустрічах неодноразово піднімалося питання про файери. Я й віце-президент пояснювали, чому не можна використовувати піротехніку, які можуть бути для клубу наслідку від цих дій. На жаль, ті, кого ми вважали за найбільш відданих «Зорі», ті, на чий підтримку розраховує «Зоря» як удома, так і на виїзді, нас підвели.

В Італії на стадіонах категорично заборонено запускати петарди й кидати на поле будь-які предмети. За запуску петарди на стадіоні під час матчу «Юве» з «Удінезе» 27-річний прихильник «Ювентуса» Нікола Равазіо проведє рік у в'язниці й три роки не зможе відвідувати матчі улюбленої команди.

Фанати 31-кратного чемпіона Болгарії софійського ЦСКА владштували безлади на стадіоні під час матчу з «Локомотивом» із Мезди, тому Болгарський футбольний союз прикудив ЦСКА технічну поразку й грошовий штраф, а найближчі три домашні матчі команда повинна провести на нейтральних полях.

Своєрідний рекорд був поставлений у жовтні 2009 року в Лужниках після футбольного матчу між московськими командами «Спартак» і «Локомотив», який залізничники програли з рахунком 3:0. Обурені вболівальники «Локомотива» ініціювали конфлікти, у результаті яких було арештовано близько 600 фанатів, серед них більшість прихильників «Локомотива». Чотириста вболівальників було арештовано за хуліганство, сто знаходилося в стані алкогольного сп'яніння і сто фанатів палили файери і палили сидіння на стадіоні після закінчення футбольного матчу.

Такі інциденти відбуваються не тільки в Україні і в Росії. У Німеччині опубліковані статистичні дані, в яких узгадано, що за останні дванадцять років на матчах першого й другого дивізіонів бундеслигі отримали поранення 660 поліцейських. Німецький парламент опублікував звіт, в якому говориться, що 1324 вболівальники і 1616 звичайних цивільних були поранені за цей же час. Німецька поліція склала список футбольних вболівальників-порушників правопорядку з 9399 чоловік. Включені в цей список особи не мають права відвідувати домашні й зарубіжні ігри збірної Німеччини.

Дані статистичної звітності про ресестрацію правопорушень, що здійснюються футбольними вболівальниками, не відображають справжню картину правопорядку під час проведення футбольних матчів. А.А.Мейтін, що керував

службою безпеки спортивного клубу «Спартак» Москва, приводить цікаві дані: за фактом здійснення групових хуліганських вчинків 31.03.2001 року, у м. Москві на БСА «Лужники» під час проведення матчу «Спартак» - «ЦСКА» була порушена тільки одна кримінальна справа № 087003 за ч. 2 ст. 213 УК РФ (вона незабаром була припинена за нестановлення осіб, що підлягають залученню як обвинувачені). Усього ж було затримано того дня на стадіоні 763 правопорушники. Наслідки цієї хуліганської втівки також не можна зіставити з результатом реагування правоохоронних органів, що кваліфікували дану подію: надана медична допомога 49 уболівальникам і 5 співробітникам міліції, збиток, заподіяний стадіону, становить 1758204 рублі.

Протиправні дії вболівальників, що мають груповий характер, можуть мати й достатньо незворотні наслідки. Так, 25 років тому на броссельському стадіоні «Ейзель» у матчі між «Ювентусом» і «Ліверпулем», був зіграний найтрагічніший фінал в історії Кубка європейських чемпіонів. У безладях, що виникли на трибунах до початку двобою, загинуло 39 чоловік і декілька сотень отримали поранення різного ступеня тяжкості.

Посприяли цій трагедії організатори матчу, що розмістили італійських уболівальників у сусідніх секторах з англійськими «культрас». Один від одного їх відокремлювали дві металеві сітки. Побачивши розлючений натовп, що переліз через сітку, італійські вболівальники кинулися до нижнього краю свого сектора і під величезним людським натиском бетонно-граччаста огорожа звалилася. За інерцією за нею впали й декілька рядів людей. У результаті страшної тисяяви люди топтали тіла тих, хто впав, і всього за декілька секунд тридцять дев'ять чоловік загинуло.

Щоб уникнути загрози подальших безладів при евакуації глядачів зі стадіону, матч був проведений із затримкою на 90 хвилин. За цей час поліцейські відновили порядок на трибунах, а лікарі надали допомогу постраждалим.

Матч закінчився з рахунком 1:0 на користь Ювентуса. Італійці не стали здійснювати круг пошани. Вони підбігли до трибуни, де зовсім недавно загинули десятки людей, і, схиливши голови, опустили на коліна. Радість перемоги була затьмарена трагедією.

Стадіон «Ейзель», що розпочав роботу в 1930 році, був повністю знесений і йому на зміну збудовано сучасний стадіон, названий на ім'я короля Бодуена.

Деякі вболівальників загинули через обвалення трибуни стадіону «Фонте Нова» в північно-східному місті Бразилії Сальвадор у 2008 році. Цей нещасний випадок показав надзвичайно неадекватну футбольну інфраструктуру в країні, яка стала господаркою ЧС-2014. Найстрашніше, що стадіони в інших містах також не відрізняються надійністю. У звіті, опублікованому асоціацією, сказано, що 80 % стадіонів Бразилії потребують структурного ремонту, 90 % не мають ніякого доступу для людей-інвалідів, 95 % мають мізерні або жакливі санітарні умови.

5 квітня 1992 р. на стадіон «Брокс Парк» у Глазго, який мав 40000 місць, прорвалося майже 60000 вболівальників, що стало причиною тисняви, у результаті якої загинули 40 і отримали поранення близько 200 чоловік.

4 червня 2003 року натовп підлітків праворадикального крила фанатів «Спартак» (Москва) «Уайт пауер» («Біла сила») влаштував погром у поїзді, що підійшов до станції "Філі". Вони били пасажирів, що приїхали, співробітників міліції, які намагалися зупинити бійку; один із міліціонерів у результаті нанесених побоїв помер.

9 червня 2002 р. у Москві після футбольного матчу Росія-Японія масові безлади на Манежній площі призвели до загибелі одного вболівальника, шестеро з 50 постраждалих були госпіталізовані. Сім автомобілів було спалено і 106 пошкоджені. Матеріальний збиток становив понад 15 мільйонів рублів.

Масова бійка із-за суперечки про пенальті відбулася на стадіоні в колумбійському місті Калі, де 78 чоловік отримали поранення. Зіткнення відбулися між вболівальниками клубів «Америка» і «Депортиво». Хвиля насильства вищеснула й на ігрове поле. Поліція із застосуванням сльозоточивого газу палицями розігнала натовп. Серед поранених також три поліцейські.

Сумну картину спостерігали на стадіоні «Сан-Філіппа»: у матчі «Мессіна» - «Катанія» перед стартовим свистком арбітра пройшла хвилина мовчання у зв'язку з трагічними подіями в Катанії, де загинув офіцер італійської поліції Філіппо Рачіні. Футболістам не було кого вітати – гра відбулася без глядачів. А в безладях після нещасного матчу «Катанія» - «Палермо» взяли участь понад 700 чоловік, багато хто з них безпосередньо брав участь у бійках із поліцією, що призвело до таких трагічних наслідків.

У листопаді 2007 року в італійському містечку Аретіо зустрілися групи фанатів «Лацио» й «Ювентуса». Розгорівся конфлікт, і зав'язалася бійка. При наведенні порядку поліцейськими один із вартових порядку спробував привести до тями хуліганів пострілами в повітря, проте одна з куль потрапила у фаната, що сів у машину. Постріл був смертельним... Убитим фанатом виявився відомий римський дід-джей Габріелс Санді. Після отримання трагічного повідомлення було ухвалено рішення про відміну матчу

«Інтер» - «Лацио». «Ультрас» влаштували акції протесту проти поліції, і через вісім хвилин після стартowego свистка арбітра із-за безчинства вболівальників на трибунах був скасований матч «Аланга» - «Мілан». У Мілані зустрілися представники фанатських рухів «Інтера», «Мілана», «Фрейша», «Атлантиди» й інших футбольних клубів. «Ультрас» упевнені, що поліцейські перевищують свої повноваження й мають намір оголосити війну охоронцям порядку. Футбольна влада Італії розглядає можливість введення повної заборони на відвідини фанатами виїзних матчів своїх команд.

У всіх країнах світу ФІФА веде неспиримиренну боротьбу з проявами расизму й фашизму на стадіонах під час проведення футбольних матчів.

На заклик міністра спорту Франції Бернара Ланорга до мобілізації в боротьбі з расизмом у черговому турі чемпіонату країни гравці всіх команд першого й другого дивізіонів вийшли на поле у футболках із написом «Расизм... Це не повинно повторитися».

«Ювентус» оштрафували на 20 тисяч євро через банер, який був розтягнутий на фанатському секторі під час матчу з «Інтером». Напис на банері свідчив: «Ібрагімовіч - брудний циган». Тим часом, «Інтер» підписав з Ібрагімовичем нову угоду, розраховану до 30 червня 2012 року.

А у Швеції вчинили етично, і Златан Ібрагімовіч був визнаний кращим футболістом року. Він став першим гравцем, який завоював цю нагороду тричі. До цього Хенрік Ларссон, Фреді Люнгберт і Пагрік Андерссон визнавалися кращими двічі. «Тепер я відчуваю, що увійшов до книжок з історії. У Швеції було немало чудових гравців, але саме мені вдалося завоювати цю нагороду тричі. Сказати, що я

щасливий, - нічого не сказати - наводить слова Ібрагімовича «Chapel 4».

Угорський клуб «Уйпешт» був оштрафований на три очки федерацією футболу за прояв расизму його вболівальниками, які обсвистали темношкірого нападаючого ФК «Дебрецен» Ібрагіма Сідбе під час гри 4 травня 2007 року. Гра закінчилася перемогою «Уйпешт» (2:0).

Під час футбольного матчу «Крилья Советов» (Самара) - «Спартак» (Москва) фанати москвичів підвели свій клуб, який був оштрафований на 500 тисяч рублів за расистський банер.

Сербська футбольна команда «Ірвена Зірка» вимушена провести три домашні гри при порожніх трибунах і заплатити штраф за безлади, які призвели до серйозного поранення поліцейського. Уболівальники закидали цього поліцейського файерами, що горіли, і пластиковими сидіннями. Один із нападаючих був затриманий, і йому було висунуто звинувачення у спробі вбивства.

Негідна поведінка вболівальників під час проведення футбольних матчів шкодить рідній команді. Наприклад, при зустрічі збірних команд Данії і Швеції відбірного турніру Євро-2008 за рахунку 3:3 уболівальник збірної Данії вибіг на поле і спробував ударити арбітра. Рішення було адекватним - технічна поразка 0:3 і дискваліфікація стадіону.

Грубі порушення, що граничать зі злочинами, здійснили сербські націоналісти, які зірвали матч відбірного турніру «Євро-2012» своєї команди з італійцями. На генуезькому стадіоні «Луїджі Ферраріс» (Італія) 12 жовтня 2010 року безлади почалися ще до матчу. Безпосередньо перед входом на стадіон група сербів напала на воротаря національної збірної Владимира Стойковича. В якийсь момент

йому довелося навіть ховатися від розлючених хуліганів у роздягальні футболістів збірної Італії.

Перед тим, як команди з'явилися на полі, у гостьовому секторі почалося хворе погравлення. Група фанатів, витягнувши прапори Косово, почала скандувати націоналістичні й відверто фашистські кричалки, а також папати файсири. Найактивніші з хуліганів, одягнені в чорні маски й футболки з черепом і кістками, полізли на огорожу. Один з них, закріпившись на верхині, дістав ножиці й діловито почав різати сітку. Із початком гри хвилювання не затихли, і на поле полетіли петарди і файери. На 8-й хвилині зустрічі арбітр відвів команди з поля, надавши право розбіратися з хуліганями співробітникам правопорядку. Після «три» безлади продовжилися на вулицях Генуї.

У швейцарському Ньюоне УЄФА відкрив розслідування обставин безладів у Генуї та ухвалив рішення зарахувати поразку національній збірній команді Сербії з рахунком 0:3.

Неетичні вчинки вболівальників можуть суворо каратися відповідно до законодавства країни. Із-за своєї дурної втяжки постраждав Джон Мерфі, який вибіг на поле в матч Ліги чемпіонів «Селтик» - «Манчестер Юнайтед» (1:1) і був засуджений на шість місяців тюремного ув'язнення. Шотландський клуб також заборонив йому відвідувати ігри команди впродовж п'яти років. 18-річний Мерфі взнав справедливості вердикту. За його словами, він не пам'ятає подробиць інциденту, оскільки знаходився у стані алкогольного сп'яніння. Мерфі сказав, що в день матчу почав приймати алкоголь із 11 ранку.

У деяких країнах життя футболістських арбітрів наражається на небезпеку. Наприклад, у Французькій Гвінеї за місяць відбулися чотири напади на рефері. Футбольний

арбітр Бернар Дамба був трохи не позбавлений життя у ході останнього чемпіонату цієї країни між клубами «Курцієнт» і «Ю.С.Макурія». Футболісти останньої команди почали бити Бернара після того, як він призначив у їх воєноту пенальті, а також показав тому, хто провинився, друку жовту картку. Дамба дивом вдалося вирватися і сховатися в роздягальні. Матч так і не був дограний, а Дамба відправили до госпітально.

Як свідчать реальні події, останнім часом в Україні з'явилися ознаки розвитку нефашистських організацій.

Є футбольні вболівальники, які симпатизують скінхедам і навіть беруть участь у їх акціях. Так, у другому таймі матчу «Сталь» (Алчевськ) - «Зоря» (Луганськ) декілька молодих людей, що знаходяться в самому центрі сектора «ультрас», почали скандувати нацистські вітання «Зігхайль!», підкидаючи вгору праву руку. У заяві пресслужби ФК «Зоря» наголошується, що керівництво, тренерський штаб, гравці ФК «Зоря» засуджують пропаганду частиною вболівальників расистських повністських, а деколи й відверто фашистських ідей і вважають неприпустимим будь-який прояв пропаганди міжнаціональної, міжрелігійної ворожнечі та расової дискримінації на футбольних стадіонах і за його межами.

А.А.Мейтлін у своїй монографії «Злочини футбольних вболівальників» відзначає, що футбольні вболівальники, які здійснюють правопорушення й злочини, - це особи молодого віку, що мають звички, схильності й стійкі стереотипи антигромадської поведінки. Для них характерні:

- постійна демонстрація зневаги до норм загальноприйнятої поведінки (лихослів'я, поява в нетверезому вигляді, докучання громадянам, псування суспільного майна і т. ін.);

- наслідування негативним звичаям і традиціям фанатської субкультури, що заохочує культивування ворожнечі між угрупованнями фанатів;
- систематичний прояв, у тому числі й у безконфліктних ситуаціях, злісності, мстивості, грубості, актів насильницької поведінки;
- створення конфліктних ситуацій із представниками правоохоронних органів, що забезпечують правопорядок при проведенні футбольних матчів;
- відсутність (на відміну від «справжніх» уболівальників) інтересу до ходу спортивного змагання і, навпаки, пошук під час матчу приводів для конфлікту;
- потенційна готовність до здійснення протиправних дій як до, у час, так і після закінчення футбольних матчів.

Переслідуючи одну з головних цілей – попередження з боку фанатів – молоді в домашніх і виїзних матчах яких-небудь правопорушень до, у час і після їх проведення, багато футбольних клубів (значною мірою – вищої ліги) у взаємодії з активом уболівальників здійснюють різні організаційні й практичні заходи щодо об'єднання таких уболівальників у фан-клуби, контролюючи тим самим стан справ при проведенні футбольних матчів.

Як відомо, одним із основних елементів футбольних фанатів є атрибутика, що включає клубні шарфи, футболки, кепки, значки, прапори, ковпаки й тому подібне. Деякі керівники фан-клубів спільно з футбольними клубами виготовляють номерні посвідчення, де вказуються дані його власника, включаючи дату народження і фотографію. Таке посвідчення є пропуском на фанатський сектор стадіону. Атрибутика фаната виступає своєрідним елементом спілкування, який накладає на її власника певні зобов'язання й відповідальність.

Так, наприклад, персонально на всіх уболівальників двох фан-клубів футбольної команди «Іллічівець» (студенти Приазовського державного технічного університету – 200 чоловік) і «Іллічівець-сталь» (працівники МК ім. Ілліча – 300 чоловік) виготовлені номерні посвідчення пропуску з атрибутикою футбольного клубу, барвисто оформлені, із розміщеними на них кольоровими фотографіями уболівальника та його даними.

Футбольним клубом указаних уболівальників спонсорами виготовлено й передано близько 500 шарфів і кепок, 40 майок із фотографіями кращих футболістів команди з атрибутикою команди, а також 15 прапорів із такою ж атрибутикою.

Загальна фанатська атрибутика не має високого рейтингу, якщо знаходиться у відкритому продажі. Атрибутика фан-груп і особливо атрибутика організації «hoofigan» виготовляється на замовлення та є найбільш престижною.

Фанатська атрибутика зберігає статус символіку футбольного клубу й послання кольорів спортивної форми.

Неодмінним атрибутом фан-культури виступають клички й прізвиська, в яких виявляються особливості неформальних взаємин у середовищі фанатів. Більшість членів неформальних об'єднань футбольних фанатів криміногенної спрямованості мають кличку або прізвисько.

Незнання термінології футбольних фанатів не дозволяє неознаній людині брати участь у розмові з фанатами. Фанатський сленг виділяє й відокремлює фан-рух від решти світу та встановлює критерії поділу на «своїх» і «чужих». Наприклад, звичайний уболівальник іменується «Кузьмичем», тоді як самі футбольні фанати себе величать «ультрас». Знання сленгу дозволяє футбольним фана-

там демонструвати свою перевагу перед зовсім молодими членами фан-руху.

Специфічна культура футбольних фанатів впливає на сучасну молодь і відчужує від нормальних умов культурного життя суспільства, приводячи до певної помки їх уявлень. Це зменшує можливість молодих людей повернутися в культурний простір суспільства й активізує процес залучення їх до фанатської культури.

Створення футбольних фан-клубів та їх підтримка улюбленої команди під час проведення матчу сприяє крапкій грі футболістів, прагнення відпочити уболівальникам за натхнення і створює святкову атмосферу на стадіоні. Небезпеку представляють фанатські бойові угруповання фан-клубів, які виражають протест і виправдовують діяльність, направлену проти офіційно узаконених у суспільстві норм і цінностей, нерідко носячи протиправний характер, що несе кримінальне покарання. Тому керівництву служб безпеки спортивних клубів спільно з правоохоронними органами слід об'єднати зусилля щодо профілактики створення бойових угруповань фан-клубів і запобігання порушень правопорядку до, у час і після проведення футбольних матчів.

11.3. ЗАХОДИ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ І ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ

Порушення етики та етикету спілкування футбольними уболівальниками призводять до правопорушень і злочинів, які негативно впливають на громадський порядок, можуть спровокувати масові безлади, зіткнення на національному ґрунті, створюють невпевненість громадян у своїй безпеці та формують негативну думку про роботу

правоохоронних органів. При цьому слід враховувати, що правопорушення і злочини, скоєні футбольними уболівальниками, відбуваються не тільки на стадіонах, але й за їх межами. До них відносяться групові хуліганства, масові безлади, акти вандалізму й масові бійки між уболівальниками команд, які ворогують між собою. Це говорить про актуальність проблеми попередження правопорушень і злочинів, скоєних футбольними уболівальниками, на основі комплексного підходу з використанням усіх засобів і можливостей виховного, правового, організаційно-технічного та іншого характеру.

Попередження правопорушень і злочинів, скоєних футбольними уболівальниками, вимагає підвищеної уваги й концентрації зусиль для виявлення й усунення причин і умов, які сприяють здійсненню правопорушень і злочинів футбольними уболівальниками, особливо молоддю й підлітками.

Близько 10 років тому організація роботи із забезпечення охорони громадського порядку та безпеки при проведенні футбольних матчів чемпіонату й першості України з футболу, як показує аналіз та вивчення причин і умов, скоєних випезгаданих правопорушень, здійснювалася з урахуванням умов помсти та наявної практики проведення таких заходів на місцях. У цій роботі часто був присутній суб'єктивізм і роз'єднаність керівників стадіонів і клубів, а також міліцейських керівників, що продовжує мати місце в окремих випадках дотепер.

Із часом певну додаткову складність при проведенні попереджувальних заходів, які присікаються, почав вносити технічний прогрес і розширення демократії, що некоректно сприймаються деякими молодими людьми

уболівальниками, у т.ч. й підлітками, а також правовий нігілізм.

Цьому неабияк сприяв і перегляд футбольних матчів по телебаченню за участю зарубіжних команд-грандів із висвітленням поведінки фанатів-уболівальників на стадіонах Європи і світу.

З метою координації всіх дій щодо попередження негативних проявів на стадіонах при проведенні футбольних матчів своєчасною дохідливою та обов'язковою для всіх була затверджена Інструкція щодо організації безпеки й охорони громадського порядку Радами ФФУ і ПФЛ України від 18.12.2002 р.

Ще більшою підмогою в цій роботі з'явилися Інструкція УЄФА (трудень 2003 р.) та Ухвала Кабінету Міністрів України від 29.06.2004 р. № 823.

З урахуванням вимог вищезгаданих документів у більшості футбольних клубів вищої ліги були введені посади офіцера безпеки, в обов'язок якого, окрім інших, увійшла й координація дій усіх зацікавлених сторін, відомств, організацій і футбольних клубів із профілактики та попередження будь-яких суспільних проявів з боку фанатів-молотів, у т.ч. й «ультрас» при проведенні футбольних матчів.

У здійсненні таких заходів продовжують залишатися певні труднощі й складнощі, усунення яких вимагає повсякденної уваги і практичних дій.

Так, наприклад, хоча зборами фанатами-вболівальниками випезначеного футбольного клубу «Іллічівець» і були затверджені правила вступу до фан-клубу, які включали, окрім бажання вболівати за своєю командою, індивідуальну форму заяви про такий вступ із фотографією вступника, із часом до цієї організації почали «прилипа-

ти» схильні «відірватися» любителі спиртного та влаштувати колотнечі з подібними до себе в інших містах. А спроби керівництва й служби безпеки даного футбольного клубу змінити положення справ були зустрінуті багатьма як втручання в діяльність даної громадської організації.

Не секрет, що взаємодія футбольних клубів із фан-клубами й «ультрас» для поліпшення поведінки останніх базується ще на здійсненні деяких «взаємовигідних» матеріальних питань.

У тому ж згаданому вище футбольному клубі «Іллічівець» керівництво клубу уклало договір із кращим кіно-театром міста з відповідною оплатою про безкоштовний перегляд кінофільмів членами фан-клубу за індивідуальними посвідченнями.

На цих же спонсорських умовах комбінатом ім. Ілліча на всі виїзні матчі членам фан-клубів виділяються ком-фортабельні автобуси. Придбано ударний барабан «Ямаха», цифровий фотоапарат, телевізор, відеокамера. За рхучок комбінату обладнані, барвисто оформлені виділені ПДПУ й комбінатом для фан-клубів простори приміщення.

Справді, профілактика масових безладів на стадіонах може дати ефект при виконанні низки організаційних заходів. Організація безпеки для глядачів та управління ними має бути плановим та інтегрованим. Це включас в себе конструкцію і стан стадіону, шляхи руху глядачів, управління безпекою, контроль за поведінкою вболівальників, турбота про глядачів, комерційна діяльність клубів і присутність представників ЗМІ. Робота щодо реалізації цієї стратегії може варіюватися залежно від плану майбутника й характеру заходу, але, головне, вона повинна ро-

зпочатки задовго до появи перших глядачів. В ідеалі – на етапі проектування стадіону.

Можна відзначити такі пропозиції й рекомендації, направлені на попередження правопорушень і злочинів, які здійснюються футболістами вболівальниками:

- реконструкція тих, що є, та будівництво нових стадіонів, які відповідають усім вимогам УЄФА;
- проведення перевірки готовності стадіону, його технічної та експлуатаційної оснащеності до початку футбольного матчу згідно з вимогами УЄФА;
- оптимізація кількості входів на стадіон, що забезпечують відсутність натовпу на вході та можливість швидкого проходу вболівальників на свої місця з подальшим безперешкодним виходом зі стадіону за короткий проміжок часу;

- встановлення на стадіонах і спортивних комплексах відеокамер, які засобами відеозапису забезпечують фіксацію можливих протиправних дій вболівальників і неправомирних дій співробітників міліції, що здійснюють правопорядок;

- використання багатоступінчатої системи огляду вболівальників як біля турнікетів при вході на спортивну арену, так і при вході на трибуни, із метою виявлення й виключення в вболівальників небезпечних предметів, заборонених до пронесення на стадіон;

- розділення секторів відповідними перешкодами, що унеможливають перехід вболівальників з одного сектора в інший і зачиняються при наповненні сектора;

- забезпечення кожного вболівальника окремим сидіщем місцем на стадіоні з номером, указаним у квитку. Це створить кожному глядачеві власний простір і забезпечить можливість управління стадіоном;

- устаткування кожного стадіону замкнутою телевізійною системою, що дозволяє адміністрації й правоохоронним органам контролювати розвиток ситуації як у секторах вболівальників, так і на автомобільних парковках і підходах до стадіону;

- ухвалення законодавчих актів, направлених на посилення відповідальності за порушення громадського порядку в період проведення футбольних матчів;

- проведення активної правової пропаганди, що забезпечує невідворотність відповідальності за скоєння злочинів футболістами вболівальниками;

- застосування адміністративних стягнень відносно осіб, що знаходяться в стані алкогольного сп'яніння, а також проносять на стадіон спиртні напої й наркотичні засоби;

- висвітлення в засобах масової інформації заходів, що приймаються органами внутрішніх справ, з метою недопущення групових правопорушень і безладів при проведенні футбольних матчів;

- організація за гучномовним зв'язком безпосередньо під час проведення футбольного матчу звернення до вболівальників з боку тренерів і провідних гравців команд із проханням не допускати протиправних дій;

- проведення голосного й навіть підкреслено демонстративного застосування кіно- та фотографування, відомі фанатів подій на стадіоні, що стримує злочинні наміри фанатів перед боязною бути пізнаними в майбутньому;

- створення Асоціації вболівальників України, статут якої відповідав нормам УЄФА, із подальшим входженням у міжнародну Асоціацію футбольних вболівальників (IFFA);

- зміцнення довірчих стосунків між футбольними вболівальниками, службами безпеки футбольних клубів і правоохоронними органами;

- підготовка й використання початкової інформації про осіб, які є потенційними призвідниками групових порушень громадського порядку, проведення обміну цією інформацією з міжнародним інформаційно-консультативним центром IFFA.

У той час, як футбольні хулігани порушують етику та етикет спілкування на стадіонах, бійці з воєнізованого утворення ісламізму в Сомалі «Хізбул Іслам» убивають, б'ють батогами та ув'язнюють місцевих жителів за перегляд матчів чемпіонату світу з футболу в ПАР. Такі суворі покарання ввели духовні лідери угруповання, які прийшли до висновку, що Сомалі не потрібно дивитися футбол.

Нерідко футбольні вболівальники Сомалі вимушені організовувати тасмні зустрічі для перегляду матчів і вживати запобіжні заходи, щоб ніхто не дізнався про їх захоплення спортом. У той же час у районах, контрольованих урядом Сомалі, матчі чемпіонату світу показують у кінотеатрах. А одна з телекомпаній Сомалі перевезла устаткування в аеропорт, що охороняється африканськими миротворцями, щоб радикальний ісламізм не зміг його знищити при перегляді футбольних матчів уболівальниками.

Основою попередження правопорушень і злочинів, які скоюють футбольні вболівальники, є профілактична робота, яку слід починати з юними любителями футболу зі шкільної лави. З цією метою були написані ряд книг.

Книги Віхрова К.Л. подаровані всім тренерам футбольних команд усіх шкіл України. Книга Зусіна В.Я.

«Юним футболістам про культуру поведінки», що вишло ла тиражем у 10000 примірників, у порядку спонсорства 3000 примірників були даровані юним футболістам усіх загальноосвітніх і спортивних шкіл м. Маріуполя та всім тренерам шкільних футбольних команд міста.

Багато студентів фан-клубу «Іллічівець» виступають за футбольні команди факультетів університету та збірну команду ПДТУ, а фан-клуб «Іллічівець-сталь» бере участь у першості комбінату ім. Ілліча з міні-футболу.

За участю студентів фан-клубу підготовлений буклет «Відродження трудових загонів ПДТУ», який був представлений на розширеній колегії Міністерства освіти і науки України і розданий представникам ВНЗів.

Студенти фан-клубу беруть активну участь у волонтерському русі з шефства над вихованцями дитячих будинків у роботі університетського клубу за інтересами в різних напрямках.

Кожному студентові фан-клубу ПДТУ була подарована книга Зусіна В.Я. «Юним футболістам про культуру поведінки», на зустрічі з автором пройшла дискусія за цією темою.

Патріотичне виховання студентів футбольного фан-клубу проводиться на зустрічах із ветеранами війни і почесними громадянами міста Маріуполя.

Студенти фан-клубу шкелуються й доглядають могили Героїв Радянського Союзу, учасників війни, похованих у місті Маріуполі, а також військові пам'ятники. До дня народження Тараса Григоровича Шевченка студенти брали активну участь у підготовці до цього свята – відновили пам'ятник і навели порядок у прилеглий території.

Найнебезпечнішими моментами під час футбольного матчу є «вхід», «вихід» і переміщення уболівальників.

Дуже важливо не створювати натовп на вході, а швидко провести вболівальників на свої місця. Кількість входів повинна плануватися з урахуванням того, що глядачі часто приходять на самий початок футбольного матчу. У Німеччині більше уваги приділяється забезпеченню швидкого виходу із стадіону всіх вболівальників. Цей час не повинен перевищувати 8 хвилин, оскільки перевищення його провокує драгливість і агресивність вболівальників.

Наприклад, у стародавньому Колізеї вихід усіх присутніх на виступи за межі споруди становив менше ніж 20 не всередині, а поза стадіоном.

У зв'язку з проведенням Євро-2012 в Україні пройдуть реконструкції тих, що існують, і будівництво нових стадіонів, які відповідають усім вимогам УЄФА. НСК «Олімпійський» до 2011 року буде реконструйований. Місткість за рахунок розширення ложі для преси і збільшення VIP-трибуни скоротилася до 77000 глядачів. Арена на прийме матчі групового турніру, чвертьфіналу, півфіналу і фіналу.

Звершено будівництво єдиного в Україні п'ятизіркового стадіону в Донецьку. У присутності 50 тисяч вболівальників пройдуть матчі групового турніру, чвертьфіналу і півфінал Євро-2012.

Нова арена ФК «Шахтар» увійшла до списку фіналістів уперше організованого в цьому році міжнародного конкурсу Stadium Business Awards. Це перша у світі премія, яка присуджується за досягнення в індустрії стадіону, включаючи всі аспекти діяльності стадіонів: від менеджменту й упровадження інноваційних технологій до спортивних і культурних заходів, які проводяться на них.

Із 1000 номінантів із різних країн світу незалежні експерти обрали кращі об'єкти, які змагалися в 12 категоріях. Домашня арена «Шахтаря» була номінована одразу в трьох категоріях: «Стадіон року», «Подія року» – за церемонію відкриття «Донбас-Арени», «Нагорода за безпечку» – за впровадження інтелектуальної замкнутої системи телевізійного спостереження. У результаті донецька арена стала переможцем у номінації «Подія року». Грандіозне шоу, організоване на «Донбас-Арені» на честь відкриття нового стадіону ФК «Шахтар», незалежна група експертів визнала головною подією 2009 року у світовій індустрії стадіону.

Під час візиту до України в серпні 2010 року генеральний секретар УЄФА Джанні Інфантино ознайомився з підготовкою до чемпіонату в містах, що приймають Євро-2012. Генсек УЄФА відзначив, що робота йде з величезним ентузіазмом, але необхідно, окрім стадіонів, також приділити увагу аеропортам, готелям і дорогам.

Перебуваючи на «Донбас-Арені», гість не приховував свого захоплення: «На цьому стадіоні хоч сьогодні можна проводити матчі європейської футбольної першості. Хоча я у своєму житті бачив дуже багато арен, донецький діамант дійсно один із красивіших стадіонів у Європі! Він унікальний, а головне – побудований із нуля, тоді як багато сучасних футбольних арен були реконструйовані. На «Донбас-Арені» все приголомшус: і структура, і дизайн. Я вражений! Не очікував побачити такої краси».

Під час відвідин «Донбас-Арени» вболівальники не тільки захоплюються красою цієї спортивної споруди, але й нахненні тією атмосферою порядку на трибунах і культурною обслуговування. Усе це самодисциплінує присутніх і сприяє етиці спілкування.

Стадіон «Львів» місткістю 32000 глядачів буде зданий в експлуатацію в 2011 році і прийме матчі групового етапу чемпіонату.

У Харкові стадіон «Металург» після реконструкції вміщатиме 42 тисячі глядачів, що дозволить прийняти один із матчів групового етапу.

Важливим чинником у профілактичній роботі щодо попередження правопорушень футбольними вболівальниками-молоддю є активна правова пропаганда, яка забезпечує невідворотність відповідальності за скоєння правопорушень футбольними вболівальниками. З цією метою слід залучати кваліфікованих педагогів, психологів, юристів, співробітників правоохоронних органів. Для правової пропаганди необхідно ширше використовувати електронні й друкарські засоби масової інформації, висвітлюючи в них діяльність правоохоронних органів щодо реагування на скоєні футбольними вболівальниками правопорушення.

Проведені соціологічні опитування членів фан-клубів і співробітників міліції, що брали участь у забезпеченні громадського порядку, показали необхідність посилення відповідальності за порушення громадського порядку. Проте ці заходи повинні прийматися тільки відносно конкретних осіб, що є привізниками, організаторами та виконавцями безладів.

Важливим чинником для попередження правопорушень з боку вболівальників фан-клубів є зміцнення довірчих відносин між вболівальниками й правоохоронними органами. Певні напрацювання мають, наприклад, співробітники служби безпеки футбольної команди «Спартак» Москва, які розробили «Пропозиції для сумісної участі служб безпеки футбольних клубів, фан-клубів і

правоохоронних органів в організації безпеки матчів Чемпіонату Росії з футболу». У них достатньо детально викладені принципово важливі підходи до організації та діяльності служб безпеки футбольних клубів і правоохоронних органів щодо формування духовного й етичного виховання вболівальників і співробітників правоохоронних органів при ухваленні заходів щодо попередження та припинення правопорушень з боку вболівальників.

Одним із раціональних шляхів розв'язання проблеми поведінки вболівальників на стадіонах і поза ними, а також взаємодія їх із правоохоронними органами є створення Асоціації вболівальників України. Перші кроки в цьому напрямі зроблені в Дніпропетровську, де розроблено статут, перевірена його відповідність щодо норм УСФА й передано в органи юстиції. Метою даної асоціації є напрацювання єдиних правил поведінки, щоб вболівальники знали свої права й обов'язки, могли цивілізовано потрапити на стадіон і також підтримати свою команду, виїхавши після закінчення матчу спокійно додому.

Збільшення масштабів негативних наслідків від діяльності футбольних хуліганів під час спортивних заходів, їх консолідація та групування в неформальні об'єднання кримінальної спрямованості вимагає розробки й ухвалення відповідних законів. Відсутність останніх щодо цих питань, як уже наголошувалося вище, призводить до негативних наслідків. До таких же наслідків призводить безпечність і байдужість окремих футбольних клубів до можливих антигромадських проявів як з боку вболівальників своєї команди, так і суперників.

Парламентарії більшості країн Європейського співтовариства, на території яких мають місце акти насиль-

ства хуліганських груп уболівальників, засуджують подібні інциденти, ухвалюють відповідно до цього закону. Так, палата обшин – нижня Палата британського парламенту – прийняла закон, який викликав багато суперечок, покликаний заборонити футбольним хуліганам подорожувати за кордон. Уряд Італії прийняв декрет для боротьби з проявами насильства під час гри. Згідно з законом, футбольним хуліганам країни загрожуватиме тюремне ув'язнення до трьох років.

Рада Європи запропонувала об'єднати зусилля всіх країн для боротьби з футбольним насильством, наслідком чого Комітетом Міністрів у справах спорту була вироблена Європейська конвенція «Про боротьбу з насильством серед глядачів і негідною поведінкою на спортивних аренах, зокрема на футбольних матчах», підписана й ратифікована більшістю європейських держав. Пізніше положення Конвенції набули правової чинності у вигляді законів, прийнятих у цих країнах.

Ці документи, наприклад, передбачають ідентифікацію футбольних хуліганів та обмін інформацією під час Чемпіонатів Європи і світу з футболу; недопущення відомих хуліганів на найважливіші футбольні матчі, що проводяться за кордоном; розповсюдження та продаж квитків із урахуванням розділення уболівальників різних команд; гарантоване покарання заарештованих за хуліганство в будь-якій країні Європи і виголошення вироків до певних термінів тюремного ув'язнення у своїх країнах.

Група українських тренерів повернулася з Шотландії, де знаходилася з робочим візитом; вони були прискромно вражені високою культурою поведінки уболівальників. Гранди шотландського футболу «Глазго Рейнджерс» і «Селтік»

мають клубні музеї, де зібрано багато трофеїв і раритетні експонати.

«У Глазго на футбол ідуть, немов на виставу. Причому, на стадіон приходять цілими сім'ями. На трибунах можна побачити навіть сивоволосих дідусів і бабусь, що відвідали клубну арену в компанії зі своїми дітьми й онуками. У Шотландії футбол у крові, любов до нього прищеплюється ще з дитинства. Уже хвилини за десять до початку матчу «Глазго Рейнджерс» – «Хартс» 48-тисячний стадіон був повністю заповнений. А як культурно «вболівають» шотландські любители футболу! Ні димових шашок, ні труб, ні барабанів ми не побачили».

Гарною підмогою у своєчасному попередженні групових порушень громадського порядку на стадіонах може служити початкова інформація про осіб, які є потенційними призвідниками подібних інцидентів. Зарубіжний досвід боротьби з футбольними хуліганями дозволяє й вгичизняним правоохоронним органам використовувати їх рекомендації. Так, IFGA має своєрідний інформаційно-консультативний центр (Міжнародний Регістраційний Офіс Футбольних Уболівальників), завдання якого – аналіз інформації про футбольні матчі та складання записів про небажаних уболівальників. Влада Аргентини опублікувала список із 800 осіб, які належать до угруповання Vargas Bravas, відомого насильством на стадіонах. Серед фанатів, які були перевірени в районі Преторії, виявлені 28, чия присутність на ЧС у ПАР не бажана. Їх передали імміграційній службі, яка депортувала аргентинських хуліганів із країни.

При проведенні чемпіонату світу з футболу в 2002 р. в Японії були вигнані з країни 33 футбольні хулігани (із 1700 заявлених різними країнами).

З метою виявлення й вилучення у вболівальників небезпечних предметів, заборонених до внесення їх на стадіон, повинна практикуватися багатоступінчата система огляду вболівальників, як біля турникетів при вході на спортивну арену, так і при вході на трибуни. В огляді повинні брати участь, окрім працівників міліції, і співробітники служби безпеки клубу. Саме подібна прозорість дозволить уникнути критики щодо нібито незаконних дій міліції. Для огляду осіб жіночої статі необхідно передбачати участь жіночок-співробітниць міліції та спеціальні приміщення.

Висока ефективність пропускної системи повинна включати можливість проходу на трибуни осіб без квитків, у нетверезому стані, зі зброєю, вибуховими, отруйними та наркотичними речовинами, колочно-різальними предметами, громіздкими речами, спиртними напоями у скляній тарі.

Для попередження правопорушень і злочинів на трибунах великий позитивний ефект може надати явне (навіть підкреслено демонстративне) застосування кіно- і фотографування, відеозаписи того, що відбувається. Практика покаже, що підлітки, боячись у майбутньому бути пізнаними, стримують свою злочинні наміри. Зокрема, після ратифікації в 2001 р. Сеймом Польщі закону «Про безпеку і охорону спортивних заходів» та встановлення на стадіонах відеокамер для контролю й запису поведінки вболівальників під час матчів, рівень футбольного хуліганства на стадіонах знизився майже удвічі.

СЗ від 1 червня 2007 р. Побиття вболівальників на фіналі Кубка України 2007 року на трибунах НСК «Олімпійський» викликало суперечливу реакцію сторін, що беруть у ньому участь.

Спортивна арена стадіону була комфортна й безпечна для глядачів. Проходити на стадіон стало набагато легше, ніж рік-два тому. Навколо «Олімпійського» не було щільного міліцейського оточення, що штучно створювало тисняву і стовпотворіння. Міліціонери та стюарди на вході були ввічливі й спокійні.

Більшість фанатів – нормальні хлопці, що люблять футбол і пригоди, пов'язані з ним. Небезпеки для суспільства вони не представляють. Конфлікти створює шпана – хулігани, що приєднуються до фан-клубів заради безкоштовних поїздок на футбол. Три-чотири таких хулігани вистає, щоб зіпсувати настрій сотням і тисячам уболівальників, присутнім на стадіоні. Саме від цих хуліганів виходить агресія, на яку вимушена реагувати міліція. У свою чергу фан-клуб має бути єдиним згуртованим колективом, який виключає зі своїх лав хуліганів, що створюють конфліктні ситуації на стадіонах і провокують зіткнення з правоохоронними органами та фанами інших футбольних клубів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.Ф. Золотая книга этикета / В.Ф. Андреев, В.Ф. Золотарев. М.: Вече, 2005. – 400 с.
2. Віхров К.Л. Компаьон футбольного арбитра. – К.: Федерация футбола Украины, Комбі ЛТД, 2006. – 352 с.
3. Віхров К. Л. Футбольный арбитр Украины/ К.Л. Віхров. - К.: ФФУ, - 1995. - 111 с.
4. Віхров К. Л. Футбол у школі/ К. Л. Віхров. Навчально-методичний посібник. - К.: Комбі ЛТД, 2004. - 256 с.
5. Вольф И. Современный этикет / И.Вольф. – Изд. «Кристина и Ко», 1997. – 255 с.
6. Гусейнов А.А., Этика / А.А.Гусейнов, Р.Г.Апресян. – М.: Изд. Гарларика, 1998. – 472 с.
7. Джоунз Б. Приемы, торжества и банкеты / Б.Джоунз. – Гонконг: Изд. Белфакс, 1998. – 255 с.
8. Зусін В.Я. Етика та етикет ділового спілкування / В.Я.Зусін. Навчальний посібник: 2-е вид., – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
9. Зусін В.Я. Юним футболістам про культуру поведінки / В.Я. Зусін. – Маріуполь: Рената, 2009. – 70 с.
10. Зусін В.Я. Школа вежливості для младших школьников / В.Я. Зусін. – Маріуполь: Рената, 2004. – 27 с.
11. Кановская М.Б. Этикет / М.Б. Кановская – М.: АСТ; СПб.: Сова, 2005. – 477 с.
12. Карнеги Д. Учебник жизни: Сочинения / Д.Карнеги. – М.: ЗАО «ЭКСМО-Пресс», 1999. – 720 с.
13. Кияткина О.И. Этикет и сервировка стола / О.И.Кияткина. – М.: АСТ, 2002. – 240 с.
14. Кузин Ф.Д. Культура делового общения / Ф.Д.Кузин. – М.: «Ось-89», 2000. – 240 с.
15. Овчинников В.В. Сакура и дуб. Впечатления и размышления о японцах и англичанах / В.В.Овчинников. – К., 1986.
16. Пеле Э. А. Моя жизнь и прекрасная игра/Э. А. Пеле. - М.: Планета, 1989. - 240 с.
17. Пост П. Энциклопедия этикета от Эмили Пост. Провила хорошего тона и изысканных манер на все случаи жизни / Пегги Пост; / Пер. с англ. – М.: Эксмо, 2008. – 672 с.
18. Реднидж К. Футбол / Пер. с англ. У.В. Сапиной, О.В. Павловой. – М.: ЗАО «Росмен-издат», 2007. – 288 с.
19. Франков А.В. Футбол / А.В Франков. – Харьков: Фактор, 2009. – 192 с.
20. Харитонов Д. В. Лобановский, послесловие / Д.В. Харитонов, А. В. Франков. - Харьков: Фолио. - М.: Издательство АСТ, 2002. - 306 с.

Навчальне видання

**Зусін Володимир Якович
Ніколаєнко Валерій Вадимович**

ФУТБОЛЬНА ЕТИКА ТА ЕТИКЕТ

Учбовий посібник

Підг. до друку 06.04.2011 р. Формат 60X84/16. Гарнітура «Тайме».
Друк на ризографії. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 14,97. Обл.-вид. арк. 13,00.
Наклад 300 прим. Зам. № 005/1.

Видавць і виготовник ТОВ «Видавництво «Рената»
87500, м. Маріуполь, Донецька обл.
пр. Леніна, 87-а, т. (0629) 33-43-22
E-mail: renata91@gmail.com, www.renata.com.ua

Свідчення про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 1055 від 19.09.2002 р.